

KARADENİZ TEKNİK UNIVERSİTESİ MİMARLIK FAKULTESİ

MİMARLIK BÜLTENİ

KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE

Yıl: 2016 (2)

Sayı: 10



KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ

MİMARLIK BÜLTENİ

KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE

YIL: 2016 (2)

SAYI: 10

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Basımevi – TRABZON
Temmuz, 2016

MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ

.....
ARCHITECTURAL BULLETIN
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY
FACULTY OF ARCHITECTURE

.....
YIL : 2016 (2) Sayı : 10
ANNO : 2016 (2) Number : 10

.....
Bu Bülten

.....
Yayınlayan/Publisher

KTU Mimarlık Fakültesi

.....
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi'nin bir yayınıdır.

Bülten, Mimarlık, İç Mimarlık, Şehir ve Bölge Planlama eğitimi alanı içine giren bilim dalları ile ilgili bilimsel ve akademik yazıları bir araya getirir.

.....
Sorumlu Yönetmen/Responsible Editor

PROF. DR. YALÇIN YAŞAR (Dekan)

.....
This bulletin is a publication of Karadeniz Technical University, Faculty of Architecture.

.....
Yayın Kurulu/ Editorial Board

PROF. DR. YALÇIN YAŞAR (Dekan)
DOÇ. DR. DİLEK BEYAZLI (Dekan Yrd.)
DOÇ. DR. MUTEBER ERBAY (Dekan Yrd.)

.....
This bulletin assembles scientific and academic articles related to architectural education and to sciences within the field of architectural, interior design and regional planning education.

.....
Yazışma/Correspondance

HANDAN HACIAHMETOĞLU
(Fakülte Sekreteri)

.....
İsteme ve Yazışma Adresi

Address for orders and the other corospondance

.....
Baskıya Hazırlayan

DOÇ. DR. DİLEK BEYAZLI
DOÇ. DR. MUTEBER ERBAY

.....
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
61080 TRABZON / TURKEY

.....
Kapak Resmi

MUTEBER ERBAY

.....
Tel : +90 462 325 32 40
Fax : +90 462 325 55 88

KTU Mimarlık Bülteni'nin bu sayısı, KTU Mimarlık Fakültesi'nin kuruluş tarihi olan 2005'ten sonra tamamlanan "DOKTORA" tezlerinden üretilmiş yayınlardan oluşmaktadır. Bültenin bu sayısı 2011-2013 yıllarını kapsamaktadır.

İÇİNDEKİLER

- Kullanıcı Açısından Isıl Konfor Değerlendirmesi ve Yalıtım Bilinci
ÖZLEM AYDIN, FİGEN BEYHAN 1-8
- Alışveriş Merkezlerinde Toplum Yapısına Bağlı Anlamsal Kriterler ve Değişiminin İncelenmesi
FATİH ŞAHİN, SONAY ÇEVİK 9-16
- Dini Yapılar Örneğinde Mimarlıkta İhtişamın Fiziksel Boyutu
DEMET YILMAZ YILDIRIM, SONAY ÇEVİK 17-26
- Bir Yaşam Tercihi Olarak Kapalı Siteler: İstanbul İçin Bir Çalışma
ŞENGÜL YALÇINKAYA, AYHAN KARADAYI 27-34
- Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kentsel Açık Yeşil Alanların Düzenlenmesi
ZEYNEP YILMAZ BAYRAM, AYŞE SAĞSÖZ 35-44
- Kentsel Alanlarda Turizmin Planlanması ve Yönetimi: Beypazarı Örneği
ARZU KÖSE, HAMİYET ÖZEN 45
- Çocuk Spor Yapılarının Mekansal Örgütlenmesinde Ergonomi Kavramı
ŞEBNEM ERTAŞ, İLKAY ÖZDEMİR 47-56
- Planlama-Siyaset İlişkisinin Türkiye Kırsal Planlama Süreci Üzerine Etkileri
PAKİZE EBRU SİNAN, CENAP SANCAR 57
- Mimarlık Eğitiminin Sürekliliği
KIYMET SANCAR ÖZYAVUZ, AYHAN KARADAYI 59-66
- Yapılı Çevrede Sınır – İnsan - Mekan İlişkisinin Değerlendirilmesi
FUNDA KURAK AÇICI, İLKAY ÖZDEMİR 67-76
- Saydam Yalıtımlı Yapı Dış Kabuğu Isıl Performansının Deneysel İncelenmesi
ESRA LAKOT ALEMDAĞ, MUSTAFA KAVRAZ 77

Kullanıcı Açısından Isıl Konfor Değerlendirmesi Ve Yalıtım Bilinci¹

Özlem AYDIN^{II}, Figen BEYHAN

KTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, 61080, Trabzon

Özet

Enerji tüketiminin en fazla konut sektöründe olması enerji tasarrufunda yalıtımın önemini arttırmaktadır. Özellikle çok katlı binalar dikkate alındığında, ısı kayıplarının büyük bir bölümünün yalıtımsız ya da az yalıtımlı dış duvar elemanlarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu sebeple binaların yetersiz ısı dirençli dış duvarlarının bir ısı yalıtım malzemesi ile ısı korunumu açısından enerji etkin yenilenmesi, istenilen iç ısısal konforun ve ısıtma için aşırı enerji tüketimi olmadan sağlanmasında büyük önem kazanmaktadır.

Ülkemizdeki bina kullanıcılarının yalıtım bilincini ve etkinliğini değerlendirebilmek amacıyla yapılan çalışmada konutlarındaki ısı konfor açısından memnuniyetlerinin saptanması amacıyla kullanıcıların konfor koşullarını değerlendirmesini ve ısı yalıtımı konusunda sahip olduğu bilgi düzeyini ortaya koyabileceği soruları kapsayan bir anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri yapılmış ve ortaya çıkan bulgular değerlendirilerek, kullanıcıların memnuniyetleri ve ülkemizdeki bina kullanıcılarının yalıtım bilinci seviyesi yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: *Isıl Konfor, Enerji, Enerji tasarrufu, Yalıtım bilinci, Konut.*

¹ Bu makale birinci yazar tarafından KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yapı Bilgisi Program'ında tamamlanmış olan "Yapı Düşey Dış Kabuğu Isı Yalıtım Uygulamaları İle Enerji Verimliliği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır.

^{II} Yazışmaların yapılacağı yazar: Özlem AYDIN. Ozlem.aydin@ktu.edu.tr; Tel:(0462) 377 16 48

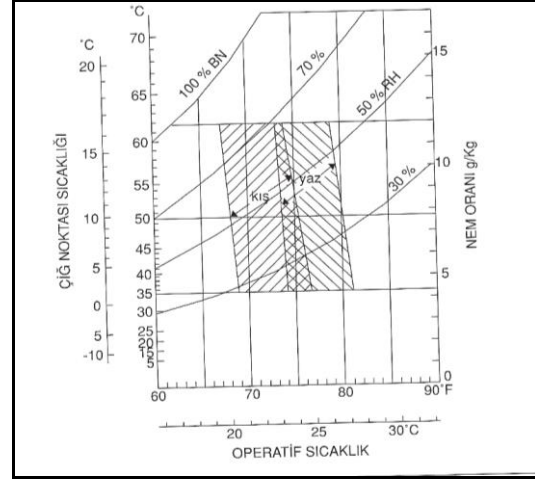
Giriş

İnsanın iklimsel ihtiyaçları, yaşamını devam ettirebilmesi, sağlığında sürekliliğin sağlanması ve işindeki verimin artırılabilmesi için mutlaka karşılanması gerekenler biyolojik ihtiyaçları arasındadır. Konfor durumu, fizyolojik açıdan insanın çevresinde minimum düzeyde enerji harcayarak uyum sağlayabildiği ve psikolojik açıdan çevresinden memnun olduğu koşullardır. En önemli konfor koşullarından biri olan iç ortam sıcaklığı; yapıyı çevreleyen duvarların, çevre sıcaklığı, güneş ışınımı, rüzgar hızı gibi dış atmosferik şartlarla etkileşimi sonucu değişmektedir.

Bina kabuğunun en önemli işlevlerinden biri iç çevrede ısı konfor koşullarının sağlanmasıdır. ASHRAE Standart 55-81'e göre ısı konfor kişinin iklimsel çevresinden tatmin olduğu koşullar olarak tanımlanmaktadır [Şekil 1]. Bina içinde insanın eylemlerini istenilen performansta gösterebilmesi için ısı konfor koşullarının yılın her dönemi için mutlaka sağlanması gereklidir. Söz konusu standartlara göre kullanıcıların %80 veya daha fazlasının çevrelerini iklimsel açıdan kabul ettikleri koşulları iklimsel konfor koşulları olarak tanımlamak mümkündür [Anon, 1981]. İklimsel konfor koşulları;

- İklimsel konfor ve enerji korunumunun sağlanmasını hedefleyen binalar için tasarım kriterlerinin,
- Binaların iklimsel konfor ve enerji korunumu açılarından değerlendirilmesinde kullanılacak kriterlerin belirlenmesinde temel teşkil eder.

Dolayısıyla, iklimsel konfor koşulları bina içi çevrede insan sağlığı açısından sağlanması gereken iç iklim durumunun belirleyicileridir. Enerji korunumunun gerçekleştirilebilmesi için istenen iç iklim durumunun minimum yakıt tüketimi ile sağlanması zorunludur. Bu nedenle, iklimsel konfor koşullarının saptanması, enerji korunumunu hedefleyen binaların tasarlanması sürecinin başlangıç aşamasını oluşturmalıdır [Berköz, 1987].



Şekil 1. Konfor grafiği

İklimsel konfor koşullarının yapay hacimlerde sürekli olarak sağlanması gereklidir. Ancak yöresel iklim koşullarının zamana göre değişkenlik gösteren ekstrem değerleri nedeniyle, ısıtmanın istendiği dönemlerde insanın ısı gereksinmesi ancak yapay ısıtma ile sağlanabilir. Yapay ısıtmanın istendiği dönemde, dış hava sıcaklığı ile iç hava konfor sıcaklığı arasındaki fark değeri, ısıtma gereksinmesinin veya binanın ısı kaybının miktarını belirler. Dış çevredeki belirli bir hava sıcaklığında, bina hacimleri içerisinde iç hava konfor sıcaklığı sağlanıyorsa, ısıtma gereksinmesi doğal olarak karşılanabiliyor demektir. Isıtmaya ihtiyaç duyulan dönemde iç ve dış hava sıcaklığı arasındaki farkın büyük olması nedeniyle, ısıtma gereksiniminin doğal yollarla karşılanması imkansız olmaktadır. Bu durumda yapay ısıtmanın zorunluluğu ortaya çıkmaktadır [Selamet, 1995].

Yapı içinde gerekli ısı yalıtımı yapılmadığı veya eksik yapıldığı durumlarda iç ortamın konfor sıcaklığı düşüktür. Bu durumda iç mekanda uygun olmayan hava akımları ortaya çıkmaktadır. Bu da iç ortamın konfor düzeyini düşürmektedir. Uygun yalıtımın yapılması ile iç duvarın yüzey sıcaklığı artırılarak uygun ortam koşulları sağlanmaktadır.

Ülkemizde yapılan yapılarda gerekli yalıtım önlemleri alınmadığında ve sonradan yapılan yalıtım uygulamaları da ek maliyet

getirdiğinden bu çalışmalar hem enerjinin sarfiyatını hem de maliyeti arttırmaktadır.

Günümüzde enerjinin verimli kullanımı konusunda enerji tüketimi ve çevresel etkileri minimize edecek çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmaların en önemlisi bina kabuğunda yalıtım yaparak yapıyı ısı, ses, yangına karşı korumak olmuştur. Bu amaçla yapı kabuğunun tasarımında enerji korunum düzeyini arttıracak yalıtım malzemelerin kullanılması ile konforlu mekân oluşumu sağlanmaktadır.

2.YÖNTEM

Trabzon ilindeki mevcut binaların çoğu, yetersiz ısı yalıtım seviyeleri ya da hiç yalıtımsız bünyeleriyle ısı korunumu açısından enerji etkin yenilenmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle çok katlı binalar dikkate alındığında, ısı kayıplarının büyük bir bölümünün yalıtımsız veya az yalıtımlı dış duvar elemanlarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu sebeple Trabzon'daki mevcut binaların yetersiz ısı dirençli dış duvarlarının bir ısı yalıtım malzemesi ile ısı korunumu açısından enerji etkin yenilenmesi; istenilen iç ısısal konforun, ısıtma için aşırı enerji tüketimi olmadan sağlanmasında büyük önem kazanmaktadır. Çalışma alanı olarak, Trabzon ilindeki mevcut duruma örnek olan Boztepe semtinde yer alan dört site seçilmiştir.

Bina kullanıcılarının ısı konforu açısından memnuniyetinin saptanması ve ısı yalıtımı konusunda bilgi sahibi olup olmadıklarını belirlemek amacıyla belirlenen örnek sitelerde yaşayanlarla anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen verilerin Windows Excel programı kullanılarak istatistiksel analizleri yapılmış ve ortaya çıkan bulgular değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Kullanıcılar ile yapılan anket dört bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde kullanıcı kişisel bilgileri, ikinci bölümünde konutla ilgili genel bilgiler, üçüncü bölümünde kullanıcıların konuttaki ısı konfor performansına dair genel değerlendirmeleri, dördüncü bölümünde

ise kullanıcıların ısı konfor hakkında sahip oldukları genel görüşler/kullanıcı bilinci ve farkındalığı sorgulanmıştır.

Anket çalışması, 460 konutun bulunduğu sitede 60 konutta yapılmıştır. Anket formları seçilen konutların bodrum, zemin, normal katları ve varsa çatı katlarını kapsayacak şekilde dağıtılmıştır. Anket çalışmasında örneklem grubunu oluşturan kullanıcıların özellikle konutta 1 yıldan fazla oturuyor olmaları tercih edilmiştir. Bu seçimin amacı konutu daha iyi tanıyabilmeleri ve en az iki ısıtma sezonu konutta yaşamış olmaları nedeniyle soruları daha bilinçli cevaplayabileceklerinin düşünülmesi olmasındır.

2.1. Kullanıcı Profili ile İlgili Verilerin Değerlendirilmesi

•Anketi değerlendirenlerin %62,4'ü kadın, %37,6'sı erkektir. Değerlendirmede yaş dağılımına bakıldığında; 25-34 yaş arası %40, 35-44 yaş arası %27, 45-54 yaş arası %16,4 oran olduğu görülmektedir.

•Kullanıcıların eğitim durumlarının değerlendirilmesi yapıldığında lise %41,7, üniversite %36,2, ilköğretim ise %19,7 ile yüzdelik dilimin ilk üç sıralaması yer almaktadır. Bu oranlara bakıldığında, konutlarda çoğunluğu lise ve üniversite düzeyinde eğitimlilerin oturduğu söylenebilir.

•Anket değerlendirmesine katılanların iş durumlarını belirlemek amacıyla sorulan sorudan elde edilen sonuçlara göre çalışan ve çalışmayanların oranlarının birbirine yakın olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre, çalışmayanların oranı %48,9, çalışanların oranı %44,5 ve emekli olanların oranının %6,5 olduğu belirlenmiştir. Konutlarda yaşayan kişi sayısını belirlemek amacıyla sorulan sorudan çıkan sonuçlara göre 3-4 kişilik ailelerin oranı %65,5, 5-6 kişilik ailelerin oranı %23, 2 kişilik ailelerin oranı ise %11,5'tir.

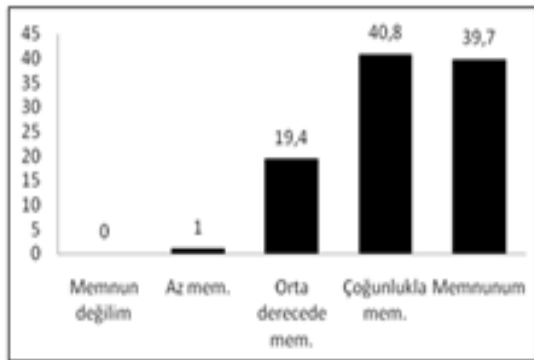
•Deneklerin yaşadıkları konuta taşınmadan önce yaşadıkları konutun tipini belirlemek için sorulan sorudan alınan

cevaba göre deneklerin %89,2'si aynı şekilde apartmanda yaşamlarını sürdürdükleri, %10,8'in de müstakil evlerinde yaşadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Deneklerin daha önce yaşadıkları konutlarının ısıtma sistemi hakkında bilgi edinmek amacıyla sorulan sorudan elde edilen sonuçlara göre %45,1'i sobalı, %38,7'si merkezi ve %16,1'i kat kaloriferli konutlarda yaşamışlardır.

•Deneklerin mülkiyet durumunu tespitini yapmak için sorulan sorudan alınan cevaplara göre %62,3'ü ev sahibi, %37,7'si kiracı olduklarını belirtmiştir. Deneklerin konutlarda oturma sürelerine bakıldığında; 1-3 yıl arası %48,3'ü, 4-7 yıl arası %31,1'i, 8-10 yıl arası %13,9'u yaşamlarını sürdürmektedir.

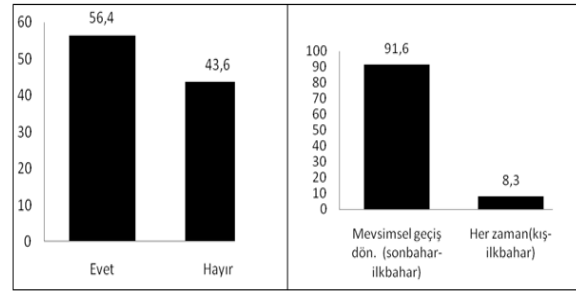
2.2. Isıl Konfor ve Isı Yalıtımı ile İlgili Verilerin Değerlendirilmesi

•Deneklerin yaşadıkları konuttan ısıtma sisteminden memnuniyet düzeyini değerlendirmek için sorulan sorudan alınan cevaplara göre %39,7'si memnun, %40,8'i çoğunlukla memnun ve %19,4'ü orta derecede memnun olduğunu belirtmiştir [Şekil 2].



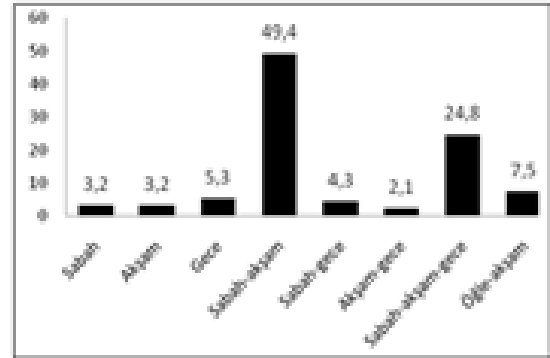
Şekil 2. Konutun ısıtma sisteminden memnuniyet düzeyi

•Deneklere "Ek ısıtma araçları kullanıyor musunuz" sorusu yöneltilmiştir. Sorudan elde edilen sonuçlara göre deneklerin %56,4'ü ek ısıtma araçları kullandığını, %43,6'sı ise herhangi bir ısıtma aracı kullanmadığını belirtmiştir. Ek ısıtma araçları kullanan deneklerin %91,6'sı mevsimsel geçiş dönemlerinde (sonbahar-ilkbahar), %8,3'ü her zaman (sonbahar-kış-ilkbahar) kullanmaktadır [Şekil 3].



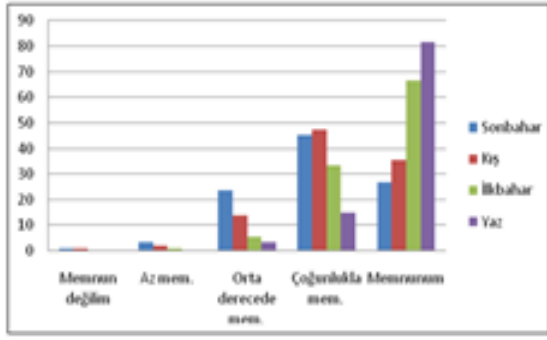
Şekil 3. Deneklerin ek ısıtma aracı kullanma durumu ve kullanım dönemleri

•Isıtma işleminin yapılmasının uygun olduğu zaman dilimi olarak %49,4 ile sabah akşam, %24,8 ile sabah-akşam-gece ve %7,5 ile öğle-akşam saatlerinde olması istenmiştir. Sabah ve akşam saatlerinin daha çok tercih edilmesinin sebebi olarak konut kullanıcılarının çalışıyor olması söylenebilir [Şekil 4].



Şekil 4. Isıtma işleminin tercih edildiği zaman dilimleri

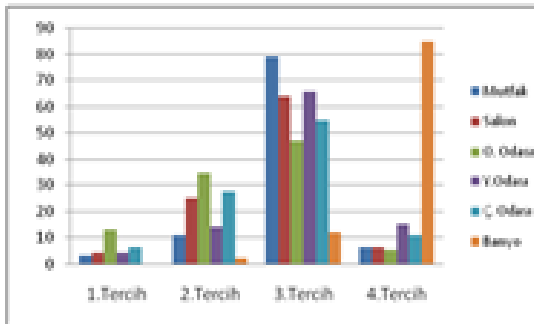
•Deneklere her mevsim konutlarının içi ortam sıcaklığından ne derece memnun oldukları sorulmuştur. Alınan cevaplara göre; deneklerin %81,7'si yaz, %66,6'sı ilkbahar aylarında memnun, %45,1'i sonbahar, %47,3'ü kış aylarında çoğunlukla memnun ve %23,6'sı sonbahar, %13,9'u kış aylarında iç ortam sıcaklığından orta derecede memnun olduklarını belirtmişlerdir [Şekil 5]. Özellikle mevsimsel geçiş dönemlerinde iç ortam sıcaklığında memnuniyetin az olmasının sebebi; apartmanda ısıtma işlemine geç başlanıp erken bitirilmesiyle ilişkili olduğu sonucu, ek ısıtma araçlarının kullanım dönemlerine bakıldığında ortaya çıkmaktadır.



Şekil 5. Konut iç ortam sıcaklığının değerlendirilmesi

•Konutlarda ısıtma için harcanan para için ne söyleyebileceğinin tespitini yapmak için sorulan sorudan elde edilen verilere göre deneklerin %57,6'sı "çok veriyorum", "orta derecede ısıtıyorum", %27,3'ü "çok veriyorum çok ısıtıyorum", %7,5'i "az veriyorum orta derecede ısıtıyorum" yorumunda bulunmuşlardır.

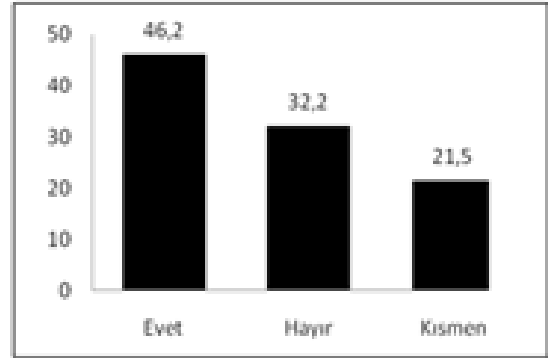
• Deneklerin yaşadıkları konutun mekanlarını en sıcaktan soğuğa doğru 1,2,3,4 şeklinde sıralamaları istenmiştir. Buna göre mekanlar en sıcaktan soğuğa doğru 1,2,3,4 şeklinde gruplandırılmıştır. 1.tercih grubunda oturma odası, %12,9 ve 2.tercih grubunda %34,4 ile en sıcak mekan olmuştur. 3.tercih grubunda %79,1 ile mutfak ilk sırada yer almıştır. Deneklerin en soğuk mekan olarak %85,2 ile banyo mekanını 4.tercih grubunda en yüksek göstermişlerdir [Şekil 6].



Şekil 6. Konuttaki mekanların sıcaktan soğuğa doğru derecelendirilmesi

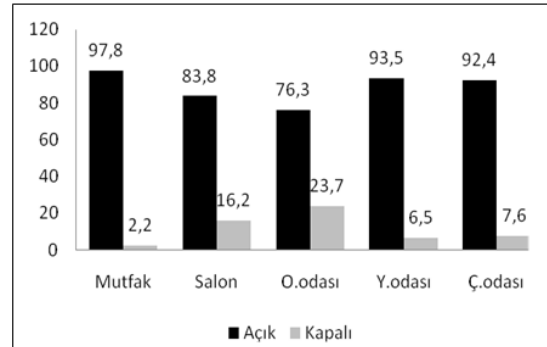
•Mevcut durumdaki ısı yalıtımının verimliliğini değerlendirmek için dış duvarlarda gece ısıtının korunup korunmadığı deneklere soru olarak yöneltilmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirmesi yapıldığında; konutların %46,2'sinde gece ısıtının korunduğu, %32,2'sinde ısıtının korunmadığı, %21,5'inde

ise kısmen ısıtının korunduğu tespit edilmiştir [Şekil 7].



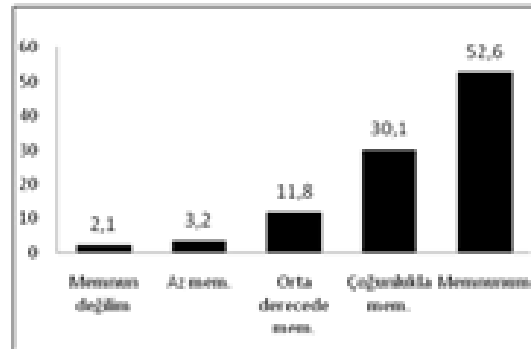
Şekil 7. Dış duvarlarda gece ısıtının korunup korunmama durumu

•Deneklere, peteklerinin önünün açık/kapalı olma durumu sorulmuştur. Alınan cevapların analizi yapıldığında konutların büyük çoğunluğunda peteklerin önünün açık olduğu saptanmıştır [Şekil 8].



Şekil 8. Peteklerin önünün açık/kapalı olma durumu

•Konutlardaki petek boyutlarından memnuniyet durumuna deneklerin %52,6'sı memnun, %30,1'i çoğunlukla memnun ve %11,8'i orta derecede memnun olduğunu belirtmiştir [Şekil 9].



Şekil 9. Konutlarda petek boyutlarından memnuniyet düzeyi

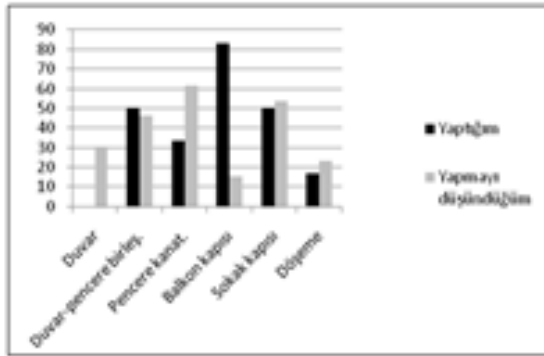
•Deneklerin %93,5'i peteklerinde değişiklik yapmadığını, %81,7'si değişiklik yapmayı düşünmediğini, %5,3'ü değişiklik yaptığını, %12,9'u ise değişiklik yapmayı düşündüğünü söylemiştir.

•Deneklerin petek boyutlarını değiştirdikleri mekanlar salon ve diğer odalar, değiştirmeyi düşündükleri mekanlar ise %83,3 ile salon, %75 ile çocuk odası, %58,3 ile yatak odası olmuştur.

•Deneklere konutlarındaki mevcut ısı yalıtımı konusunda bilgi sahibi olup olmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevapların analizi yapıldığında %67,8'i konutlarında oturmaya başlamadan önce herhangi bir araştırma yapmadıklarını söylemiştir. %32,2'si ise bu konuda bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir.

•Deneklerin %93,5'i konutlarında herhangi bir ek yalıtım yapmadığını, %85,5'i ise yalıtım yapmayı düşünmediğini söylemişlerdir.

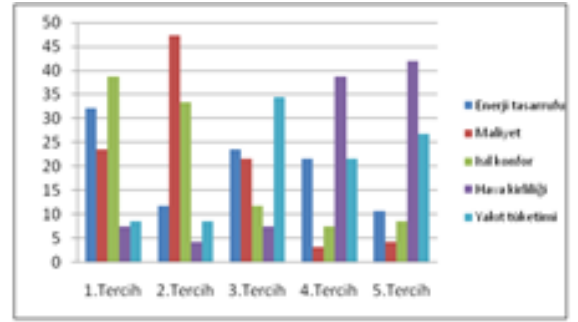
•Isı yalıtımı yapan ve yapmayı düşünen deneklerin yalıtımı nerelere yaptıklarının değerlendirmesi yapıldığında %83,3 balkon kapısında,%53,8'si sokak kapısında yalıtım yaptıklarını, %61,5'i pencere kanatlarında yalıtım yapmayı düşündüklerini belirtmişlerdir [Şekil 10].



Şekil 10. Konutlarda ek ısı yalıtımı yapılan ve yapılması düşünülen yapı elemanları

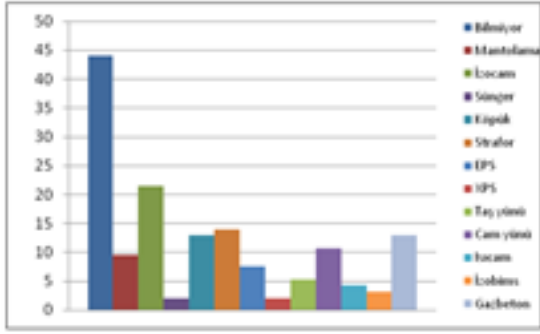
•Konutlarda yapılan ısı yalıtımının enerji tasarrufu, maliyet, ısı konforu, hava kirliliği ve yakıt tüketimi kavramları ile ilişkisi önem derecesine göre 1,2,3,4 ve 5.tercih olarak sıralanmıştır. Deneklerin 1.tercih grubunda; %38,7'si ısı konforu, %32,2'si

enerji tasarrufu, %23,6'sı maliyeti ilk üç sırada göstermiştir. 2.tercih grubunda; %47,3'ü maliyeti, %33,3'ü ısı konforu, %11,8'i enerji tasarrufunu ilk üç sırada göstermiştir. 3. tercih grubunda; %34,4'ü yakıt tüketimini, %23,6'sı enerji tasarrufunu, %21,5'i maliyeti ilk üç sırada göstermiştir. 4. tercih grubunda; %38,7'si hava kirliliğini, %21,5'i enerji tasarrufunu ve yakıt tüketimini ilk üç sırada göstermiştir. 5. tercih grubunda ise; %41,9'u hava kirliliğini, %26,8'i yakıt tüketimini ve %10,7'si enerji tasarrufunu göstermiştir [Şekil11].



Şekil 11. Konutlarda yapılan ısı yalıtımının ilişkili oldukları kavramlar

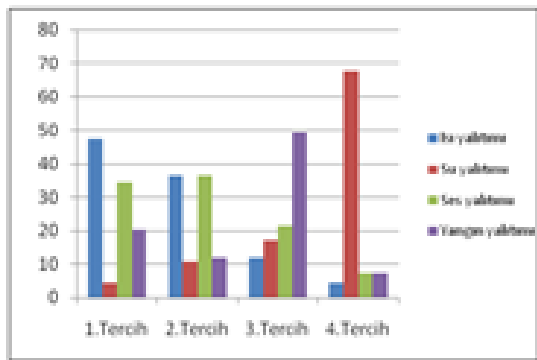
•Deneklere ısı yalıtım malzemeleri hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını öğrenmek için "Hangi ısı yalıtım malzemelerini biliyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Deneklerin %44'ü herhangi bir ısı yalıtım malzemesi veya bu konu ile ilgili herhangi bir bilgide bulunmamıştır. Deneklere malzeme sorulmasına karşın bu konu ile ilgili mantolama işleminden ve malzeme markalarından bahsetmişlerdir. Deneklerin %21,5'i yalıtım markası İzocam, %13,9'u strafor, 12,9'u köpük ve gazbeton, %10,7'si cam yünü, %9,6'sı yalıtım işlemi mantolama, %7,5'i EPS, %5,3'ü taş yünü, %4,3'ü ısıcam, %3,2'si izobims ve %2,1'i XPS ve sünger hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir [Şekil 12].



Şekil 12. Deneklerin bildikleri ısı yalıtım malzemeleri ve kavramları

•Deneklere “ısı yalıtımı nerelerde yapılabilir?” sorusu sorulmuştur. Alınan cevapların analizi yapıldığında %48,3’ü dış duvar-döşeme-pencere-çatıda, %23,6’sı yalnızca dış duvarda yalıtım yapılabileceğini söylemişlerdir.

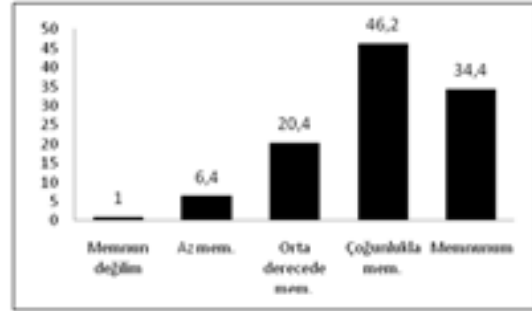
• Deneklerden konutlarında bulunmalarını istedikleri yalıtım türlerini önem derecesine göre 1,2,3,4 şeklinde sıralamaları istenmiştir. Buna göre 1.tercih grubunda; %47,3’ü ısı yalıtımı, %34,4’ü ses yalıtımı, %20,4’ü yangın yalıtımını ilk üç sırada göstermiştir. 2.tercih grubunda; %36,5’i ısı ve ses yalıtımını, %11,8’i yangın yalıtımını ilk üç sırada göstermiştir. 3. tercih grubunda; %49,4’ü yangın yalıtımını, %21,5’i ses yalıtımını, %17,2’si su yalıtımını ilk üç sırada göstermiştir. 4. tercih grubunda; %67,7’si su yalıtımını, %7,5’i ses ve yangın yalıtımını ilk üç sırada göstermiştir [Şekil 13].



Şekil 13. Konutlardaki yalıtım türlerinin önem dereceleri

•Deneklerin konutlarında ısı konfor açısından memnuniyetini değerlendirmek için sorulan sorudan elde edilen verilerin analizi yapıldığında %46,2’si çoğunlukla memnun, %34,4’ü memnun ve %20,4’ü ise

orta derecede memnun hissettiklerini söylemişlerdir [Şekil 14].



Şekil 14. Isıl konfor açısından memnuniyet düzeyi

3. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Trabzon ilinde seçilen konut alanlarında yapılan bu çalışmada; kullanıcılara ısı konfor ve yalıtım bilincine dair yöneltilen anket soruları değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

•Kullanıcıların iç ortam konfor sıcaklığından memnuniyetleri ısınma için yapılan harcama ile doğru orantılı olduğu görülmektedir. Çoğunlukla memnun olduklarını belirten kişiler yakıt için fazla ödeme yapmaktadır.

•Kaloriferlerin izin verilen tarihten önce yanmaması ve havaların soğuk olduğu özellikle sonbaharın ilk aylarında ek ısıtma araçları kullanılmaktadır.

•Kullanıcıların, ısı kayıplarını önlemek için kapı ve pencere gibi yapı elemanlarında çeşitli yalıtım önlemleri aldığı görülmektedir.

•Anket çalışmasından çıkan sonuca göre konut kullanıcıların çoğunun yalıtımı bilmediği ve bu konuda neler yapıldığı/yapılabileceği konusunda bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir.

•Kullanıcılar için ısı konfor ve ısınma maliyeti; hava kirliliği, yakıt tüketimi ve enerji tasarrufu kavramlarından önce gelmektedir.

•Isı yalıtımı tercih sıralamasında ses, su ve yangın yalıtımından önce gelmektedir.

Konutlarda ısıtma için harcanan enerjinin azaltılması ve ülke ekonomisine katkı sağlanması için doğru detaylandırma, doğru malzeme seçimi ile ısı yalıtımının gerekliliği belirtilmelidir. Konut kullanıcılarının yalıtım konusunda bilinçlendirilmesi ve yapımcıların yalıtım konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekmektedir.

Kaynaklar

- Anon., ASHRAE Standart 55-81, Thermal Comfort Conditions For Human Occupancy, American Society of Heating Refrigerating and Air Conditioning Engineers, Atlanta, 1981.
- Berköz, E., User Requirements as a Group of National Climatisation Parameters, CIB 7. Kongresi, 1987, Edinburgh.
- Selamet, S., Tüm Bina Kabuğundan Kaybedilen Isı Miktarının Bina Formuna Bağlı Olarak İrdelenmesi İçin Bir Model Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ., İstanbul, 1995.

Alişveriş Merkezlerinde Toplum Yapısına Bağlı Anlamsal Kriterler ve Değişiminin İncelenmesi¹

Fatih ŞAHİN^{II}, Sonay ÇEVİK

KTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Trabzon

Özet

Gelişen teknik ve teknoloji yaşamı şekillendirirken aynı zamanda yapıların biçimsel oluşumlarının içinde kullanımsal özelliklerinin de değişimini karşımıza çıkarmaktadır. Kentsel kamusal mekan olma kalitelerini kapsayarak tasarlanan kent içi ve kent dışı modern alışveriş merkezleri yeni kültürel, sosyal mekanlar olarak görülmektedir. 1989 yılında "Galleria" ile ülkemize giren alışveriş merkezi tasarımı, günümüzde yüzlerce kullanımda ve yapımı devam eden birçok farklı konsept örnekleriyle yeni alternatifli mekanları tanımlamaktadır. Alışverişin yanında birçok gereksinime yanıt veren bu merkezler; küçük ölçekte kent modelini yansıtan mekansal özellikleriyle kullanıcılarına sağlıklı, korunan/güvenilir ve hoş gider mekan oluşumlarını tek çatı altında sunmaktadır. Alışveriş merkezlerinin, fiziksel/mimari oluşum desteğiyle oluşturulan sosyal mekan niteliklerine bağlı olarak kullanımsal özellikleri olumlu/olumsuz yönde değişebilmektedir. Çalışmanın ilk bölümü; kentteki farklı demografik yapıdaki insanların biraradallığını sağlama amacıyla, bünyesinde barındırdığı kalitelerle kullanımını artıran alışveriş merkezleri tasarım konsepti açısından barındırdığı alternatif mekanlar niteliğinde ayrımları ortaya çıkarılacaktır. Bu bağlamda belli kriter ve özelliklerde seçilecek kent içi ve kent dışı alışveriş merkezlerinin odak mekan özelinde yapılacak gözlem çalışmalarıyla eylemler, olaylar ve davranışlar tespit edilecektir. Mekansal düzenlemeler içinde tespiti yapılacak odak mekan analizleri doğrultusunda, kullanıcıların algısal tematikte kamusal mekandan anlam çıkarımları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, verilen kalitelere bağlı kalarak, odak mekanlarının üstlendiği anlamın, yaşam kalitesi üzerine yansısı temel ilkelerle ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Alışveriş merkezi, kentsel-kamusal mekan, odak mekan.*

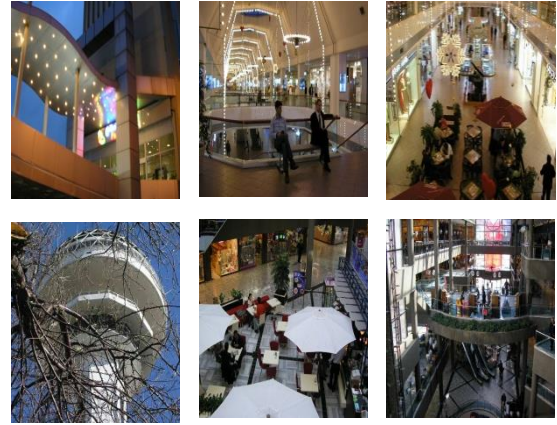
¹ Bu makale, birinci yazar tarafından KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı'nda tamamlanmış olan "Günümüz alışveriş merkezlerinde kentsel kamusal mekan olgusu, adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale, daha önce Planlama ve Mimarlık Alanının Son On Yılı Sempozyum Kitabında (2009), s: 61-68 yayınlanmıştır.

^{II} Yazışmaların yapılacağı yazar: *Fatih ŞAHİN. fatihshahin@ktu.edu.tr; Tel:(0462) 377 26 50*

Giriş

Alışveriş merkezlerinin ortaya koyduğu fiziksel/mimari yapısıyla sosyal mekanları oluşturması gereksinimlerin karşılanması yönünde etkisini göstermektedir. Barındırdığı mekansal açılımlarla kullanılabilirliğini artıran merkezler, kullanıcıların kentte farklı noktalarda bulabilecekleri imkanları, toplu halde bir arada zorlanmadan bulabilmelerini sağlamaktadır. Bina ve çevresiyle ele alındığında, herkesin kullanımına açık ortak kullanım alanları, barındırdığı kalitelerle kentsel/kamusal mekan olgusunu yakalamaktadır. Birbirlerine temel tasarım kararları, ilkelerle ve yeni yaşam merkezi olma konseptleriyle benzerlik gösterebilirler de, uygulama, yaşamsal konforun farklılaşmasında ve dizimsel kurgunun mekanlara yansımada ayırım kazanmaktadırlar. Alışveriş merkezlerinde ön plana çıkarılan yeni buluşma zonları alışveriş eylemi yanında kültürel ve sosyal aktiviteleri destekler niteliktedir.

Kişilerin bir arada olabilecekleri ve güçlerini sembolize edebilecekleri iletişim ve etkileşim içerisinde zamanı değerlendirebilecekleri farklı tiplerde odak mekan oluşumları kamusal anlayışında kendini göstermektedir. Herkesin kendisi olarak varolabileceği, farklarla karşılaşabileceği, buluşabileceği, temas edebileceği mekanların olması gerekir. Kamusal mekanların canlı melez zonlar olabilmeleri için farklılıkları nötrleştirmek yerine, teması, kozmopolitliği destekleyen mekanlar olmaları gerekmektedir. Alışveriş mekanlarının, insan hareketlerine duyarlı, kentle temas ettiği alanlarda iki boyutlu yüzeylerle değil yarattığı kamusal mekanlar yoluyla ilişki kuran özelliğine sahip olması gerektiği düşünülmektedir (Şahin, 2005), (Şekil 1).



Şekil 1. Galleria ve Atakule alışveriş merkezlerinin dış ve iç görünimleri (odak mekanları)

2. Kamusal Mekanın Anlamsal Kriterleri

Kamusal mekanların, insan iletişimi ve etkileşimi süreci içindeki rolü kadar anlamının da anlaşılması; bu ilişki içinde kamusal mekanın rolü hakkında belirli bir anlayışın yanısıra, insan ve çevre ilişkisinin doğası hakkında bir düşünceye sahip olmayı da gerektirmektedir. Rapoport'un vurguladığı bir önemli noktada, anlamın modern harekette önem kazanmış olan saf araçsal yada açık işlevlerinin ötesine giden bir "işlev" düşüncesinde gerçekleşirse önem kazanacaktır. Anlamın, gizli yönleri yada işlevleri düşünüldüğünde; çevrelerinin nasıl işlediğinin anlaşılmasında merkezi bir rol üstlendiği de anlaşılacaktır (Rapoport, 1990)

Böyle bir anlam boyutunun incelenebilmesi için, mekana "kamusal" nitelmesi kazandıran değerler olarak belirlenen kriterler belirlenmiş ve bu "kamusal olma" göstergelerinin, ifadesel nitelikleri bakımından değerlendirilmesiyle, kamusal yaşama katkıları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Yer'e bağlı anlamsal kriterler; kuramıyla kentsel mekan içinde tarihsel, kültürel ve toplumsal değerlerin anlaşılması temeline dayanmaktadır. Bu değerler, "kullanıcıların görsel algılamaları ve bireyin yakın kamusal çevresi üzerindeki denetimi, tanımlılık ve bağlantı ilkeleri kadar önemli" görülmektedir. Yer kavramını mekan kavramından ayıran nokta, "mekanın

fiziksel özelliklere dayanan kategorilerle tanımlanabilmesi, yerin ise çevresiyle anlam kazanarak farklı yorumlara açık olması ve bu yüzden hiyerarşik bir sınıflamaya sokulamamasıdır (Schulz, 1971).

'Mekan' ve 'yer' birbiriyle bağlantılı terimlerdir; ancak aralarındaki temel ayrım, 'mekan' ın, psikolojik ve sembolik bir anlam kazandıkça bir 'yer' olmaya başlamasıdır. "Başlangıçta ayır-dilemeyen bir mekan olan, biz onu daha iyi tanıdıkça ve değerler bağışladıkça, bir yere dönüşür." Böylece 'mekan', insanlar kullandığında, değiştirdiğinde yada belli çevrelere sembolik değerler yüklediklerinde, anlamlı bir 'yer' e dönüşen, soyut, coğrafi bir niteliği karşılar (Schulz, 1971; Çevik, 1991).

Tarih/bellek/toplumsal ortaklık ilişkisi, bu ilişkinin kimlik oluşturuocu önemi ve buna bağlı olarak mekanın kazandığı yer kimliği, bir mekanın kamusal olmasını sağlayan kriterlerden biri olarak görülmektedir.

Mekanın anlam içerdiğinin anlaşılması; yerleşik bir etki yapmasıyla ilgilidir ve "toplumsal ve gündelik yaşam pratikleri ile kurulan bellek", kentin mekanlarını "oluşturduğu" sürece, mekanların varlıklarını sürdürebilecektir. Bir mekanın tarihsel toplumsal belleği kurucu ve sürdürücü nitelikte olabilmesi için, geçmişe ve bugüne ait toplumsal değerleri bir arada yansıtması da önemli bir koşuldur. Kepes'e (1996) göre, "çağ farklılıkları, kenti karakterize eden bölümleri daha da zenginleştirmektedir. Bu zenginlik, anlam yüklemeyi kolaylaştıran bir nitelik olarak vurgulanmalıdır.

Çevresel imge, somut dış dünyanın insanın zihninde yer eden genel imgesel görüntüsüdür. Bu imge, ayrıca anlık algılamaların ve geçmiş deneyimlerin anılarının birlikte doğurdukları bir üründür; bilgileri yorumlamakta ve eylemi yönlendirmekte kullanılır. Kusursuz bir imge ortaya koyabilen canlı ve eksiksiz bir ortamın toplumsal rolü de "grup iletişiminin sembolleri ve toplu anıları için hammadde sağlamasında" belirginleşir (Lynch, 1981).

K. Lynch'e göre, bir çevre imgesi üç bileşene ayrılabilir: "özdeşlik, yapı ve anlam", işlevsel

bir imge, öncelikle bir nesnenin ne olduğunun belirlenmesini gerektirir. Bu, bireysel yada benzersiz olma anlamında özdeşliktir. İkinci olarak imge, nesnenin gözlemciyle ve başka nesnelere olan uzamsal ya da biçimsel bağımlı içermelidir. Son olarak da, bu nesnenin gözlemci için bir anlamı olmalıdır (Lynch, 1981).

Bu durumda, bir yere ait imgelerin varlığı, o yerin çağrışımsal algılama yoluyla anlam kazanmış olmasının sonucudur. Böyle bir algılama ise, mekanın "okunabilirliği" ve bilişsel süreç içinde imgelenebilmiş olması ile ilgili görünmektedir.

Allişveriş merkezlerinde gereksinmeler ölçüsünde, toplum yapısına bağlı olarak ortaya çıkan anlamsal kriterler;

- Toplumsal kimliği yansıtması
- Mekan-erk ilişkisinin yansımalarını taşıması
- Kamusal-özel ilişkisinin niteliğine bağlı olarak anlam kazanması

başlıklarında incelenebilir.

2. 1. Toplumsal Kimliği Yansıtması

Toplumsal yapının toplumun kendi özgün dünyasını kurmadaki işlevine bağlı olarak toplumsal kimliğin yansımaları alanı olması ve kamusal ait oluş anlamında öteki bireylerle ortak bir anlam setini kabul ederek, "mekana ait oluş" ve "kendileme" nin yaşanması; mekanın kamusal olma kriterlerinden olmaktadır.

Biyolojik örgütlenme gibi, toplumsal örgütlenmede örgütsel, bilişsel ve bilgisayarlı bir tamamlanma sergilemektedir. Her toplum, her canlı varlık yada tür gibi, içinde kendisinin de "kendini" kapsadığı kendi özgün dünyasını kurmakta; toplum için, "bilginin yada şeylerin önemini, değerini, anlamını ortaya koyan veya tanımlayanda, toplumun bu "özgün örgütlenmesi" olmaktadır. "Her toplum bir dünyanın, kendi dünyasının yapılanması, oluşumu, yaratımı" olarak görülebilir. Kendi öz kimliği, "yorumlama sistemi" ise, yarattığı o dünyadan başka bir şey değildir (Castoriadis, 1993).

N. Schulz ise, “bir mekana ait olmak” olgusunu, kollektif, kamusal ve özel olarak sınıflandırır. Üretilenleri, fikir ve duyguları karşılıklı değişmek için, diğerleriyle biraraya gelmek ve yaşamın sunduğu olanakları dolu dolu yaşamak anlamına gelen kollektif ait oluş, yerleşimle vurgulanır. Kentsel mekanda kişi, dünyanın zenginliklerini keşfetmekte, denemektedir. Kamusal ait oluş ise, diğer bireylerle bir ait oluş çerçevesinde biraraya gelmek ve ortak değerler setini kabul etmektir. Bu kavram, kurum ile somutlaşır (Schulz, 1975).

Toplumsal kurumlar, kişilerarası ilişkileri düzenleyen değer ve davranışları içerirler. Değerler ve tavırlar, bilinçli nihai amaçlardan, yaşamın anlamına ilişkin inançlardan, insanların davranış ve beklentilerini belirleyen etkileşim yollarına dek uzar ve toplumun, toplumsal yaşamın gerçek özünü oluşturur. Toplumsal kaynaklı ilkesel kurallar, değerler ve tutumlar ise, “özdeşleştirme, içe yansıtma veya içselleştirme” yoluyla özüm senerek bireyin bir parçası haline gelirler. Komünite kavramı da bu bağlamda, kollektif bir biçimde anlam üreten ve varoluşlarını yaşadıkları yer ile ilişkilendiren insan topluluğunu” belirtmektedir (Sennett, 1996).

Bir yeri kendileme ise, o yerle olan yakınlıktan doğmakta ve türlü düzeylerde gerçekleşmektedir. Kendileme biçimlerinin her biri, bireyce, çevrenin yapılandırılması, çevrede işaret noktalarının konması, güvenlik ve rahatlık koşullarının yaratılması açısından harcanan çabayı göstermektedir. Bu bakımdan kendileme, bir gücün ve bir imgenin ortaya koyduğu aktif bir yaşantı yada süreçtir ve biçimleri, sosyal bir grubun üyesi olarak kişinin kendi kimliğiyle ilgilidir.

İnsan açısından çevreyi kendileme olgusu; “isteklerine, özlemlerine, tasarılarına göre hareket etmek, dinlenmek, sahip olmak, duymak, düş görmek, yaratmak olanaklarını gerektirir.” Bu olgu, “bir özne-nesne ilişkisinde, çevreyi kendileyen özne (birey veya grup) ve günlük yaşamda onun etrafında bulunan eşyalar arasında yer alan psiko-sosyolojik süreçlerin bir bütünüdür”.

“Türlü duygusal ve bilişsel süreçleri birbirine bağlamaktadır.” Ayrıca, mekanı kendileme, soyutlanmış bireysel bir eylem olarak değil; “eşyalar ve mekandaki konumları, bir takım mesajlar taşıdıklarından” bir iletişim biçimi ve sosyal bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Bu durumda kendileme, “sosyal ilişkilerin, sosyal yapıların ve ideolojilerin damgasını taşıyan” ve “bir yerin yada mekânın dönüştürülmesinde orataya çıkan” bir otorite, bir denetim göstergesidir.

Lynch kimliği, bir varlığın diğer varlıklardan farklılığı ve özgün olma durumu” olarak tanımlar ve kimliğin benzerliklerle değil, farklılıklarla oluşacağını vurgular. Tarihsel süreç içinde “özgün ve kişilikli” yapılarıyla varolan kentsel birimler, her dönemde, kendilerine uygun bir kentli grubunu barındırmış; bu gruplar birlikte var oldukları çevreleriyle birlikte yoğunlaşmış çevrelerini değiştirirken kendilerini, kendileri değişirken de çevrelerini etkileyecekleri bir evrim geçirmiştir (Lynch, 1981).

2.2.Mekan-Erk İlişkisinin Yansımalarını Taşınması

Politik yaşamın bir parçası olarak ideolojilerin biçimlendirdiği bir yer olması; hakimiyet biçimlerinin göstergelerini taşınması ve genelde devlet, özelde ise yerel yönetimlerin düzenlemelerini yansıtması ve bunun karşısında iktidara tepkilerin dile getirildiği bir “alan” özelliği taşınması; kamusal mekânların belirleyici kriterlerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Söz edilen karşıtlık ilişkisi; aynı zamanda mekânın politik anlamını da belirleyen bir toplumsal güç ilişkisini yansıtma niteliği taşımaktadır.

Buna bağlı olarak, mekânın biçimlenişi ve düzen kurgusunun da, politik anlamlar içerdiği söylenebilir. “Bu mekansal sınırları betimleyen önemli bir itki” olarak görülen “erk” in; “doğası, yayılma gücü, kimin ellerinde olduğu, kentsel alanların şekillenmesinde son derece önemli sorunlardır.” Sözelimi kent imgesinin oluşturulması anlamında, özellikle “nirengi noktaları, arkaik toplumlardan modern

toplumlara değin erkin sembolizmasının önemli bir yanını oluşturmuş”, kamusal oluşumlar olarak "dinsel veya yönetsel mekanların konumu ve strüktürel elemanların birlikteliği” bu yönlendirme temelinde belirlenmiştir (Ünlü, 1996).

Erki oluşturan kişi ya da grupların değişimi sözkonusu olduğunda da, “varolan sosyal düzeni bastırıp yerine yeni bir düzen yerleştirmenin” yolu, “bu değişimi kentin içindeki kamusal alanların düzenleme ve kullanımında göstermekten” geçecektir (Kostof, 1991). Sonuç olarak, kamusal mekanların, toplumun politik ve sosyal tüm değişimlerini yansıtmakla kalmayıp, bu değişimleri yaratma gücüne de sahip olduğu söylenebilir.

C. Alexander'ın da belirttiği gibi, “bir kentte yaşayacak olanlar, kentin nasıl olması gerektiği sorusuna en iyi cevabı verecek kişilerdir.” Demokratik bir toplum, ancak yurttaşların katılımıyla oluştuğuna göre, böyle bir toplumun kentleri de onların katılımlarıyla kurulacak; bu durumda kamusal mekanların biçimlenişini yine onlar yönlendirecektir.

2.3. Kamusal-Özel İlişkinin Niteliğine Bağlı Olarak Anlam Kazanması

Mekansal açıdan özel mekanla karşıtlığı içinde algılanması; içerik bakımından da bireysel/özel çevreden farklı bir sosyal yaşam boyutu ve buna bağlı davranışsal farklılıklar içermesi; mekana kamusal olma anlamı kazandıran nitelikler arasında görülmektedir. Bir mekanın kamusal olarak anlamlandırılmasında, “içe dönük ve öznel olarak yaşanan” ile, “dışa dönük kolektif büyük oluşumlar ve bunların kamuoyu önünde somutlaştırılmaları” arasında bir sentez kurma zorluğu; mekanın, katılımcısı ve ziyaretçisine “kendisinin, özel ve kamusal alanlar arasındaki sınırda yer aldığı” izlenimi vermesi koşulunu getirmektedir (Çubuk, 1989).

“Kamusal” terimi, bu çevrelerin, öncelikle bir “topluluğa, devlete ya da millete mensup herkes için, yaş, cinsiyet, etnik, fiziksel özür veya diğer özelliklerin hiçbirine bağlı kalmadan, girilebilir olduğunu” çağırıştırır.

Bu bağlamda “kamusal”, mülkiyetle olmaktan çok, kullanımla ilgili bir kavramdır. Kimi özel mülkiyete ait mekanlar kamusal kullanıma açıktır, kimi kamusal mekanlar ise değildir (Çubuk vd., 1978).

Bacon'a göre, kentsel mekan; davranışların kuvvetli bir biçimde işaretlenmesidir. İnsanlardaki içsel ve dışsal mekanlar, insan yaşamının ve topluma katılımın doğal belirleyicileridir. Çevik'e (2002; 2004) göre; yapıların oluşturduğu kentlilerin algıladığı ve tüm kentsel olayların ilişkilendiği bir bütündür. Çevrenin bir parçası olarak, yapıların oluşturduğu insanların yaşadığı yada algıladığı, tüm eylemlerin geçtiği üç boyutlu alan olarak ve zamansal içeriği de taşıyan birimler olarak gözlenebilir (Çevik, 2002; 2004).

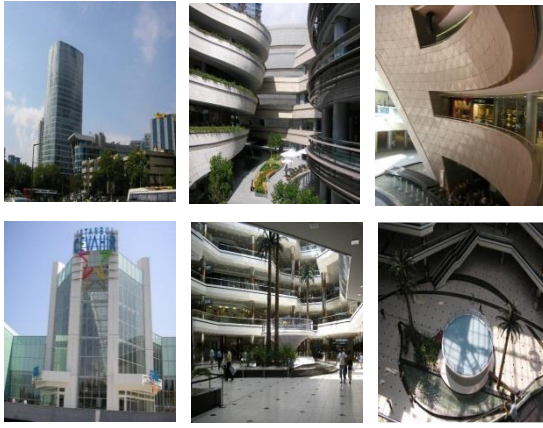
Bir mekanın kamusal olarak algılanması, özel mekanla olan karşıtlığının duyumsanmasıyla olanaklıdır. Kamusal mekanları, özel mülkiyete ait mekan türlerinden ayıran en önemli içeriksel özellik ise, “herkes için girilebilir” olmayı çağırıştırmasıdır (Newman, 1972). Kamusal mekanlar, kentlilerin her şeyden önce paylaşmayı hissedebilecekleri, “yetkililerin izni olmadan” yada “hiçbir gerekçe öne sürmek zorunda kalmadan” gidebilecekleri bir yerdir (Kostof, 1991). Bu “keyfiyet”, kamusal mekanın, özel mülkiyetteki mekanlardan daha özgür bir davranma alanı sunduğu anlamına gelebilir.

Kamusal alan düşüncesi, kamusal alandaki davranışın, “özel alan”dan daha sınırlı olması durumunu da ifade eder. Genel gözleme açık olma ve yabancıların bulunabilmesi gibi nitelikleri, kamusal alandaki davranışın, ortak yaşamın gereklerine göre düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu farklılık ise, kamusal mekanlarda “özel mekanlarda davranmadığımız şekilde hareket ettiğimiz” gerçeğini içerir (Kostof, 1991).

3. Alışveriş Merkezi Odak Mekanlarının Üstlendiği Anlam

Alışveriş merkezlerinin kent yaşamında ve toplumsal yapıda üstlendikleri rol, odak mekanlarının kullanım nitelikleriyle

bağlantılıdır. Odak mekanları, insanların eğlendikleri, toplandıkları, dinlendikleri, dolaştıkları, vakit geçirdikleri kamusal mekan halindedir. Yapı bütünlüğü açısından, kalitelerin belirlenip tasarımı yönlendirmesi kendi içlerindeki eksiklikleri tamamlamasının yanında, yaratılan ketsel/kamusal mekanların kendine ait kimlikleriyle ayrımı ve farklılığını sağlar. Kent içerisinde küçük ölçekte kent modelinin bir örtü altında sunuluyor olması, yaşam kalitesi belirleyici öğelerinin, alışveriş merkezlerini kuşatmasında etkili olmaktadır (Şahin, 2005; 2008), (Şekil 2).



Şekil 2. Kanyon ve Cevahir alışveriş merkezlerinin dış ve iç görünüşleri (odak mekanları)

Alışveriş merkezleri barındırdıkları kaliteler ile ortaya koyduğu fiziksel görünümünün yanında kullanıcılarına her türlü alternatif imkanları sunan sosyal merkez özelliğindedir. Mimari biçimlenme yönüyle ortaya konulmaya çalışılan, mekansal kurgu armonisi, kentsel düzlemde yaşamsal kalite arayışını ortaya çıkarmaktadır. Gereksinimlere yanıt arayacak odak mekanların, kullanıcılarına farklı seçenekler üreten kalitelerin birbirleriyle olan ilişkisini sunarken, iletişimsel, etkileşimsel anlamını ortaya çıkarmaktadır (Şahin, 2005; Şahin ve Tutkun, 2007).

Alışveriş merkezleri sayesinde kamusal yaşamda var olan sosyal iletişim bina içlerinde sağlanır olmuş ve kamuya açık mekanlar, sosyal yaşamda ve ilişkilerde iç mekanların tercihi sonucunda merkezler odak noktası haline gelmişlerdir. Bu sayede kent yaşamında üstlendikleri anlam daha belirgin halde görülmektedir.

Alışveriş merkezlerinin son yıllardaki tasarımsal fikri, farklı fonksiyonların biraradalığını gerekli görülen plan içeriğiyle odak mekan düzleminde sağlayarak, şehir hayatındaki sıkıcılıktan, güvensizlikten, yaşamsal kalitesizlikten uzak üstlendikleri rolleri en üst seviyede yerine getirerek değiştirmeye başlamıştır. Genel kurgusu yönlenme/yönlendirme olarak karşımıza çıkan odak mekanları, fiziksel/mimari mekana bağlı kalitelerle bütünlüğü sağlanan sosyal mekan özellikleriyle kullanıcılarına "terapi merkezi" niteliğinde etkileşimin, iletişimin, güçlerinin sembolize edileceği mekanları sunmaktadır (Şahin, 2008).

Odak mekanlarının işlevsel yönlerinin aktifliği, sunulan imkanların gereksinimlere en iyi ve farklı yönlerde yanıt vermesine bağlıdır. Oluşturulan formların ölçü/oran dengesiyle, malzeme-doku-renk kombinasyon ortaklığıyla da mekanlar çekici/cazip hale getirilmektedir. Programlanma aşamasında; sunulacak olan aktivitelerde çeşitlilik ve çekicilik, değişiklik (macera, sürpriz), olanaklar hazırlanmaktadır.

Aktivitelerde çeşitlilik ve çekicilik; alışveriş, yeme-içme, sergi, sinema, tiyatro, konser, gösteri (defile, dans vb), toplantı, dinleti, söyleşi, imza günü, spor, oyun, oturma, dolaşma, seyretme, buluşma olanaklarının yeterli sayıda, gerekli donatılarla, farklı oluşumlardaki mimari obje/eleman birleşimlerinin olup olmamasıyla olumlu olumsuz olarak etkilenmektedir.

Değişiklik (macera, sürpriz, heyecan); mekan içindeki düzenlemeler (yeşil, su, aydınlatma, kot farkları vb)/mekansal çıkmalar-kat bağlantıları, aktiviteler, donatılar ile dinlenme, günlük sıkıntılardan kurtulma olanakları sağlanmaktadır.

Mekanların demokratikliği; eylem özgürlüğüne (izne bağlı olarak yapılabilen serbest kürsüler, dinletiler, tartışmalar, söyleşiler, gösteriler), talep edilebilmeye (mekansal ve işlevsel çekicilik) ve yetenekleri geliştirmeye (oyun, spor vb), korunma/güvenlilik hissine bağlı olarak nitelik kazanmaktadır.

Alışveriş merkezleri, küçük ölçekte bir kent modeli yansımaları odak mekanları biçimlenmesinin yanında sunduğu imkanların bütünlüğünde de göstermektedir. Lynch'e göre kent imajı oluşumunda etkili olan öğeler; düğüm noktaları, bağlantılar, sınırlar, bölgeler, landmarklar olarak sıralanmaktadır. Bunun karşılığı olarak alışveriş merkezlerinde ise, toplayıcı/dağıtıcı mekanlar (avlu/atrium/galeri, meydancık), mağaza cepheleri/vitrinleri, dolaşım alanları (hol, sokak, sokak avlu), kullanıcı bölgesi/servis ve heykel/mimari obje olarak karşılık bulmaktadır.

Kentte ayrı noktalarda konumlanan sosyal, kültürel aktiviteler, alışveriş merkezlerinde toplu halde ilişkilendirilmektedir. Kullanıcı yoğunluğunun kent mekanı devamlılığındaki odak mekanlarında artması, kentteki ticari ve diğer açık/yarı açık, kapalı mekanların canlılığını kaybetmesine ve yok olmasına neden olabilmektedir.

Yeni bir yüz kazanarak kendi konseptini kullanıcılarına vermeyi amaçlayan alışveriş merkezleri, toplum yapısına bağlı olarak anlamsal çıkarımların oluşmasını sağlamaktadır. Toplumsal kimliğin yansımaları; kullanıcıların odak mekanlarındaki davranışlarını ve eylemler/olaylara karşı tavırlarının zamana dayalı olarak aidiyetlik hissiyle bütünleştiği ve kavranıldığı gözlemlenmektedir. Mekan erk ilişkisinin yansımalarını taşıması; mekansal düzenlemelerin ve alternatif aktivitelerin değişimi/sıklığı yönetsel kaygılardan kaynaklı olduğu belirlenmektedir. Kamusal-özel ilişkisinin niteliğine bağlı olarak anlam kazanması, farklı demografik yapıdaki insanların bir arada olabilecekleri, ortak paylaşımlara aktif/pasif olarak katkıda bulunabilecekleri, güçlerini sembolize edebilecekleri düzenlemelerin olduğu çıkarılmaktadır. Toplum yapısına bağlı olarak ortaya çıkan anlamlar, kullanıcıların yaşamsal kalite standartları/konforları odak mekanların biçimlenmesinde önemli rolü olan fiziksel/mimari yaklaşımların değişimi sosyal mekan yansımalarında ortaya çıkmaktadır.

4. Sonuç

Alışveriş merkezleri, gündelik hayatın sıklığından ve çevresel zararlı etmenlerden, rahatsızlıklardan bunalan insanlar için bir kaçış/buluşma noktası olarak görülmektedir. Kentler için yeni kamusal mekanlar haline bu merkezler barındırdıkları en temel gündelik hayat aktivitelerinden ticari anlayışın yanında eylemlere/olaylara katılımı sunacak düzenlemeler yapılmaktadır.

Barındırdığı mekansal kalitelerle mimari oluşumun sosyal anlamdaki dönüşümü gerçekleştirmesi alışveriş merkezlerin kentsel kamusal mekan olgusunu yakaladığı göstermektedir. Herkes tarafından kullanılabilir olan kamusal mekanlar yeni sosyal ilişkilerin doğması, kentsel yaşam kalitesinin artırılması, çevre düzeninin kurulması gibi birçok işlevleri yerine getiren, kent strüktürünün gerekli, işlevsel ve vazgeçilmez mekanlarıdır. Böylece kamusal yaşamın, öncelikle bir toplumla birlikte var olduğunu ve anlam kazandığını, aynı zamanda da, toplumsal yapıyı kuran ve toplumun devamlılığını sağlayan düzenlemelerle ilgili olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Kaynaklar

- Çevik, S., (1991). *Mekan-Kimlik-Kimliklendirme Trabzon Sokakları Örneği, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.*
- Çevik, S., (2002). *Kentsel Tasarım Bilgisi Lisans Ders Notları, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Trabzon.*
- Çevik, S., (2004). *Kentsel Tasarımda Biçimlendirme Lisansüstü Ders Notları", Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Trabzon.*
- Çubuk, M., Yüksel, G. ve Karabey, H., (1978). *Yapılanmamış Kentsel Kamusal Dış Mekanlar, Yapı Dergisi, 30.*
- Çubuk, M. (1989). *Kamu Mekanları ve Kentsel Tasarım, Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, ss. 15-17, İstanbul.*
- Kostof, S., (1991). *The City Shaped: Urban Patterns and Meanings through History, Thames and Hudson, London.*
- Lynch, K. (1981). *Good City Form, MIT Press,*

- Cambridge-London
- Newman, O., (1972). *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*, N.Y. Mac Millan.
- Rapoport, A., (1990). *Meaning Of The Build Environment*, The University Of Arizona Press, Tucson.
- Schulz, G. N., (1975). *Genius Loci, Entwerfen in der historischen Strasse*, Abakon Verlag, Berlin, 12-20.
- Sennett, R., (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü, Çev: S. Durak-A. Yılmaz*, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Şahin, F., (2005). *Alışveriş Merkezlerinin Biçimlenmesinde Önemli Boyutlardan Kamusal Mekan ve Kamusallık Olgusu*, Yüksek Lisan Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Şahin, F., Tutkun, M., (2007). *Tourism Development In Shopping Centers*, International Tourism Biennial, Onsekiz Mart University, ss 52-60, Canakkale.
- Şahin, F., (2008). *Teknolojinin Alışveriş Merkezlerindeki Mekansal Oluşuma Yansıması*, 3. Ulusal Genç Mimarlar Buluşması, Mimarlık ve Teknoloji Sempozyumu, Antalya.
- Şahin, F., (2008). *Alışveriş Merkezlerindeki Dinamik/Statik Mekânlar*, 14. Ulusal Ergonomi Kongresi, Trabzon.

Dini Yapılar Örneğinde Mimarlıkta İhtişamın Fiziksel Boyutu^I

Demet YILMAZ YILDIRIM^{II}, Sonay ÇEVİK

KTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, 61080, Trabzon

Özet

Dini yapılar büyüklükleri ve görkemli biçimlenmeleri ile hem kent silüetinde hem de kent dokusunda önemli bir konuma sahip olan tarihin her döneminde kentlerdeki en görkemli, en önemli yapı türlerini oluşturmaktadır. Dini gücün temsil edildiği yöneteni ve taptıklarını yücelten, gücün somutlaştığı bu yapıların tasarımında da ihtişam önemli bir kavram olmaktadır.

Çalışmada mimarlıkta ihtişamın yansıma biçimleri, ihtişamın fiziksel boyutunun dini yapılarda Lynch, Gullen, Ching'in kaliteleri ve Gestalt kuramı temelinde etkili tasarımsal kaliteler ve etkili/destek kaliteler bağlamında incelenmiştir. Ayrıca dini yapılarda ihtişamın oluşumunda etkili kalitelerin analizi sonucu yapılan değerlendirmelerle bir dini yapıda ihtişamın oluşumunda birincil derecede etkili kalitelerin neler olduğu, hangi kalitelerin ön plana çıktığı, hangi kalitelerle ihtişamın derecesinin arttırılabileceği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dini yapı, ihtişam, Lynch, Gullen, Ching, Gestalt

^I Bu makale, yazar tarafından KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı'nda tamamlanmış olan "Mimarlıkta İhtişam Olgusu'nun Farklılaşan Ölçeklerde/ Düzlemlerde İncelenmesi" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale, daha önce Yapı Dünyası dergisi (2011) 183, s: 44-51 sayısında yayınlanmıştır.

^{II} Yazışmaların yapılacağı yazar: Demet YILMAZ YILDIRIM. yilmazdemett@ktu.edu.tr; Tel:(0462) 377 35 42

Giriş

Geçmişten günümüze insanlara hükmeden, yönetme gücünü elinde tutan krallar, padişahlar ve hükümdarlar inşa ettirdikleri görkemli saraylar, mezarlar, kiliseler, anıtlar gibi mimari ürünlerle güçlerini göstermiş ayrıca ölümsüzleşmişlerdir. Yöneteni ve taptıklarını yücelten, gücün somutlaştığı bu biçimlenme, tek tanrılı dinler zamanında kentin kilit noktasını oluşturan kiliseye, saraya veya şatoya dönüşmüştür. Gelişen teknoloji ve onun sunduğu imkânlar farklı biçimlerin yaratılmasını kolaylaştırırken siyasi, ekonomik ve ideolojik güçlerin “en farklı, “en kalıcı” “en çekici” olanı yaratma kaygısı yani ihtişam, önemli bir tasarım problemi olmuştur.

Fiziksel anlamda ihtişamlı mekânlar tek ve farklı kurgusuyla özgünlüklerini ifade eden öğeler olarak kentin göstergeleri olmaktadır. Bu mekânlar kent bütünü içerisinde dikkat çeken özellikleriyle kentin okunabilirliğini sağlamaktadır.

İnsanların inançlarına ilişkin gereksinmelerini karşılayabilmek için yapılan dini yapılar da dinin gücünü ispatlama ve gücün algılanmasını sağlama noktasında ihtişamlı buluşmaktadır. Dini yapılar büyüklükleri ve görkemli biçimlenmeleri ile hem kent silüetinde hem de kent dokusunda önemli bir konuma sahip olan tarihin her döneminde kentlerdeki en görkemli, en önemli yapı türlerini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada genel anlamda mimarlıkta ihtişamın yansıma biçimleri, ihtişamın fiziksel boyutunun dini yapılarda Lynch, Gullen, Ching'in kaliteleri ve Gestalt kuramı temelinde etkili tasarımsal kaliteler ve etkili/destek kaliteler bağlamında incelenmiştir. Ayrıca dini yapılarda ihtişamın oluşumunda etkili kalitelerin analizi sonucu yapılan değerlendirmelerle bir dini yapıda ihtişamın oluşumunda birincil derecede etkili kalitelerin neler olduğu, hangi kalitelerin ön plana çıktığı, hangi kalitelerle ihtişamın derecesinin artırılabilceği tartışılmaktadır.

İhtişamın Yansıdığı Biçimlenmeler – Ölçekler – Konumlar

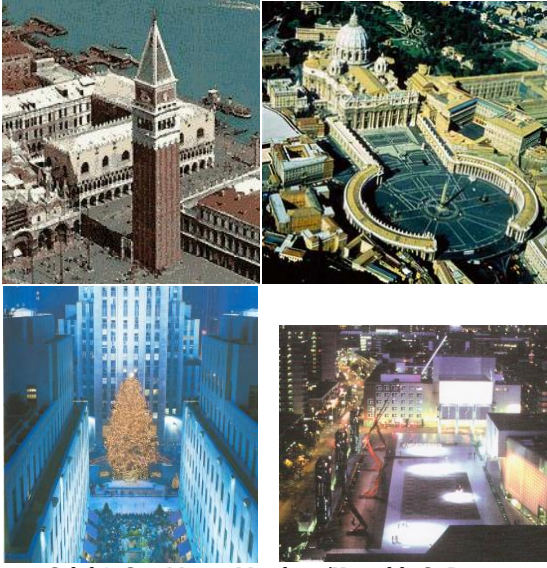
İhtişam, dini, siyasi, ideolojik ve ekonomik gücü elinde tutanların gerçekleştirdiği binalar, kentsel mekânlar, kentsel mekân öğeleri ve güçlü bir doğal veya yapay bağlamın oluşturduğu oluşumlar olarak bina boyutundan kentsel boyuta kadar geniş bir ölçeğe yayılmaktadır (Yılmaz, 2006).

Farklı işlevlerdeki bina ya da bina gruplarında ihtişam, özellikle ekonomik, dini, ideolojik gücü elinde tutanların yaşadığı konutlarda, çalıştığı binalarda, yaptırdığı dini yapılarda, yönetim binalarında yer almaktadır. İhtişama binaların temel bileşenlerinde cephe, iç mekân, dış mekânda ve mekân öğelerinde rastlanabilmektedir (Yılmaz, 2006) (Şekil 1).



Şekil 1. Catherina Sarayı/Rusya, Reichstag Parlamento Binası/Berlin, Woolworth Binası/New York, Casa Vicens /Barselona

Kentsel mekanlar stratejik bir alan, kesişim, toplanma alanı, siyasal niteliğe bağlı bir prestij alanlarıdır. Lynch, kenti yollar, sınırlar, bölgeler, odaklar, nirengiler olarak beş başlıkta incelemektedir. Odak noktalar, gözlemci için kentin stratejik, kullanıcı için ise yoğun noktalar. Odak noktaları öncelikle bağlantı, trafiğin kesildiği alanlar, yolların birbirini kesmesi ya da bir noktaya yaklaşması, birinden diğerine değişim alanı ya da sadece önemine göre bazı kullanımların ya da fiziksel karakterlerin toplandığı yer olabilmektedir (Lynch, 1960) (Şekil 2).



Şekil 2. San Marco Meydanı/Venedik, St Peters Meydanı/Roma, Rockefeller Meydanı/New York, Schouwburg Meydanı/Hamburg

Kentsel mekânları öne çıkaran, tanımlayan, ilişkilendiren önemli kentsel öğeler; kuleler, köprüler, anıtlar, zafer takları vb. olmaktadır. Bu mekânlar, kentin önemli nirengi noktaları; tanıtıcı, dıştan görünebilen, tek, büyük ya da farklı özelliğiyle ortaya çıkan mekânlardır (Şekil 3).



Şekil 3. Berlin Anıtı, Azadi Anıtı/İran, Trevi Çeşmesi/Roma, Kao Ping Köprüsü/Tayvan

Doğal çevre ve yapılaşmış çevre ihtişamın ölçeklerinden biri olmaktadır. Yer, bir yapı veya yerleşmeyi yerküre üzerinde konumlandırmak amacıyla farkına varılan ve tanımlayıcı nitelikleriyle ayırt edilen toprak ve doğa parçasıdır. Yerkürenin her yeri, birbirine benzemez niteliklerde, eşsizdir ve her yer kendine özgü bir

karaktere sahiptir (Aran, 2000, Schulz,1975). İnsan, bulunduğu çevreyi kullanarak yarattığı yeni çevreler ile yapılaşmış çevreleri oluşturmaktadır (Tokay, 1994; Eminağaoğlu, 2004).

Yer strüktürünün (bir dağ, bir tepe, vadi, yamaç, nehir, deniz vb. doğa) mekâna kattığı kalite ve oluşturduğu güçlü bağlarla tek başına ihtişamı yaratabildiği gibi etkisiz bir yapı topografyayla oluşan güçlü bağlarla da ihtişamı oluşturmaktadır (Şekil 4).



Şekil 4. Postdamer Meydanı/Berlin, Tibet Tapınağı/Nepal, Manastır/Yugoslavya, Sintra Pena Sarayı/İspanya, Bilbao, Dubai

İhtişamın Oluşumunda Etkili Kaliteler

İhtişamın mimaride biçimlenmesinde çeşitli kaliteler etkilidir. Bu kaliteler hem ihtişamın oluşumunda etkili tasarımsal kaliteler hem de etkili/destek kaliteler olarak binayı, kentsel mekânı veya mekân ögesini çevresinden farklılaştıran, onu çarpıcı kılan nitelikler kazandıran kaliteler olmaktadır (Yılmaz,2006).

İhtişamın oluşumunda etkili tasarımsal kaliteler Gestalt kuramı, Lynch, Gullen, Ching'in etkili tasarımsal kaliteleriyle açıklanmaktadır. Lynch (1960), kentlerin tasarımında kentleri yönlendiren kaliteleri; form tekilliği, form basitliği, formun sürekliliği, egemenlik, bağlantıdaki açıklık, yöne bağlı farklılaşma (değişen

yönelmeler), görünüm gücü, hareket, zaman serileri, adlar ve anlamlar olarak sıralamaktadır. Cullen (1961) çalışmasını seri görünüm, yerleşme ve anlam başlıklarında toplamakta ve tasarım kalitelerini çerçeve görüntü, mekân tanımlamak, dışa açık iç mekân, çoklu kapanmışlık, kapanmışlığın ötesine bakmak, kapanmışlığın içine bakmak, ön planın arka planı kesmesi, yükselmeler alçalmalar, genişletilmiş, perdelenmiş kapalı vista, sapmalar, geri çekilmeler, daralmalar, farklılaşan noktalar, dizilişteki düzensiz değişimler, hareketlilik, gizlilik, bitişiklik-yanyanalık, ölçekte bozulma çizgisellik olarak sıralamaktadır. Ching (1979) ise "form-space and order" isimli çalışmada form ve organizasyonların analizi için bir sınıflandırma yaparak form elemanlarının jenerik tiplerini, transformasyonlarını ve tipolojilerini belirlemektedir. Gestalt kuramı, şekil-zemin ilişkisi temel alınarak yakınlık kuralı, benzerlik kuralı, kapalı-kapanmışlık kuralı, yön benzer kader kuralı, değişmezlik kuralı, tecrübe kuralı, basit-açık strüktürleşmiş formlar kuralı, simetri kuralı şeklinde açıklamaktadır (Çevik, 1991).

Cullen, Lynch, Ching Kaliteleri ve Gestalt kuramının ortaya koyduğu tüm bu kalitelerden şekil-zemin ilişkisi, form tekilliği, egemenlik, görünüm gücü, genişletilmiş vista, perdelenmiş vista, kapalı vista kaliteleri ihtişamın oluşumunda etkili kaliteler olarak ele alınmaktadır (Yılmaz, 2006).

Bu kalitelerden; şekil- zemin ilişkisi ilk olarak Edgar Rubin tarafından "şekil-zemin ayrılması" olarak tanımlanmış, iki biçimlenmenin oluşturduğu düzende biri şekil olmak üzere diğerinin üzerinde veya içinde olmasının tartışılmasından yola çıkılarak ortaya konmuştur (Koffka, 1935). Form tekilliğini, Lynch (1960) keskin sınırlar, kapanma ve kontrastlığı (yoğunluk, form, büyüklük, karmaşıklık, kullanım, konum) bir elementi tanımlayan, onları çarpıcı, canlı yapan nitelikler olarak tanımlamakta ve nirengilerin anahtar fiziksel karakterleri olduğunu belirtmektedir. Form tekilliği, kentsel düzende çarpıcılık ve belirginleştirme sağlamaktır.

Egemenlik, Lynch'e (1960) göre tekillik, yoğunluk, büyüklük ve İlginçlikle oluşmaktadır. Ching (1979)'e göre ise egemenlik özel boyut (ölçü), diğerlerinden farklı şekillenme (biçim) ve elverişli stratejik konumla sağlanmaktadır. Egemenlik Lynch'in "kent imaj" öğelerinden kenti tanıtıcı, dışarıdan görülebilen, hissedilebilen, kenti işaret eden önemli bellek yapıları olan nirengiyle buluşmaktadır (Lynch, 1960). Egemenlik diğerlerine boyut, yoğunluk ya da ilginçlik olarak baskınlık oluşturarak görüntünün basitleşmesine/netleşmesine, bütünden ayrılmasına, öncelikle algılanmasına olanak sağlamaktadır.

Görünüm gücü kalitesi, gerçekte ya da sembolik olarak görünümde sıralamayı (önde-arkadalık) ve geçirgenliği arttırmaktır. Görünüm gücü transparanlık (cam veya ayak üzerine yükseltelen binalar), üst üste konumlanmalar (birinin bir diğerinin arkasından görünmesi), vistalar ve görsel derinliği arttıran görsel panoramalar (aksiyel sokaklar, yüksek görünüm), görsel olarak alanı belirten kolay anlaşılır elemanlar, uzaktaki objeyi, görüntüyü meydana çıkaran konvavlıkları içermektedir (Lynch, 1960). Mekânların yükseltilmesi veya birbiri üzerinde konumlanması, yüzeylerin şeffaflaştırılması, aksiyel sokaklar, sokak ve avluların yönlendirilmesindeki kırılmalar kentsel bütünde mekânların etkili bir şekilde algılanmasını sağlamakta ve mekânın "görünüm gücü" etkisiyle gösterişle buluşmaktadır.

Genişletilmiş vista; ön plandakiyle uzakta olanı ilişkilendirme olayı, perdelenmiş vista/yarı kapalı vista; yeşille örtülmüş bir mekân, yolun karşısında bir çeşme olması veya çeşmeyi kapatan bir ağaç olması durumudur. Kapalı vista ise direkt bakışın sınırlanması olmaktadır (Cullen, 1961). Tüm bu vistalar, perspektifler, görünüm etkileyici özelliğiyle ihtişamı yaratmaktadır. Tüm bu tasarımsal kaliteler (şekil-zemin, form tekilliği, egemenlik, görünüm gücü ve vistalar), bütün içerisinde mekân veya mekan öğelerinin farklılaşmasıyla, mekanların öncelikli algılanmasını sağlamaktadırlar ve oluşturduğu çarpıcı,

öne çıkan etkisiyle ise fiziksel çevrede ihtişamı oluşturmaktadırlar. İhtişamın oluşumunda bu kaliteler ile birlikte etkili diğer kaliteler ise farklılığı öne çıkaran etkili/destek kaliteler olarak adlandırılmaktadır. Bu kalitelerden biçim, ölçü/oran, aydınlatma, teknoloji, süsleme etkili kaliteler, yeşil/su/heykel ve renk/malzeme/doku ise destek kaliteler olarak ele alınmaktadır.

Biçim, nesnelere ayırt edici özelliklerini veren maddi öğelerin kurgusudur (İzgi, 1999). Gestalt kuramına göre ise bütünü ayırmış herhangi bir parçası "biçim" olarak tanımlanmaktadır ve bir bütün parçaların toplamından daha fazla şey ifade etmektedir. Biçimin algılanması sonucu ortaya çıkan duygular biçimin fiziksel özelliklerini yansıtmaktadır. Bu duygular görsel tatmin duygusunun yanı sıra, dikkat çekme, merak uyandırma, heyecan verme, coşku veya nefret uyandırma şeklinde çeşitlenmektedir. İhtişamlı biçimlenmeler ise kişide etkileme, şaşırtma, korkutma gibi duygular oluşturmaktadır.

Ölçü genellikle insanın kendi ölçüsüyle beraber değerlendirilen bir orandır. Oran ise iki büyüklük arasındaki sayısal ilişki veya bütünle onu meydana getiren parçalar arasındaki ilişki anlamına gelmektedir. İnsan-yapı, yapının kurgusal bütünlüğünü oluşturan parçaların birbiriyle, yapı ve çevresiyle arasındaki ilişkiler oranını tanımlamaktadır (İzgi, 1999). Mekânların gerek kendi içlerinde gerekse çevreleriyle olan ilişkisinin sonucu olarak sahip olduğu ölçü/oran, bu mekanların insanlar üzerinde çarpıcı etkiler yaratmakta ve ihtişamlı olarak anlamlandırılmalarını sağlamaktadır. Ayrıca mekânın çevreden büyüklük olarak farklılaşması, ilk olarak dikkati çekmesi noktasında ihtişamın oluşumunda önemli rol oynamaktadır.

Tarih boyunca insanlar ancak malzeme ve konstrüksiyon yöntemlerinin elverdiği biçimde yapılar yapmışlardır. Günümüzde ise teknolojik gelişmeler farklı yapı üretimine fırsat tanıyacak düzeye gelmiştir. Tüm bu teknolojik gelişmeler mekânların çeşitli biçimlenme, yükseklik, açıklık gibi çeşitli boyutlarda üst noktalara ulaşmasına

imkân tanımakta ve ihtişamın yaratılmasını kolaylaştırmaktadır.

Süsleme, iki veya üç boyutlu öğeler, renk ve biçimler aracılığıyla yapıyı güzelleştirmekte zenginleştirmekte, çekicilik kazandırmaktadır. Abartılı kullanıldığında yarattığı fiziksel, anlamsal etkiyle ihtişamı oluşturmaktadır. Aydınlatma ise mekânları zenginleştiren, çekim noktaları oluşturan güçlü bir unsurdur. Aydınlatma, lazer teknolojisi, projektörler, illüzyonlar ve holografi gibi yeni teknolojik uygulamalarla ile de mekâna etkileyici, şaşırtıcı ve dinamik, dikkat çekici dikkat çekici gibi zenginlikler katmaktadır.

Yukarıda sözü edilen etkili kaliteler ile birlikte mekânı daha çarpıcı, vurgulayıcı kılan ya da etkileyicilik değerini arttıran destek kaliteler olarak renk/malzeme/doku ve yeşil/su/heykel kaliteler sıralanmaktadır.

Renk, bir biçimin yüzeyinin yoğunluğu ve tonal değeri, bir biçimin çevresinden en belirgin şekilde ayırt edilmesini sağlayan, biçimin görsel ağırlığını da belirleyen bir niteliklidir (Arnheim,1977; Becerik, 2001, Ching, 1979). Renk gerek taşıdığı simgesel anlam gerekse görsel değerle ihtişamın oluşumunu sağlamaktadır. Malzeme, kalıcılık ve simgesellik anlamları taşımaktadır. İnsanların tanrı ve devlet gibi kalıcı oldukları varsayılan kavramlar için uzun ömürlü, bir ayrıcalık ve üstünlük göstergesi olarak altın gibi nadir bulunan malzemeleri kullanmış olmaları bunun güzel bir örneğidir.

Su ögesi, yeşil ve heykel, kentlerin kimliklenmesinde ve algılanmasında etkili olmakta, mekâna görsel zenginlik kazandırmakta ve mekânları çekici kılmaktadır. Bunlar büyük bahçeler, çeşmeler, anıt heykeller gibi öğeler tek başına ihtişamlı olabileceği gibi mekânın görsel etkisini de zenginleştirerek ihtişamlı mekânların oluşumu destekleyebilmektedir.

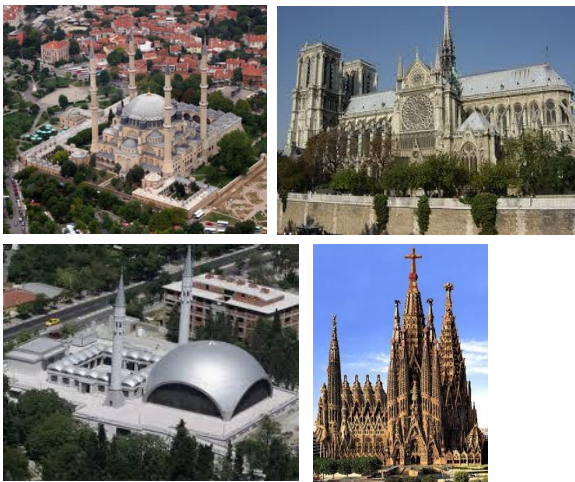
Dini Yapılarda ihtişamın Yansımaları

Çalışmada ihtişamın oluşumunda etkili tasarımsal kaliteler ve etkili/destek kaliteler dini yapılar örneklemesinde

incelenmiştir. Bu kapsamda dini yapılarda tasarımcı grubun ihtişamı nasıl algıladıkları, algılamadaki farklılıkları, ortaklıkları, ihtişamın oluşumunda öne çıkardıkları kalitelerin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Anlamsal derecelendirme ölçeğinde (SRS: Semantic Rating Scale) öznel değerlendirmeye imkân tanıyan bir yöntem olarak anlamsal farklılaşma cetveli (SD) kullanılmıştır (Öztürk 1978).

İhtişamın oluşmasında etkili tasarımsal kaliteler başlığı altında; şekil-zemin ilişkisi, form tekilliği, egemenlik, görünüm gücü, genişletilmiş vista, perdelenmiş vista ve kapalı vista kaliteleri bağlamında 9 sıfat çifti belirlenmiştir. Etkili/destek kaliteleri; biçim, ölçü/oran, aydınlatma, teknoloji, süsleme, renk-malzeme-doku ve yeşil-su-heykel kalitelerini hedef alacak 8 sıfat çifti belirlenmiştir (Yılmaz, 2011).

Osmanlı- Türk cami mimarisinin başyapıtı olan Selimiye Camii, sübyan mektebi, darülkurra, darülhadis, medrese ve imareten oluşan Selimiye Külliyesi, Gotik mimarinin başyapıtı sayılan Notre Dome Kilisesi, günümüz yapılarından klasik çizgiyle modern çizgileri buluşturan Şakirin Camii ve dünyanın en ünlü bazilikalarından biri olarak Sagra de Famillia kilisesi seçilmiştir. Böylece farklı biçimlenmelere sahip dönemlerde öne çıkan tarihi ve günümüz yapılarından oluşan 4 örnek belirlenmiştir (Şekil 5).



Şekil 5. Selimiye Külliyesi/Edirne, Notre Dome Kilisesi /Paris, Şakirin Camii/İstanbul, Sagra de Famillia Kilisesi /Barselona

Görüşmeler özellikle tasarım eğitimi almış uzman grup tarafından; mimarlık, iç mimarlık, peyzaj mimarlığı, şehir bölge planlama ve resim bölümlerine uygulanmıştır. Her bir örneğe ait kriterler her deneğe ayrı ayrı uygulanarak, 7'li Likert ölçeğinde, belirlenen işaretlere (derecelendirmelere) göre değerlendirme yapılmıştır. Tasarımcı gruplarının verdiği değerler dikkate alınarak hesaplanan ortalama değer farklı karakterdeki çizilerle ifade edilerek grafiklere dönüştürülmüştür (Yılmaz, 2011) (Tablo 1).

Tablo 1. Değerlendirme Ölçütleri

Duygusal tepkiler							
Etkili						Etkisiz	
Çarpıcı						Çarpıcı değil	
En az	-3	-2	-2	0	+1	+2	En çok
	1	2	3	4	5	6	7
Beğeni tercihlerine göre alınan aritmetik ortalamada kullanılan aralıklar							
Ortalama değeri	Beğeni düzeyi						
1-1,9	en olumsuz						
2-2,9	olumsuz						
3-4,9	orta						
5-5,9	iyi						
6-7	en iyi						

Tüm bu değerlendirmeler görsel olarak ta etkili tasarımsal kaliteler ve etkili/destek kaliteler başlıklarında analiz edilmiş ve tablolara dönüştürülmüştür (Tablo 2, 3).

Değerlendirmeler Tasarımsal kaliteler değerlendirildiğinde;

- Sagra de Famillia Kilisesi'nde sınırların keskinliği hariç tüm tasarımsal kaliteler son derece etkili olarak değerlendirilmiştir.
- Şakirin Camii'nde hiçbir tasarımsal kalite son derece etkili olarak değerlendirilmemiş, zeminde kuvvetlilik, sınırların keskinliği, tekillik, farklılık, ilginçlik ve görünüm gücü kaliteleri etkili bulunmuştur.
- Notre Dome Kilisesi'nde sınırların keskinliği ve görünüm gücü son derece etkili bulunurken zeminde kuvvetlilik, teklik, farklılık, ilginçlik, egemenlik ve görülebilirlik etkili bulunmuştur.

- Selimiye Külliyesi'nde zeminde kuvvetlilik, sınırların keskinliği, egemenlik ve görünüm gücü kaliteleri son derece etkili, tekillik, farklılık ve ilginç olma kaliteleri ise etkili görülmüştür.

Etkili/destek kaliteler değerlendirildiğinde;

















- Sagra de Famillia Kilisesinde konum, biçim, kompleks, büyüklük, süsleme kaliteleri son derece etkili olarak değerlendirilmiştir
- Notre Dome Kilisesinde konum, biçim, kompleks, süsleme ve aydınlatma kaliteleri son derece etkili bulunurken büyüklük ve renk kaliteleri etkili olarak

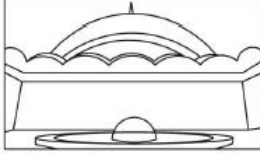



değerlendirilmiştir. Selimiye Külliyesinde konum ve biçim kaliteleri son derece bulunurken büyüklük, aydınlatma ve süsleme kaliteleri etkili olarak değerlendirilmiştir.

- Şakirin Camii'nde aydınlatma kalitesi son derece etkili bulunurken konum, biçim, teknoloji ve süsleme kaliteleri ise etkili bulunmuştur.























• Tasarımcıların yapmış oldukları değerlendirmeler baz alındığında örnekler gösteriş bağlamında sıralandığında en gösterişli yapı Sagra de Famillia Kilisesi olup diğerleri ise sırasıyla Notre Dome Kilisesi, Selimiye Külliyesi ve Şakirin Camii'dir (Tablo 4).

Tablo 2. İhtişamın Oluşumunda Etkili Tasarımsal Kaliteler

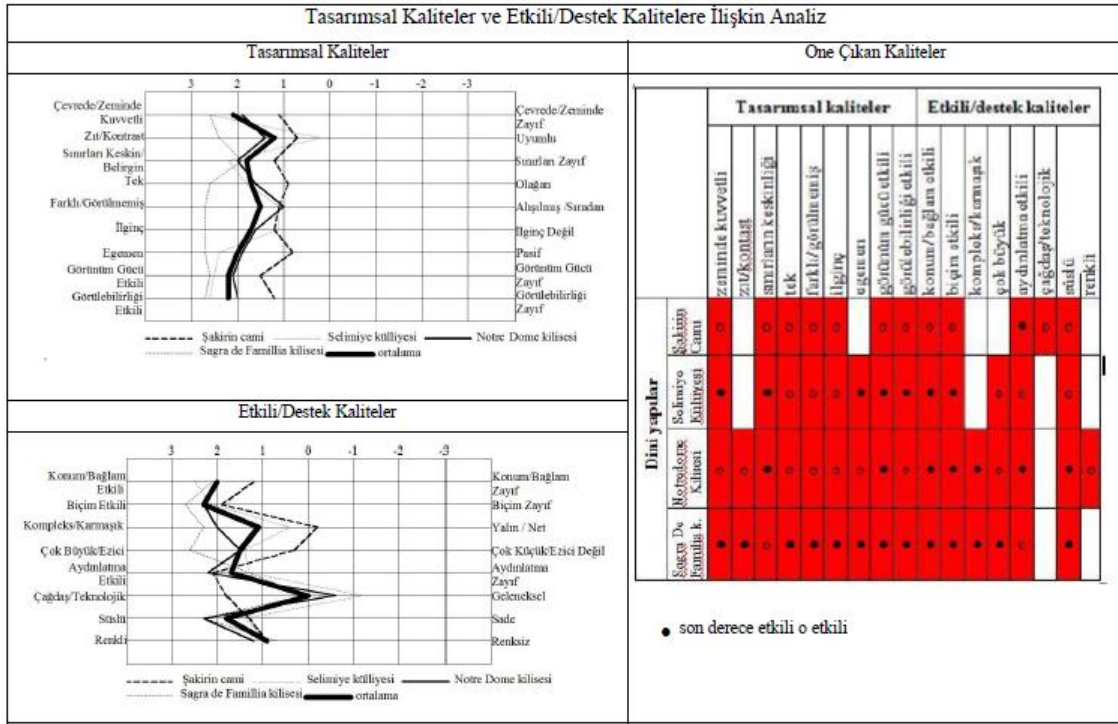
ETKİLİ TASARIMSAL KALİTELER			
Şekil-zemin oluşumundaki kuvvetlilik derecesi			
Şakirin Camii/İstanbul	Selimiye Külliyesi/Edirne	Notre Dome Kilisesi/Paris	Sagra De Famillia Kilisesi/Barselona
			
<input type="checkbox"/> kuvvetsiz <input checked="" type="checkbox"/> kuvvetli	<input type="checkbox"/> kuvvetsiz <input checked="" type="checkbox"/> kuvvetli	<input type="checkbox"/> kuvvetsiz <input checked="" type="checkbox"/> kuvvetli	<input type="checkbox"/> kuvvetsiz <input checked="" type="checkbox"/> kuvvetli
<input type="checkbox"/> az kuvvetli <input type="checkbox"/> çok kuvvetli	<input type="checkbox"/> az kuvvetli <input type="checkbox"/> çok kuvvetli	<input type="checkbox"/> az kuvvetli <input type="checkbox"/> çok kuvvetli	<input type="checkbox"/> az kuvvetli <input type="checkbox"/> çok kuvvetli
Tekillik /Farklılık			
Şakirin Camii/İstanbul	Selimiye Külliyesi/Edirne	Notre Dome Kilisesi/Paris	Sagra De Famillia Kilisesi/Barselona
			
<input type="checkbox"/> kontrast <input type="checkbox"/> kapanma	<input type="checkbox"/> kontrast <input type="checkbox"/> kapanma	<input type="checkbox"/> kontrast <input type="checkbox"/> kapanma	<input type="checkbox"/> kontrast <input type="checkbox"/> kapanma
<input type="checkbox"/> - sınırların keskinliği	<input type="checkbox"/> - sınırların keskinliği	<input type="checkbox"/> - sınırların keskinliği	<input type="checkbox"/> - sınırların keskinliği
Egemenlik			
Şakirin Camii/İstanbul	Selimiye Külliyesi/Edirne	Notre Dome Kilisesi/Paris	Sagra De Famillia Kilisesi/Barselona
			
<input type="checkbox"/> egemenlik <input type="checkbox"/> boyutlar/boyutlanma <input type="checkbox"/> farklı/ilginç/tek	<input checked="" type="checkbox"/> egemenlik <input type="checkbox"/> boyutlar/boyutlanma <input type="checkbox"/> farklı/ilginç/tek	<input type="checkbox"/> egemenlik <input type="checkbox"/> boyutlar/boyutlanma <input type="checkbox"/> farklı/ilginç/tek	<input checked="" type="checkbox"/> egemenlik <input type="checkbox"/> boyutlar/boyutlanma <input type="checkbox"/> farklı/ilginç/tek
<input type="checkbox"/> sayısal çokluk/yoğunluk	<input type="checkbox"/> sayısal çokluk/yoğunluk	<input type="checkbox"/> sayısal çokluk/yoğunluk	<input type="checkbox"/> sayısal çokluk/yoğunluk
Görünüm Gücü			
Şakirin Camii/İstanbul	Selimiye Külliyesi/Edirne	Notre Dome Kilisesi/Paris	Sagra De Famillia Kilisesi/Barselona
			
<input type="checkbox"/> görünüm gücü <input checked="" type="checkbox"/> saydamlık/geçirgenlik <input type="checkbox"/> yükseklik	<input checked="" type="checkbox"/> görünüm gücü <input type="checkbox"/> saydamlık/geçirgenlik <input checked="" type="checkbox"/> yükseklik	<input type="checkbox"/> görünüm gücü <input type="checkbox"/> saydamlık/geçirgenlik <input type="checkbox"/> yükseklik	<input checked="" type="checkbox"/> görünüm gücü <input type="checkbox"/> saydamlık/geçirgenlik <input type="checkbox"/> yükseklik
<input type="checkbox"/> topografya	<input type="checkbox"/> topografya	<input type="checkbox"/> topografya	<input type="checkbox"/> topografya

Vistalar-Görünimler-Perspektifler			
Şakirin Camii/İstanbul	Selimiye Külliyesi/Edirne	Notre Dome Kilisesi/Paris	Sagra De Familia Kilisesi/Barselona
			
<input type="checkbox"/> açık/sonsuz vista <input type="checkbox"/> yarı kapalı vista <input checked="" type="checkbox"/> kapalı vista	<input type="checkbox"/> açık/sonsuz vista <input type="checkbox"/> yarı kapalı vista <input checked="" type="checkbox"/> kapalı vista	<input type="checkbox"/> açık/sonsuz vista <input type="checkbox"/> yarı kapalı vista <input checked="" type="checkbox"/> kapalı vista	<input checked="" type="checkbox"/> açık/sonsuz vista <input type="checkbox"/> yarı kapalı vista <input checked="" type="checkbox"/> kapalı vista

Tablo 3. İhtişamın Oluşumunda Etkili/Destek Kaliteler

ETKİLİ / DESTEK KALİTELER					
Şakirin Camii					
					
<input checked="" type="checkbox"/> konum	<input checked="" type="checkbox"/> biçim	<input type="checkbox"/> ölçü/oran	<input checked="" type="checkbox"/> aydınlatma	<input checked="" type="checkbox"/> süsleme	<input type="checkbox"/> teknoloji
<input type="checkbox"/> renk/malzeme/doku	<input type="checkbox"/> yeşil/su/heykel				
ETKİLİ / DESTEK KALİTELER					
Selimiye Külliyesi					
					
<input checked="" type="checkbox"/> konum	<input checked="" type="checkbox"/> biçim	<input type="checkbox"/> ölçü/oran	<input type="checkbox"/> aydınlatma	<input checked="" type="checkbox"/> süsleme	<input type="checkbox"/> teknoloji
<input type="checkbox"/> renk/malzeme/doku	<input type="checkbox"/> yeşil/su/heykel				
ETKİLİ / DESTEK KALİTELER					
Notre Dome Kilisesi					
					
<input checked="" type="checkbox"/> konum	<input checked="" type="checkbox"/> biçim	<input type="checkbox"/> ölçü/oran	<input checked="" type="checkbox"/> aydınlatma	<input checked="" type="checkbox"/> süsleme	<input type="checkbox"/> teknoloji
<input type="checkbox"/> renk/malzeme/doku	<input type="checkbox"/> yeşil/su/heykel				
ETKİLİ / DESTEK KALİTELER					
Sagra de Familia Kilisesi					
					
<input checked="" type="checkbox"/> konum	<input checked="" type="checkbox"/> biçim	<input checked="" type="checkbox"/> ölçü/oran	<input type="checkbox"/> aydınlatma	<input checked="" type="checkbox"/> süsleme	<input type="checkbox"/> teknoloji
<input type="checkbox"/> renk/malzeme/doku	<input type="checkbox"/> yeşil/su/heykel				

Tablo 4. Tasarımsal Kaliteler ve Etkili/Destek Kalitelere İlişkin Analiz



Sonuçlar

Bu bağlamda, dini yapılarda ihtişamın oluşumunda şekil-zemin, tekillik, farklılık, görünüm gücü ve egemenlik etkili tasarımsal kaliteler olmaktadır. Konum, biçim, aydınlatma ve süsleme kaliteleri ise etkili/destek kalitelerdir. Etkili / destek kalitelerden konum, biçim, büyüklük ve süsleme kaliteleri ihtişamın oluşumunda birincil derecede etkili, aydınlatma ikinci derece, renk ise üçüncü derecede etkili olmaktadır. Tekillikğin yaratılmasında etkili olan kontrastlık ise ihtişamın derecesini etkilemektedir.

Egemenliğin yaratılmasında da büyüklük ortak bir kalite iken farklılık, ilginçlik ve teklik diğer kalitelerden daha öne çıkmaktadır. Tüm bu kalitelerin tek tek ya da bir arada etkili biçimde kullanılması ihtişamı oluşturmada ayrıca bu ihtişamın üst dereceye ulaşmasını sağlamaktadır. Böylece kent okunabilirliği açısından önemli bir kimlik unsuru ve etkili bir referans noktaları olan dini yapıların ihtişamlı biçimlenmeleri gerek simgeledikleri gücü etkili bir biçimde ifade etmekte gerekse fiziksel yapı içerisinde zengin, çarpıcı, etkileyici ve gösterişli yapılar olarak yerlerini almaktadır.

Kaynaklar

- Aran, K., (2000). *Barınaktan Öte*, XXI Dergisi, Tepe Mimarlık kültür Merkezi Yayını, 52.
- Arnheim, R., (1977). *The Dynamics of Architectural Form*, University of California Press, California.
- Becerik B., (2001). *Mimarlıkta Estetik Olgusu ve Değerlendirme Sorunu*, Y. Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ching, F.D.K., (1979). *Architecture, Form-Space-Order*, Von Nostrand Reinhold, New York.
- Cullen, G., (1961). *Townscape*, Architectural Press, London.
- Çevik, S., (1991). *Mekan - Kimlik - Kimliklendirme Trabzon Sokakları Örneği*, Doktora Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Eminağaoğlu, Z., (2004). *Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekan Organizasyonu - İlgili Politikalar ve Değerlendirmeler*, Doktora Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- İzgi U., (1999). *Mimarlıkta Süreç; Kavramlar-İlişkiler*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Koffka K., (1935). *Principles of Gestalt Psychology*, Routledge, London.
- Lynch, K., (1960). *The Image of the City*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London.
- Schulz, C.N., (1975). *Genius Loci*, Ent. Werfen in der Historischen Strasse, Berlin, 12-20.
- Ünver, R., (2000) "Aydınlatma ve Dini Yapılar", *Tasarım Dergisi*, Sayı: 102,, İstanbul.

- Yılmaz, D., (2006). *Mimarlıkta İhtişam*, Y. Lisans Tezi, K.T.Ü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yılmaz, D., (2011). *Mimarlıkta İhtişam Olgusu'nun Farklılaşan Ölçeklerde/ Düzlemlerde İncelenmesi*, Doktora Tezi, K.T.Ü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Öztürk, K., (1978). *Mimarlıkta-tasarım sürecinde-cephelerin estetik ağırlıklı sayısal/nesnel değerlendirilmesi için bir yöntem araştırması*, Doktora Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Bir Yaşam Tercihi Olarak Kapalı Siteler: İstanbul İçin Bir Çalışma¹

Şengül YALÇINKAYA^{II}, Ayhan KARADAYI

KTÜ Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, 61080, Trabzon

Özet

Günümüzde bireyin kendini ifade etmede kullandığı bir araç olan tüketim, bir yaşam biçimine dönüşmüştür. İnsanların yeme alışkanlıkları, giysileri, arabaları, sahip oldukları ev ve boş zaman değerlendirme tercihleri yaşam biçimlerini yansıtmaktadır. Bu süreçte yeni yaşam biçimlerine imkan veren mekanlar da ortaya çıkmıştır. Konutta bu gelişmelerden etkilenmiş, üst gelir grubuna yönelik yeni konut sunum biçimleri oluşmuştur. Bu konutlar, dışarıya kapalı, izole edilmiş bir ortamda boş zaman aktivitelerini de içeren siteler şeklindedir. Siteler ile kullanıcıya bir yaşam biçimi sunulmakta, sosyal ve ekonomik gücün göstergeleri haline getirilmektedirler.

Çalışmada sitelerde sunulan yaşam biçiminin, kullanıcıyı ne derece etkilediği ve yaşamını nasıl biçimlendirdiği araştırılmaktadır. Bunun için İstanbul'da bazı kapalı sitelerde kullanıcıya bir anket uygulanmıştır. Kullanıcıların yer ve zaman tercihlerinden yola çıkılarak yaşam biçimleri ortaya koyulmuştur. Sitelerde yaşam biçiminin şekillenmesinde diğerlerinden ayrı kurgulanmış bir ortamda yaşam isteğinin, güvenlik kaygısı vurgulanarak dile getirildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kapalı site, yaşam biçimi, tüketim, konut, kullanıcı.*

¹Bu makale, birinci yazar tarafından KTU Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı'nda tamamlanmış olan "Dışa kapalı sitelerde mimariye dayalı yaşam kalitesinin irdelenmesi: İstanbul örneği" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale, daha önce Mimarlık dergisi (2013) 369. s: 57-60 sayısında yayınlanmıştır.

^{II}Yazışmaların yapılacağı yazar: Şengül YALÇINKAYA. sengulyalcinkaya@ktu.edu.tr; Tel: (506) 633 44 60

Tüketim kavramı

Tüketim kavramının anlamı özellikle kapitalizm ile birlikte üretim biçiminde meydana gelen bir dizi değişim ile farklı boyutlara taşınmıştır. Kapitalist süreçte Fordist üretim biçiminin görüldüğü dönemde kitlesel tüketim desteklenmiştir. Zaman içerisinde kitlesel tüketimde yaşanan bazı sorunlar bireysel tüketimi destekleyecek yeni üretim biçimini, esnek üretimi de ortaya çıkarmıştır (Şengül, 2002; Dağtaş ve Dağtaş 2006). İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda kapitalizm yeni bir biçim almıştır. Küreselleşme olarak değerlendirilen ve günümüzde de yaşanmaya devam edilen bu dönemde tüketim evrensel bir boyut kazanmıştır.

Kapitalizmin yaşanmaya başlandığı ilk günden günümüze ortaya çıkan çeşitli üretim ve tüketim biçimlerinin temelinde kapitalizmin karlılığı yer almaktadır. Sistemin odağında tüketim vardır ve tüketimin sürekliliği için reklamlar, kredi kartları, moda, yeni yaşam biçimleri, alışveriş mekanları gibi araçlar kullanılmaktadır. Kapalı sitelerin konut ihtiyacını karşılamanın yanında kullanıcıya sunduğu olanaklar ve sınıf, ekonomik ve sosyal gücün yansıtıldığı bir simge durumuna gelmesi onu tüketim araçları arasına dahil etmektedir. Çalışmada sitelerin tüketime konu olmasında etkili olan yaşam biçimleri araştırılmaktadır.

Yaşam biçimi

Kapitalist dönemde özellikle küreselleşme ile birlikte tüketim, tüketicilerin statü ve yenilik aramak, kendilerini toplumun geri kalanından ayırmak için ürün ve hizmetleri elde etmeye çalıştıkları bir kültüre dönüşmüştür (Belk,1998). Özellikle günlük yaşam içerisinde tüketim bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Chaney yaşam biçimini kültürel yapılarla bağlı şekillenebilmesine karşın, bazı eşyaları, yerlerin ve zamanların kullanış şekli olarak tanımlamaktadır (Chaney, 1999). Featherstone ise kişinin vücudunun, giysilerinin, konuşmasının, boş zamanları değerlendirme şeklinin, yeme-içme tercihlerinin, evinin arabasının, tatil

seçimlerinin ve bunun gibi diğer tercihleri kişinin yaşam biçimini gösterdiğini savunmaktadır (Featherstone, 1996). Böylece kişi tükettiği nesne ile tercihlerini ortaya koymakta ve tüketilen ürün yaşam biçiminin göstergesi olmaktadır.

Yaşam biçiminde ortaya çıkan bu yeni algıda mekan da çeşitli görevler üstlenmektedir. Bu mekanlar arasında yer alan kapalı siteler de, kullanıcıyı toplumun geri kalanından ayırarak ve belli bir sınıfın, sosyal ve ekonomik gücün göstergesi olarak tüketilmeyi beklemektedir.

Kapalı sitelerde sunulan yaşam biçimi

Kapalı sitelerde vurgulanan en önemli nokta, satın alınan şeyin yalnızca bir konut olmadığı, bir "yaşam biçimi" olduğudur (Bali, 2007). Sitelerde yaşayanlar benzer tüketim alışkanlıklarına ve belli bir satın alma gücüne sahip insanlardan oluşmaktadır. Sitelerin sunulan yaşam biçiminin genel özelliği ise;



Şekil1. Güvenlik önlemleri

İzole bir ortamda yaşam; başta güvenlik olmak üzere kentlerde yaşanan çeşitli sorunlardan uzak durmak isteyen gruplar için bu sitelerde izole bir yaşam sunulmaktadır. Bu site çevresinde oluşturulan yüksek duvarlar, teknolojiye dayalı güvenlik önlemleri, kontrollü giriş-çıkışlar ve özel güvenlik görevlileri oluşturdukları atmosfer ile fiziki ve psikolojik olarak izole bir ortam sağlamaktadırlar (Blakely ve Synder 1997; Atkinson ve Flint 2003) (Şekil 1). Böylece site içerisinde yaşayan "seçkinler", dışarıdaki "ötekilerden" kendilerini ayırdıkları bir yaşam sürmektedirler.

Seçkin bir yaşam; kapalı sitelerde inşaat sürecinden, taşıdıkları mimari özelliklerin sunumuna kadarki süreçte sürekli farklılığa, başkılığa ve seçkinliğe vurgu yapılmaktadır (Alver, 2007). Böylece çevresiyle birlikte bir yaşam biçimini simgeleyen bu yerleşmelerde oturmak ve ötekilerden ayrılmış olmak, yaşayan kişiye kendini "seçkin ve ayrıcalıklı " hissettirmektedir (Şekil 2).



Şekil 2. Sitelerdeki seçkinliğe vurgu yapılan tanıtımlar

Yüksek standartlı konut; modern yaşam ile birlikte edinilen yaşam biçimi alışkanlıklar, moda vb. etkenler konutta daha iyi ve yeniyi sunmayı gerektirmiştir. Özellikle üst gelir

grubuna yönelik konutlarda seçilen malzemenin yanında standartların üzerinde salon büyüklükleri, ayrı bir yemek odası, yatak odalarında banyo ve giyinme odaları, kış bahçeleri, hobi odası, sauna, hizmetli odası gibi ek işlev alanlarının da yer aldığı görülmektedir.

Boş zaman aktiviteleri; sitelerde hitap ettiği kitle ve onlar için kurgulanan yaşam biçimine bağlı olarak farklı aktiviteler sunulmaktadır. Konut, kullanıcıya çevresindeki spor alanları, kişinin zevk ve uğraşlarına yönelik olarak tasarlanmış mekânları ile birlikte sunulmaktadır (Şekil 3).



Şekil 3. Boş zaman aktivite örnekleri

Kapalı sitelerde yaşam biçimi: İstanbul örneği

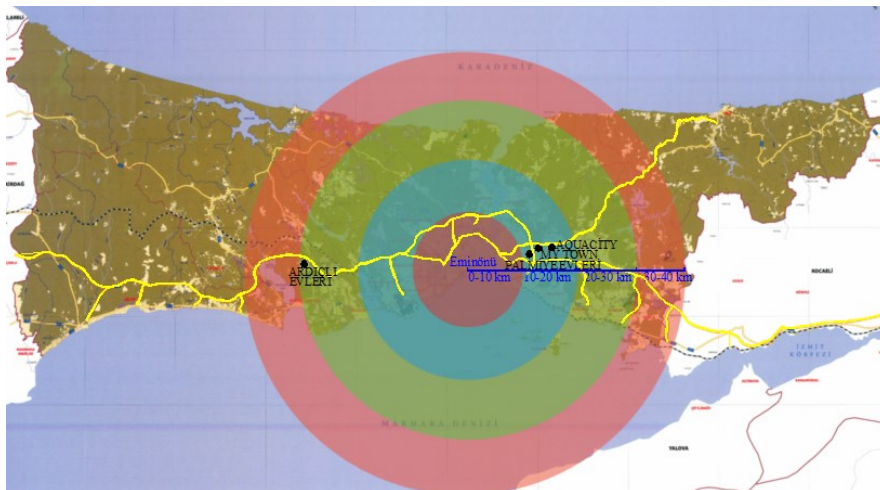
Çalışmada kapalı sitelerde sunulan yaşam biçiminin gerçek hayatta ne ölçüde var olduğu araştırılmaktadır. Çalışmayı özgün kılan nokta ise sunulan yaşam biçiminin kullanıcı tarafından ne derece özümsemişinin ve hayata geçirildiği bilgisinin yine kullanıcıdan alınmasıdır. Bunun için konut kullanıcılarına bir anket uygulanmıştır. Konu sitenin seçilmesindeki neden ve konut ve konut yakın çevresinde yer alan açık/yarı açık ve kapalı mekan tercihleri ve kullanın sıklıkları kapsamında ortaya koyulmaktadır. Çalışmada örneklem İstanbul ilinde yer alan üst gelir grubuna yönelik konut grupları arasından seçilmiştir. İstanbul kentinin seçilmesinin temelinde, küreselleşmenin etkilerinin en çok hissedildiği kent olması, çok farklı büyüklüklerde ve özelliklerde güvenli siteleri barındırması, ülkenin en büyük metropolü ve en kalabalık nüfusuna sahip olması, tarihi değerleri ve taşıdığı ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler yer almaktadır. Siteler seçilirken, Eminönü ilçesi merkez alınarak 0-10 km, 10-20 km ve 20-30 km, 30-+ km'de yer alan zonlar belirlenmiştir. 10-30 km zonda yer alan TEM, E5 gibi otoyollar üzerinde veya yakın olma koşulu ve 2000-2005 yılları arasında yapılmış olma kriterleri gözetilmiştir (Şekil4). Çalışma alanı 4 tane güvenli siteden oluşmaktadır. Bu siteler My Town, Ardıçlı Evleri, Palmiye Sitesi ve Aquacity

1'dir. Anket, konut sayısına bağlı olarak toplam 104 kişiye uygulanmıştır.

Alan çalışmasının değerlendirilmesi

Kullanıcı özellikleri; Ankete katılanlar ile ilgili kullanıcı özellikleri Tablo1'de verilmiştir. Kullanıcı özellikleri ile ilgili dikkat çeken nokta ailenin gelir ve gider durumu ile ilgili olarak çoğunluk 4-5 bin TL gelir ve 3-4 bin TL gider şeklinde belirtmiş olmasıdır. Sitelerdeki yaşam koşulları ve hitap ettikleri kitle göz önünde bulundurulduğunda gelir ve gider verilerinin yanıltıcı olduğu düşünülmektedir. Bunu destekleyecek diğer veriler ise araç sahipliği ve mülkiyet durumudur.

Konutun özellikleri; Konut tipi olarak çoğunluk apartman/normal daire (%62.4) seçeneğini belirtmiştir. Bunu müstakil konut/ dubleks (%17.8), müstakil konut/tripleks (%14.9) ve 5 katlı ve üzeri apartman/ dubleks daire (%5.0) takip etmektedir. Konut büyüklüğü en çok 100-200 m² (%68,4) arasında değişmektedir. Bunu 251 m² ve üzeri (%11,7), 100 m² altı (%10.5) ve 201-250 m² (%9.5) takip etmektedir. Konutlar ağırlıklı olarak 4 odalı (%36.0) ve 5 odalıdır (%31.0). 6 ve daha üzeri oda bulunanların oranı ise %19.0'dur. 3 odalı konutlar %11'i, 2 odalı konutlar %3'u oluşturmaktadır. Konutların % 46.5 'u balkonludur.



Şekil4. Çalışma alanının belirlenmesi

Tablo1. Kullanıcı özellikleri

Kişisel özellikler	%	Kişisel özellikler	%
Cinsiyet		Aile tipi	
Kadın	63,3	Yalnız	2,2
Erkek	36,7	Çekirdek aile	92,3
		Geniş aile	5,5
Yaş		Oturma süresi	
30'dan küçük	7,2	1 yıldan az	4.0
30-40 arası	33,7	1-2 yıl	14.0
41-50 arası	37,3	3-4 yıl	35.0
51 ve üzeri	21,7	5-6 yıl	33.0
		7-8 yıl	14.0
Eğitim durumu		Ailenin aylık toplam geliri	
İlköğretim			
Lise	1,1	2.000-3.000 TL	17.9
Üniversite	20,9	4.000-5.000 TL	33.3
Yüksek	65,9	6.000-7.000 TL	23.1
Lisans	9,9	8.000-9.000 TL	2.6
Doktora ve üzeri	2,2	10.000 TL ve üzeri	23.1
Konut kullanıcı sayısı		Araç sahipliliği	
1kişi	2.2	Yok	5.8
2 kişi	12.1	1 araç	39.5
3 kişi	35.2	2 araç	45.3
4 kişi	46.2	3 araç	9.3
5 ve üzeri	4.4		
Meslek		Daha önceki ev tipi	
Ev hanımı/Emekli		Kent içinde apartman	50.0
Finans	33.8	Kent içinde sitede	17.4
Sektörü	17.6	Kent içinde kapalı site	15.2
Mühendis	10.8	Kent dışında kapalı site	3.3
Devlet	10.8		8.7
Ticaret	9.5	Müstakil konut	5.4
Asker	8.1	Lojman	
Diğer	9.6		
Mülkiyet durumu		Daha önce oturulan il	
Ev sahibi	84.0	İstanbul	90.8
Kiracı	16.0	Diğer	9.0
Ailede çalışan sayısı		Daha önce oturulan ilçe	
		Kadıköy	40.7
Emekli	4.7	Büyükçekmece	14.0
1kişi	45.3	Bakırköy	11.6
2 kişi	40.7	Üsküdar	7.0
3 kişi	7.0	Merkez	4.7
4 kişi	2.3	Ümraniye	4.7
		Diğer	17.5
Ailenin aylık toplam masrafı			
1.000 -2.000 TL			26.3
3.000 -4 000 TL			36.8
5.000-6.000 TL			26.3
9.000-10.000 TL			10.5

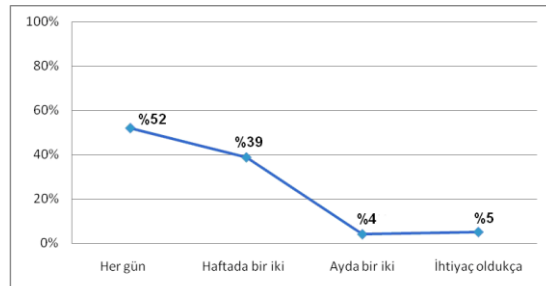
Sitelerdeki yaşam biçimi

Sitelerdeki yaşam biçimi ile kullanıcıların siteyi seçme nedenleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, sitelerde yaşayanların yaşam biçiminin temelini oluşturan güvenlik, tercih nedenleri arasında ilk sıralarda yer almıştır. İstanbul ilinin deprem bölgesinde yer alması ilk tercihte depreme karşı güvenliğinin vurgulanmasına ve ikinci sırada sitede can ve mal güvenliğinin sağlanmış olması tercihinin söylenmesi sitelerde sunulan izole yaşam biçiminin tercih edildiği göstermektedir (Tablo2).

Site içinde geçirilen zaman ve site içinde zaman geçirmedeki aktivite tercihlerine bakıldığında kullanıcıların yarıdan fazlasının iş hariç her gün site dışına çıktığı görülmektedir (Şekil 5).

Tablo 2. Kapalı siteyi seçme nedenleri

Maddeler	Önem düzeyi
Depreme karşı güvenliğinin sağlanmış oluşu	326
Sitede can ve mal güvenliğinin sağlanmış oluşu	263
Sitede açık ve yeşil alanların oluşu	247
Konutun ihtiyaçları karşılayacak fonksiyonda ve büyükte oluşu	169
Sitede çeşitli sosyal etkinliklerin oluşu	60
Yapı yoğunluğunun düşük oluşu	57
Yatırım için uygun oluşu	50
Ana ulaşım ağlarına yakın oluşu	50
İş yerine yakın oluşu	46
Sosyal statüsü yüksek oluşu	39



Şekil 5. Site dışına çıkış sıklıkları (iş hariç)

Site içerisinde hafta içi ve hafta sonu zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine bakıldığında, her iki durum için ise ağırlıklı olarak evde zaman geçirme seçeneği dile getirilmiştir (Tablo 3). Zaman geçirme tercihleri ise ağırlıklı olarak konut veya site dışına çıkma şeklinde belirtilirken konut yakın çevresindeki olanaklar ile ilgili olarak yürüyüşün dışında boş zaman değerlendirme ile ilgili hiç bir madde öne çıkmamıştır. Hem site dışına çıkış sıklığı hem de zaman değerlendirme tercihlerine bakıldığında kapalı sitelerde yaşam biçimi olarak çokça sunulan boş vakitlerinin değerlendirildiği bir mekan olma öngörüsü desteklenmemektedir.

Tablo 3. Sitede hafta içi ve hafta sonu zamanın değerlendirilmesi ile ilgili önem düzeyi sonuçları

Maddeler	Önem düzeyi	
	Hafta içi	Hafta sonu
Evde zaman geçirme	339	297
Yürüyüşe çıkma	179	168
Site dışına çıkma	153	233
Site içinde ev ziyaretinde bulunma	78	51
Açık ve yeşil alanlarda komşular ile görüşme	98	94
Sosyal tesislerde komşular ile görüşme	72	41
Site içindeki sosyal tesislere gitme	65	62
Bahçeyle ilgilenme	65	79
Çocuk oyun alanlarından yararlanma	55	70
Site içi alış-verişe gitme	49	30

Site içinde donatıların kullanım tercihleri ve kullanım sıklığına bakıldığında fitness center ve kuaför donatımı dışındaki olanaklar, özelliklerine bağlı olarak beklenen kullanım sıklığına sahiptir (Tablo 4). Ayrıca donatıların kullanım sıklığının kullanıcı özellikleri ile ilişkisi değerlendirildiğinde kafe ve restoran kullanımını cinsiyete göre değişim göstermektedir. Erkekler kadınlara göre kafe ve restoranı daha sık kullanmaktadır (kafe için $\chi^2:1,814$, $df:3$, $p:0,008$, $p < 0,05$; restoran için $\chi^2:11,159$, $df: 3$, $p:0,011$, $p < 0,0$).

Tablo 4. Sitede sunulan donatıların kullanılma sıklığı

Donatılar	Kullanım sıklığı (%)				
	Hergün	Haftada bir veya birkaç	Ayda bir veya birkaç gün	Hiç	Olanak yok
Alışveriş	39.5	24.7	14.8	21.0	-
Kafe	4.6	41.4	33.3	20.7	-
Restoran	2.2	28.9	37.3	31.3	-
Fitness center	5.3	36	18.7	40	-
Kuaför	0	10.6	22.4	25.9	41.5
Kreş	5.5	3.6	1.8	56.4	32.7

Sitedeki açık ve yeşil alan kullanım tercihleri ve kullanım sıklıkları değerlendirildiğinde yürüyüş yapma, çocuk oyun alanlarını kullanma ve otopark çoğunlukla her gün kullanılmaktadır. Yüzme havuzu, tenis kortu ve basketbol sahası ise çoğunluk tarafından haftada bir veya birkaç kez kullanılmaktadır. Voleybol ve Futbol sahaları ise çoğunluk tarafından hiç kullanılmamaktadır (Tablo5).

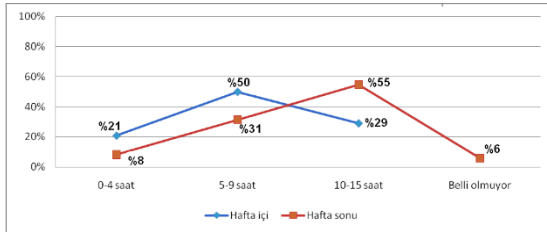
Tablo 5. Sitedeki açık ve yeşil alanların kullanım sıklığı

Açık ve yeşil alanlar	Kullanım sıklığı (%)			
	Hergün	Haftada bir veya birkaç	Ayda bir veya birkaç gün	Hiç
Yüzme havuz	29,7	58,1	10,8	1,4
Tenis kortu	6,3	49,2	20,6	23,8
Basketbol sahası	11,1	40,0	11,1	37,8
Voleybol sahası	2,2	35,7	11,9	50,0
Futbol sahası	5,3	31,6	15,8	47,4
Yürüyüş	50,7	31,3	13,4	4,5
Çocuk oyun alanları	36,5	26,9	7,7	28,8
Dinlenme alanları	30,2	45,3	15,1	9,4
Otopark	92,9	2,9	1,4	1,4

Konutta geçirilen zaman ve konutta mekan kullanım tercihlerinde ise konutta uyku dışında geçirilen zaman çoğunluk hafta içi 5-9 saat, hafta sonu ise 10-15 saat söylenmiştir (Şekil 6). Kullanıcının sitedeki zamanının önemli çoğunluğunu konut biriminde geçirdiği görülmektedir. Ayrıca

hafta içi evde geçirilen sürenin kullanıcı özelliklerinden cinsiyet ile ilişkisine bakıldığında, farklılık görülmektedir. Erkekler hafta içi evde 0-4 saat geçirirken kadınların ise 10-15 saat geçirmektedir (hafta içi evde geçirilen süre cinsiyet ilişkisi için χ^2 : 8,444, df: 2, p: ,015, p< 0.05). Diğer kullanıcı özelliklerine göre konutta geçirilen süre farklılık göstermemektedir.

Konutta zamanın hangi mekanda geçirildiği ile ilgili de en çok hafta içi (% 46) ve hafta sonu (% 56) için salon söylenmiştir. Bunu hafta içi % 23.2 ve hafta sonu % 10.5 ile mutfak izlemiştir.



Şekil 6. Uyku dışında site içerisinde geçirilen zaman

Sonuçlar

Kapalı sitelerde yaşam biçimini tespit etmeye yönelik yapılan alan çalışmasının sonucunda; kapalı sitelerin güvenlik, yüksek standartlı konut ve açık ve yeşil alanların var olduğu bir ortam sunması nedeni ile tercih edildiği görülmektedir. Burada çizilen tabloya bakıldığında İstanbul ilinin deprem bölgesinde yer alması, insanların yaşam biçimini etkilediği görülmektedir. Sitelerde sunulan yaşam biçimi ile insanların bunları tercih etmelerindeki nedenler örtüşmektedir. İnsanlar sunulan bu yaşam biçimini istemektedir. Fakat sitede bu yaşam biçiminin uygulanmasına gelindiğinde, sitede yaşayanların çoğunun iş hariç her gün düzenli olarak site dışına çıktıkları ve site sakinlerinin kentle bağlarını koparmadığı görülmektedir. Bunu hafta içi ve hafta sonu mekan tercihlerinde de görmek mümkündür. Site dışına çıkmak öncelikle yapılan aktiviteler arasındadır. Kapalı sitelerde iş dışındaki yaşamın site içerisinde, özel mekanlarda geçirme şeklinde sunulan yaşam, kullanıcı tarafından benimsenmemiştir. Ayrıca kullanıcı site içerisinde önemli bir zamanını konut içerisinde geçirmekte, konut yakın

çevresini ağırlıklı olarak yürüyüş amaçlı kullanmaktadır. Sitelerde sunulan yaşam biçiminin bir yönü olan boş zaman aktivitelerinin beklenen ölçüde kullanılmadığı görülmektedir. Site içerisindeki yaşam biçiminde bazı olanakları kullanımı da cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Sonuç olarak konutların tercih edilmiş nedenleri ile kullanılan mekan tercihleri ve kullanım sıklıkları değerlendirildiğinde sitelerin mekansal olarak kullanılmadığı daha çok sınıf, sosyal ve ekonomik gücün göstergesi olduğu görülmektedir. Bu durum toplumda ortaya çıkan tüketim kültürünün konuttaki yansımalarıdır. Kapalı sitelerin kent üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında, ilerisi için kullanıcı gereksinimlerinin dikkate alındığı, tüketim kültürüne yenilmeyen yeni konut alanlarının üretilmesi sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Alver, K. (2007). *Siteril Hayatlar: Kentte Mekansal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler*, Hece Yayınları, İstanbul.
- Bali, R.N. (2007), *Modern Sitelerde Yaşam: Çılgın Kalabalıktan Uzak, Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a:Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 110-124.
- Belk R. W. (1998), *Third World Consumer Culture, Research in Marketing, Supplement 4 Marketing and Development: Toward Broader Dimensions*, Eds: Kumcu, E.&Fırat, A.F. , JAI Press Inc, Greenwich.
- Blakely E.j., ve Synder, M.,G. (1997). *Fortress America: Gated Communities in The United States*, Brookings Institution Press,
- Chaney, D., (1999). *Yaşam Tarzları*, Çev. İrem Kutluk, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dağtaş, E ve Dağtaş B. (2006). Tüketim Kültürü, Yaşam Tarzları, Boş Zamanlar ve Medya Üzerine Bir Literatür Taraması. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 4/14Bahar, 4-31.
- Featherstone M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Şengül, H. T. (2002). *Tüketim Toplumu*, Tüketim Kültürü ve Tüketim Merkezleri, *Ege Mimarlık*, sayı 40-41, 8-9

Washington D.C.; Atkinson, R. ve Flint J. (2003).
*Fortress UK? Gated Communities, The Spatial
Revolt of The Elites And Time-Space
Trajectories of Segregation.*

www.sinpas.com.tr/index.asp?action=centrallife
(28 Ağustos 2012) (Şekil 2)

www.mytowerland.com/?from=ao, (28
Ağustos 2012) (Şekil 2)

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kentsel Açık Yeşil Alanların Düzenlemesi¹

Zeynep YILMAZ BAYRAM^{II}, Ayşe SAĞSÖZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 61080, Trabzon

Özet

Kentler, toplumsal cinsiyeti, yaşı, kültürü, sosyo-ekonomik statüsü, etnik kökeni, vb. birbirinden farklı insanların ortak yaşadığı alanlardır. Kentsel mekanlar orada yaşayanların her türlü ihtiyacına cevap verebilecek şekilde düzenlenmelidir. Bunun aksi yapıldığı durumda, aynı kentsel ortamlar bazılarının hayatına olumlu katkı verirken; bazılarını da zor durumda bırakır. Sonuçta kentsel mekanlar eşitsizliklerinin yeniden üretildiği alanlara dönüşür. Kentsel mekanların ve hizmetlerin kullanımında, kadınların ve erkeklerin farklılık yaşadığı konulardan biri kentsel açık yeşil alanlardır. Kadınların, rekreasyonel aktivitelere ayırdıkları zamanın kısıtlılığı, konut ve yakın çevresini diğer alanlara göre daha fazla kullanması, ihtiyaçlarının çocukların ihtiyaçları nedeniyle bastırılması ve ekonomik düzenlerinin sınırlı olması sunulan mekanlardan ve hizmetlerden tam olarak yararlanamamalarına neden olmaktadır. Ayrıca, kentsel açık yeşil alanların işlevsel çeşitliliğin sınırlılığı toplumsal cinsiyet gruplarının kullanım düzeyini düşürmektedir.

Bu çalışmanın kapsamında toplumsal cinsiyet bağlamında kentsel açık yeşil alanlar ve özellikle parklarda sunulan hizmetler ve mekansal düzenlemelerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde uygulanan Toplumsal Cinsiyete Sistemik Yaklaşım Politikaları (Gender Mainstreaming-GM), ulusal ve uluslararası literatürde toplumsal cinsiyet bağlamında kentsel açık yeşil alanların düzenlenmesinde dikkat edilmesi gereken kent planlama ve kentsel tasarım konular incelenmiştir. Sonuç olarak kentin imarını yönlendiren ve biçimlendiren aktörlerin kentsel açık yeşil alanlara yönelik kararlarını toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendirmelerine yönelik planlama ve tasarım ilkeleri ve detay çözüm önerileri üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kentsel Açık Yeşil Alanlar, Toplumsal Cinsiyete Sistemik Yaklaşım Politikaları

¹ Bu makale, birinci yazar tarafından Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde tamamlanmış olan, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kentsel Açık Yeşil Alan Kullanım Talebini Etkileyen Etmenler" başlıklı Doktora Tezinin sınırlı özetidir. Makalenin bir bölümü ulusal ve uluslararası ortamlarda paylaşılmıştır. Yayın künyesi : **Yılmaz, Z.**, 2010. Gender Issues To Consider During The Arrangement Of Recreation Areas, Women Friendly Cities, The United Nations Joint Programme To Protect And Promote The Human Rights of Women and Girls, Edt. Şenol, N., Sargin, A., Salmaner, N., Karaca, Ö., Haydaş, B., Damla Matbaacılık, Ankara, 48-53.

^{II} Yazışmaların yapılacağı yazar: Zeynep YILMAZ BAYRAM. zeynepyilmaz@ktu.edu.tr, Tel: (462) 377 40 84

Giriş

Mekanlar ile insanlar arasında karşılıklı ve güçlü bir ilişki vardır. Bir yeri sosyal boyutunu dikkate almadan tasarlamak doğru olmaz. Dear ve Wolch (1989), kişiler arasındaki sosyal ilişkinin, mekan yoluyla zorlanabildiğini (yani, fiziksel çevrenin insan faaliyetlerini kolaylaştırdığı ya da engellediği) ve arabuluculuk edebildiğini (mesafe anlaşmazlığının çeşitli sosyal uygulamaları kolaylaştırdığı veya dizginlediği) savunmaktadırlar. Mekanlar aracılığıyla sosyal yaşam ve insan faaliyetleri şekillendirmektedir (Carmona vd., 2006). Kentlerde çok farklı bireyler/gruplar vardır ve ortak yaşamak zorundadırlar. Bunun gereği olarak kentsel mekanlar kadın-erkek, genç yaşlı, engelli-engelsiz, vb. herkesin ihtiyaçlarına, sorunlarına ve beklentilerine cevap vermelidir.

Kentsel mekanların ve hizmetlerin kullanımında, kadınların ve erkeklerin farklılık yaşadığı konulardan biri kentsel açık yeşil alanlardır. Kadınların ev içi ve çocuk bakım sorumluluklarından ötürü, rekreasyonel aktivitelere ayırdıkları zaman kısıtlıdır. Onlar, daha çok konut ve yakın çevresini etkin olarak kullanmaktadırlar. Ancak, komşuluk birimlerinde genellikle çocuk oyun mekanları bulunmaktadır. Kadınların ihtiyaçları çocukların ihtiyaçları nedeniyle bastırılmakta ve ikinci plana itilmektedir. Ayrıca, ekonomik koşullarının sınırlı olması, sunulan hizmetten tam olarak yararlanamamalarına neden olmaktadır. Kentsel açık yeşil alanların işlevsel açıdan sınırlılığı dezavantajlı grupların kullanım düzeyini düşürmektedir (Yılmaz, 2006). Örneğin, spor olgusunun futbol ile özdeşleştirildiği görülmektedir (Greed vd., 2002). Ancak, futbolun kadınlar ve yaşlılar için uygun bir spor türü olmadığı bilinmektedir. Ayrıca, güvenlik ve erişebilirlik konuları da kadınların ve erkeklerin kentsel açık yeşil alan kullanım düzeylerinde farklılıklara neden olmaktadır. Kadınlar erkeklere oranla, fiziksel ve psikolojik şiddete karşı daha hassas bireyler olmaları nedeniyle, kamusal mekan kullanımları güvenliğe bağlı olarak kısıtlanmaktadır. Kadınlar günlük

seyahatlerinde çocukları ya da diğer aile bireyleriyle birlikte hareket ettikleri, genellikle yürümeyi veya toplu ulaşımı tercih ettikleri için, kentsel açık yeşil alanlara erişim konusunda da sorunlar yaşamaktadırlar.

Yukarıda belirtilen konular toplumsal cinsiyet bağlamında rekreasyonel taleplerin ve bunların karşılandığı mekanların düzenlenmesinde son derece önemlidir. Sunulan hizmet ve üretilen kentsel açık yeşil alanlar bu konular dikkate alınarak düzenlenmelidir. Ancak, ülkemizde rekreasyonel hizmetlerin ve mekanların üretim süreçlerinde, belirli genelleştirmelerin ve standartların dikkate alındığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyetten kaynaklı özel ve farklı ihtiyaçların dikkate alınmadığını söylemek yanlış olmaz.

Bu çalışmanın kapsamında toplumsal cinsiyet bağlamında kentsel açık yeşil alanlar ve özellikle parklarda sunulan hizmetler ve mekansal düzenlemelerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Birliği (AB)'ne üye ülkelerde uygulanan Toplumsal Cinsiyete Sistemik Yaklaşım Politikaları (Gender Mainstreaming-GM), ulusal ve uluslararası literatürde toplumsal cinsiyet bağlamında kentsel açık yeşil alanların düzenlenmesinde dikkat edilmesi gereken yönetim, kent planlama ve kentsel tasarım konular incelenmiştir. Sonuç olarak kentin imarını yönlendiren ve biçimlendiren aktörlerin kentsel açık yeşil alanlara yönelik kararlarını toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendirmelerine yönelik planlama ve tasarım ilkeleri ve detay çözüm önerileri üretilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Mekan İlişkisi

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasında sosyal veya kültürel olarak yapılandırılmış ve cinsiyetlerden birine yüklenen kimliklere, statülere, rol ve sorumluluklara dayanan ilişkiyi tanımlamaktadır. (URL-1, 2006). Ne kadınlar ne de erkekler homojen insan gruplarıdır. Toplumsal cinsiyet kimliği kendi içinde ırk, etnik yapı, sınıf, yaş,

engelli, tek ebeveynli aileler, vb. farklı yaşam döngülerini de içermektedir (Reeves, 2003).

Toplumsal cinsiyet kabullerine bağlı olarak mekan paylaşımında da kadınlar ve erkekler arasında, tüm zamanlarda ve her toplumda adaletsiz ve eşit olmayan bir dağılım yaşanmaktadır. Mekanlar, katı ve ayrımcı kurallarla bölünmüşlerdir. Dünya mekanlarından kadınlara odalar, avlular, iç bahçeler ve bazı kentsel mekanlar düşmektedir. Bunun dışındaki bütün mekanlar, öncelikle ve baskın bir biçimde erkeklere aittir. Bu aidiyet, el koyma ve kendi cinsine özgü yapma davranışı, çok yaygın, genel ve gelenekseldir; hatta çoğu zaman görünmez ve algılanmaz duruma gelmiştir (Atauz, 2004).

Evde anne olan kadının, kamusal mekanda çalışan bireye dönüşümü toplumun farklı alanlarında değişime sebep olmuştur. Evdeki çalışma ile kamusal mekandaki çalışma arasında devinen kadınlar, özel ve kamusal mekanlardaki etkinlikler arasında köprü kurmaya çalışmıştır (Mackenzie, 2002). Bunu yaparken kentsel tüm oluşumlarla etkileşim içinde bulunmaktadır. Garber ve Turner, üretim, tüketim ve dağıtımın örgütlenmesi, uzlaşma, ekonomik kalkınma, aile yaşamıyla ilgili kamusal politikalar, kamu-özel ayrımı ve bu ayrımı veri alan ya da dönüştüren düzenlemeler, kentsel toprak kullanımı ve toprağın bölünmesi, hizmetler, toplumsal etkileşim ve denetim, kültür üretimi, demokratik politikaların düzenlenişi, vb. hepsinin kentsel ve kaçınılmaz olarak toplumsal cinsiyetle iç içe (Alkan, 2005) olduğunu belirtmişlerdir. Daha önce bu perspektiften ele alınmadan oluşturulan kentsel mekanlara kadının uyum sağlaması zordur.

Kadınların kentsel mekanda karşılaştıkları sorunları tek başına ele alıp, incelemek problemlerin çözümü için yeterli değildir. Kent sosyal bir sürecin ürünü olduğuna göre, sosyo-kültürel ve ekonomik etmenlerin de incelenmesi gerekir. Toplumsal cinsiyete bağlı toplumsal ve mekansal ayrışmaların yarattığı sorunlar; ulaşım, hareketlilik, erişebilirlik, konut,

rekreasyon, istihdam, eğitim, alışveriş, toplum olanakları, kişisel güvenlik ve suç önleme konularını kapsamaktadır (URL-2, 2006). Toplumsal cinsiyet bağlamında yaşanabilir kentler ve sürdürülebilir toplumlar oluşturmak için, AB'ye üye ülkelerde Toplumsal Cinsiyete Sistematik Yaklaşım Politikaları (Gender Mainstreaming-GM) politikaları uygulanmaktadır. Bu politika Türkçe metinlerde ana akımlaştırma, merkezileştirme, ana politikalarla bütünleştirme şeklinde de isimlendirilmektedir.

Avrupa Konseyi tarafından GM, "politika yapısıyla ilgili aktörler aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin bütün politikalara, düzeylere ve aşamalara entegre edilmesi, değerlendirilmesi, politika sürecinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, gerekiyorsa bu yönde yeniden organize edilmesi" olarak tanımlanmaktadır (Greed vd., 2002). GM yönetim ve uygulama sürecinde kararlardan doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkilenebilecek, ama karar mekanizmasında doğrudan temsil edilmeyen tarafların/grupların farkında olunmaları ve kararlarda dikkate alınmalarına olanak sunmaktadır (Yılmaz, 2006).

Kentsel Açık Yeşil Alanlar

Kentsel açık yeşil alanlar, Altan ve Önsoy (1983) tarafından, insanlara doğa içerisinde kalma, temiz hava alma, güneşten ve diğer etkinliklerden zevk duyma olanaklarını sağlayarak, kişiye fiziksel ve ruhsal yönden yeninde canlılık kazanmasına olanak sağlayan yerler olarak tanımlanmaktadır (Gedikli, 1998).

Özellikle sanayi devriminden sonra kentsel mekana olan ilginin artması sonucunda, Schwilgin (1974)'inde de belirttiği gibi bir çok ülkede yeşilden yoksun, fiziksel dokusu ve organik bütünlüğü dengeden uzaklaşmış, çeşitli çevresel sorunları barındıran kent mekanları ortaya çıkmıştır (Uzun ve Altunkasa, 1997). Ayrıca bu süreçte, olanakların yetersizliğine bağlı olarak insanlarda psikolojik ve fiziksel yıpranmalar da artmıştır. Kentsel açık yeşil alanlar insan ile doğa arasında bozulan

ilişkiyi dengelemede ve kentsel yaşam koşullarını iyileştirmede önemli bir yere sahiptir. Kentsel açık yeşil alanların, fiziksel, estetik, psikolojik, sosyal, rekreasyonel, teknik, ekonomik ve iklimatik açıdan önemi göz ardı edilemez (Gedikli, 1998). Bu nedenle gelişmiş ülkelerde kentsel açık yeşil alanların nitelik ve nicelikleri, medeniyetin ve yaşam kalitesinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Erüz ve Onsekiz, 2007).

Kentsel açık yeşil alanları Yıldızcı (1978), hizmet ettikleri kent birimine ve işlev etkinliklerine göre dört gruba ayırmaktadır. Bunlar konut, komşuluk birimi, mahalle-semt ve kent düzeyinde açık yeşil alanlar olarak tanımlamaktadır (Gül ve Küçük, 2001). Tablo 1’de kent içindeki ve kent dışındaki açık yeşil alanlar yer almaktadır.

Tablo 1. Kentsel açık yeşil alanlar (Aydemir, 2004).

	Ölçek (nüfus)	Donatı
Kent dışı	Bölge	Orman ve koruluk alan Bölge parkı Milli park
	Metropol	Metropoliten alan parkı
Kent içi	Kent	Kent parkı Kent ormanı/korusu Kentsel bölge parkı Temalı parklar
	(min. 50 bin kişiden başlar, kent büyüdükçe genişler)	Hayvanat bahçesi (hayvan ya da insan öncelikli olabilir)
	(min 100 bin kişiden başlar)	Botanik bahçesi
		Tarihi bahçeler
		Açık hava müzesi
		Eğlence parkı
	Semt (45-50 bin nüfus)	Semt parkı Oyun parkı (spor, macera oyun alanı) Tarım ve hobi bahçeleri
	Mahalle (10-15 bin nüfus)	Mahalle parkı (üç-beş komşuluk birimine hizmet verebilir)
	Komşuluk birimi	Komşuluk birimi parkı
	Konut grubu	Dinlenme alanı
		Çocuk oyun alanı
		Çocuk oyun yeri
	Yaya mekanları (yaya yolları, geniş kaldırımlar, meydanlar, vb.)	Uygun planlandıkları ve tasarlandıkları durumda, özellikle kent merkezi ve konut alanlarında dinlenme, sokak eğlencesi, oyun, spor, vb. bir çok toplumsal etkinliğe olanak tanıyan rekreasyon alanlarıdır.

Bu çalışma kapsamında alt ölçekten başlayarak, komşuluk birimi parkı, mahalle parkı, semt parkı, kent parkı ve bölge parkı detaylı olarak incelenmiştir. Çünkü, bu parklar insanların en temel gereksinimi olan rekreasyon aktivitelerini gerçekleştirdiği farklı ölçeklerdeki kentsel açık yeşil alanlardır. Tablo 1’de bulunan diğer parklar talebe bağlı olarak (temalı park, eğlence parkı, vb.) ya da mevcutta herhangi bir potansiyel (milli park, vb.) olduğu durumlarda oluşturulmaktadır.

İnsanların en temel gereksinimleri arasında yer alan oyun mekanları, spor alanları ve rekreasyon olanaklarını bünyesinde barındıran kentsel açık yeşil alanlar parklardır. Yüksek kaliteli yaşanabilir çevreler yaratmanın ön koşullarından biri park alanları oluşturmaktadır (Steiner ve Butler, 2007). Tanrıverdi (1987), parkları, kentin çeşitli semtlerine ve çevresine yapılmış sakinlerine aktif ve pasif eğlence

ve dinlenme ortamı sağlayan, ölçülü, dengeli ve güzel kompozisyon oluşturmuş sosyal yeşil alanlar olarak tanımlamaktadır (Erüz ve Onsekiz, 2007). Ayrıca, parklar, doğal ve/veya yapay bitki örtüsüyle kent içinde ekolojik çeşitliliği desteklemesi ve diğer donatılara kıyas ile daha fazla yer kaplaması nedeniyle kentsel açık alan planlamasının temel öğelerindendirler (Baykan, 2005).

Komşuluk birimi parkı yaklaşık 3.000–10.000 kişilik (ortalama 5.000 kişilik) yerleşmelerde (Ersoy, 2009) her yaş gurubu ve cinsiyetten insanın günlük dinlenme, sosyalleşme, oyun ve spor gereksinimlerini karşılayan rekreasyon alanlarıdır. Konuta yakın olması nedeni ile en sık kullanılan park birimidir (Steiner ve Butler, 2007). Mahalle parkları 2–4 komşuluk birimine (yaklaşık 10.000 – 15.000 kişiye) hizmet verebilen, yaya yürüme mesafesi içinde bulunan rekreasyon alanlarıdır. Semt parkları ise, 3–6 mahalleye hizmet

götürebilecek kapasitede, yaya yürüme mesafesi içinde ve genellikle geniş yaya aksları üzerinde bulunan rekreasyon alanlarıdır. Hem mahalle parkları, hem de semt parkları, hizmet sundukları nüfus içindeki farklı yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve ekonomik düzeydeki kişilerin günlük aktif ve pasif rekreasyonel gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmelidirler (Uzun ve Altunkasa, 1997). Ayrıca mahalle ve semt parklarının, kent içinde, varsa akarsu, göl ve deniz kenarında düzenlenmesi talep edilir (Ersoy, 2009). Kent parkı, tüm kent sakinlerinin aktif ve pasif rekreasyonel ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapasitede, genellikle taşıt ile ulaşılabilecek konumda, mümkün olduğunda yoğun yaya bölgeleri üzerinde tesis edilen açık yeşil alanlardır. Son olarak bölge parkları ise, bir bölge ya da metropoliten alanda yaşayan insanların rekreasyonel gereksinimlerine karşılayabilecek düzeydeki alanlardır. Genelde farklı rekreasyonel kaynaklar açısından zengin bir potansiyele sahiptirler. Konum itibari ile taşıt ile ulaşılabilecek mesafededirler (Uzun ve Altunkasa, 1997).

Kentsel açık yeşil alanların düzenlenmesine ilişkin uzmanlar, araştırmacılar ve kurumlar tarafından belirlenmiş bazı standartlar bulunmaktadır. Fakat bu standartlar uluslararası düzeyde kabul edilen normlar değildir. Çünkü rekreasyon talebi aynı ülkedeki kentler arasında dahi farklılık göstermektedir. Ancak, kentsel açık yeşil alan normlarının belirlenmesinde hangi faktörlerin dikkate alınacağı konusunda ortak görüşler bulunmaktadır. Tümer (1976)'e göre, kentsel açık yeşil alanlara ait standart belirlenirken göz önüne alınması gereken kriterlerden bazıları; planlanacak alan içinde yaşayan nüfus ve yaş dağılımları, sosyo-ekonomik özellikleri sağlık durumları, cinsiyet ve medeni halleri, planlanacak alan içindeki konut ve nüfus yoğunluğu, kent büyüklüğü ve kentin doğaya yakınlığı, özel mülkiyetteki açık alan miktarı, iklim özellikleri, kamu ulaşım ağı ve okul oyun alanları miktarı şeklinde sıralamıştır (Müftüoğlu, 2008). Kentsel açık yeşil alan oluşum süreçlerinde kullanılan, standartlar ve genellemeler, tüm toplum kesimlerinin ihtiyaçlarına ve

önceliklerine katkı vermesi noktasında ciddi eleştirilere maruz kalmaktadırlar. Özellikle kadınlar, standartlar ve genellemeler esas alınarak üretilen mekanlarda, erkeklere oranla daha fazla zorluk yaşamaktadırlar. Ancak, kadınların bilinçli olarak kentsel ortamlardan dışlanması ve mağdur edilmesi söz konusu olmayıp, sorunun temeli, standart ve genellemelerin kadınların toplumsal cinsiyete bağlı özel ihtiyaçları dikkate alınmadan yapılan uygulamalardan kaynaklanmaktadır.

Kentsel Açık Yeşil Alanların Düzenlemesinde Toplumsal Cinsiyet Konuları

Kentsel açık yeşil alanlar, kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanması ve yönetiliyor olması gerekir. Toplumsal cinsiyet bağlamında kentsel açık yeşil alanlarını düzenlenmesi konusu güvenlik, erişebilirlik, mahremiyet ve kentsel donatıların niteliğini kapsamaktadır.

Kentsel ölçekten başlayarak komşuluk birimine kadar farklı kademelerdeki parkların, alan büyüklükleri de hizmet ettikleri nüfus ve sundukları olanaklara göre çeşitlilik göstermektedir. Komşuluk birimi parkında kısa süreli dinlenme, seyir, sportif faaliyetler ve donatılı ve donatısız oyun eylemleri için olanak sunulmalıdır. Mahalle parkında, komşuluk birimi parkında ek olarak gösteri alanları bulunmalıdır. Tüm bu aktivitelerin yanı sıra, semt parkının kullanıcıları, doğaya yakın olmayı tercih edilmektedir. Kent parklarında ise, kültürel etkinlikler, amatör doğa araştırma ve gözleme olanakları da sunulmalıdır. En genel anlamda kent, semt, mahalle ve komşuluk birimi parklarının mekan organizasyonunda toplumsal cinsiyet bağlamında aşağıda belirtilen konulara dikkat edilmelidir (Bauer, 1996; Cavanagh, 1998; Torkidsen, 2002; Aydemir, 2004; URL-3, 2011):

- İnsanlar ile mekanı bütünleştirecek düzenlemeler yapılmalıdır. Alan düzenlemesinde tüm toplum kesiminin rekreasyonel talepleri dikkate alınarak düzenleme yapılmalıdır.

- Parklar her yaş grubunun kendisi için bir şeyler bulabileceği, zamanını zevkle geçirebileceği düzenlemeleri ve işlev çeşitliliğini içermelidir.
- Mekanlar, çekici ve halkı davet edici olmalıdır.
- Parkların oluşum sürecinde sosyal katılma desteklenmelidir.
- Parkın kolay algılanabilirliği ve okunabilirliği açısından, Lynch'in tanımladığı yaklaşımdan yararlanılmalıdır (Yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları, anıtsal öğeler).
- Kadınlar açısından güvenlik ve erişebilirlik konularına dikkat edilmelidir,
- Tüm düzenlemeler fiziksel ve zihinsel engellileri de kapsamalıdır.
- Parkta aktif etkinlik alanları aktif ve pasif katılımcıları dikkate alacak şekilde düzenlenmelidir.
- Parklar doğal hayata zarar vermeyecek şekilde düzenlenmelidir.
- Düzenlemelerde teknik standartlara uyulmalıdır.
- Parkların güvenliği açısından; yaya - taşıt trafiği ile ilişkisine dikkat edilmelidir.
- Mekanlara, alternatif ulaşım türleri ile erişim sağlanmalıdır (yaya, bisiklet, toplu taşıma, vb.). Ayrıca bu tür imkanlara engelli insanların da erişimi kolaylaştırılmalıdır.
- Kent planlama ve kentsel tasarım kararları ile kamusal alanların niteliğini geliştirmelidir. Mevcut imkanların niteliği ve düzenini arttırmalı ve onlara katkıda bulunmalıdır.
- Özellikle çocuklar, kadınlar ve yaşlılar için kişisel güvenlik konularına dikkat edilmelidir.
- Parkta yer alacak etkinlik alanları bir arada, fakat birbirlerini engellemeyecek şekilde düzenlenmelidir.
- Tasarımda önemli bir ölçüt olan birim piknik alanına düşecek kullanıcı yoğunluğu park kademesine uygun olarak belirlenmelidir. Çünkü piknik işlevinde sosyal mahremiyet sınırı diğer park işlev alanlarından daha yüksektir.

Toplumsal cinsiyet açısından mahremiyet konusu kentsel açık yeşil alan düzenlemesinde dikkate alınması gereken önemli bir konudur. Lee (1976),

mahremiyeti, kişi veya grubun optimum yaklaşma koşulu olarak tanımlar. Mahremiyet anlayışı ilişki kurulan insanlar arasındaki yakınlığa bağlı olarak değişiklik gösterdiği gibi, etkinliğin türüne bağlı olarak da farklılaşmaktadır (Gür, 1996). Ayrıca, Westover (1989), bireyin sosyal ve gelir düzeyi arttıkça sosyal mahremiyet sınırı genişlediğini belirtmektedir (Gedikli, 1998).

Açık yeşil alanlardaki kentsel donatılar da toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi gerekir. Kamusal mekanlarda bulunan donatılar (oturma-dinlenme alanları, vb.) ve temel gereksinim alanlarının (wc, telefon kabini, vb.) farklı yaş grubundaki hem kadınların hem de erkeklerin kullanımına uygun olarak düzenlenmesi gerekir. Kadınlar, kamusal mekanlarda çocuk bakım imkanları, oyun alanları, tuvaletler ve oturma-dinlenme yerlerine ihtiyaç duyarlar (Madanipour, 1996). Toplumsal cinsiyet açısından, oturma-dinlenme, yeme-içme, telefon kabinleri ve kamusal tuvaletlerin konumu ve niteliklerine ilişkin bilgiler aşağıda sıralanmıştır (Giritlioğlu, 1991; Greed, 1994; Greed; 2003; URL-2, 2006; URL-4, 2005; URL-5, 2006):

Oturma-dinlenme yerleri ve yeme-içme alanları,

- Trafik ve rahatsız edici etmenlerden uzak, emniyetli yerlerde düzenlenmelidir.
- Hava koşullarından korunaklı olmalıdır.
- Özellikle oturma birimleri yetişkin ve çocukların fiziksel özelliklerine göre düzenlenmelidir.

Telefon kabinleri;

- Engelliler ve çocuklar için özel kabinler düzenlenmelidir.

- Açık kullanım alanlarında, ana caddelerde, yaya bölgelerinde, konut yakın çevresinde, trafik gürültüsünden uzakta, güvenli biçimde erişilebilir yerlerde olmalıdır.

Kamusal tuvaletler;

- İki yapı arasındaki mesafe 600 – 1000 m olmalıdır.
- Yoğun yaya trafiğinin olduğu yerlerde ilave olanaklar sunulmalıdır.
- Konumu itibari ile rahat ve güvenli biçimde erişilebilmelidir.

- Tüm kamusal tuvaletlerde kadın için ayrı kabinler düzenlenmelidir.
- Çocuk besleme, çocuk wc ve değişim mekanı içermelidir.

Güvenlik

Toplumsal cinsiyet bağlamında kentsel açık yeşil alan düzenlemesinde güvenlik konuları psikolojik ve mekansal düzenlemeler ile ilgilidir. Kadınlar, engelliler ve yaşlılar suça karşı erkeklere oranla daha hassastırlar, kendilerini kurban ya da kötü davranışa maruz kalan/kalabilecek bireyler olarak görürler. Onlar, tehdit durumunda kaçma ve sakinme yetenekleri azdır ya da öyle hissederler. Bazı durumlarda, kentsel mekan düzenlemeleri, bilinçsizce de olsa güvenlik açısından tehdit oluşturabilecek sonuçlar doğurabilmektedir (Cavanagh, 1998).

Kadınların güvenlik algısı, güçlü bir biçimde kullandığı kentsel mekanı ne kadar iyi bildiğine ve ne kadar kolay algıladığına bağlıdır. Kentsel açık yeşil alanların algılanabilir, okunaklı ve kolay anlaşılır olması güvenlik hissini artırır. Böylece

onlar, nerede olduğunu, ne yöne gideceğini, olumsuz bir davranışla maruz kaldığında alanı nasıl terk edeceğini ve yardıma ihtiyacı olduğunda nasıl alacağını bilirler (Cavanagh, 1998).

Aynı kentsel açık yeşil alanları kullanan kadınlar ile erkekler, özellikle belli saatten sonra, çok farklı duygular yaşarlar. Kadınlara doğrudan olmasa da dolaylı olarak yasaklanmış ya da girişi belli kurallara bağlanmış ortak mekanlar bulunmaktadır. Örneğin, bazı parklar belli bir saatten sonra kadınlar için girişi olanaklı olmayan yerlerdir. Bazı mekanlarda rahatça dolaşmak için koruyucu bir erkeğe ihtiyaç duyulmakta ya da belli bir yaşı geçmiş olmak gerekmektedir (Alkan, 2005).

Güvenlik konusu sadece kentsel açık alanlarda değil, oraya erişim için kullanılan yollar, ulaşım araçları, vb. içinde dikkate alınmalıdır. Tablo 2’de kadınların kentsel açık yeşil alanlarda karşılaştıkları güvenlik sorunları ve çözüm önerileri detaylı biçimde yer almaktadır.

Tablo 2. Toplumsal cinsiyet bağlamında kentsel açık yeşil alan-park kullanımında karşılaşılan güvenlik konuları (Cavanagh, 1998; Aydemir, 2004; Yılmaz, 2006; Yılmaz, 2010; URL-2, 2006; URL-4, 2005; URL-5, 2006; URL-6, 2001; URL-7, 2006; URL-8, 2006).

	Kadınların Yaşam Kalitesini Yükseltmek İçin Dikkat Edilecek Konular	Öneriler
Kentsel Açık Yeşil Alanlar-Parklar	<ul style="list-style-type: none">• Gözden uzak sokaklar ve yaya yolları• Tek tip aktivitenin yoğunluğu• Telefon kabini ve tuvaletlerin kullanımı• Kamusal alandaki düzensiz, dengesiz ve kaba davranışların delilleri (vandalizm, duvar yazılar, vb.)• Kimsesiz hayvanlar	<ul style="list-style-type: none">• Canlı, uzun yaşayan ve sürdürülebilir mekanlar/ aktiviteler düzenlenmelidir.• Mekanlar okunabilir ve algılanabilir olmalıdır.• Mekanlarda aydınlatmaya dikkat edilmelidir.• Mekan organizasyonu hareket kolaylığını yükseltecek şekilde tasarlanmalıdır.• Mekan organizasyonunda çıkmaz sokak, kıvrımlı yollar, sağır cepheler ve keskin köşeler yapılmamalıdır.• Acil bir durumda yardım isteme olanakları düzenleme ve kolay erişimi sağlanmalıdır.• İşaretler ve bilgi veren tabelalar açık ve anlaşılır olmalıdır.• Yalıtılmışlık hissini azaltılması için haberleşme araçları görünür ve kolay erişilebilir yerlerde düzenlenmelidir.• Duvar yazıları ve vandalizm önlenmelidir.• Park ve yakın çevresindeki terk edilmiş veya boş arsaların denetimi için önlem alınmalıdır.• Kamusal tuvaletler ve telefon kabinlerinin konumlarına dikkat edilmelidir.• Kimsesiz sokak hayvanları toplanıp, bakım ünitelerine barındırılmalıdır.• Peyzajda bitkilendirmenin görüş mesafesini daraltacak ve engelleyecek biçimde düzenlenmemesine dikkat edilmelidir.• Kamusal mekanlar güvenlik elemanları, kamera, vb. ile gözetim ve denetim altında tutulmalıdır.• Parkların, çevre yapılarından informel denetim sağlanacak düzenlemeler yapılmalıdır.
Ulaşım	<ul style="list-style-type: none">• Akşam saatlerinde toplu taşımayı kullanmak• Gece geç saatlerde otopark kullanmak,• Alt geçitlerin تنها oluşu• Hızlı trafik akışı	<ul style="list-style-type: none">• Toplu taşımda ve duraklarda denetim ve gözetim artırılmalıdır.• Toplu taşıma duraklarında aydınlatmalı ve denetim altında tutulmalıdır.• Otoparklarda girişe yakın yerler sadece kadınların kullanımına sunulmalıdır.• Alt geçitler aydınlatılmalı ve uygun yerlerde farklı aktiviteler ile desteklenmelidir.• Yaya güvenliği sağlanmalıdır.

Erişebilirlik

Parkların kullanımını etkileyen erişebilirlik konusu sadece mekansal konularla ilgili olmayıp, ekonomik konuları da içermektedir (Yılmaz, 2010). Kadınların istihdam oranındaki sınırlılık, erkeklere oranla düşük ücretli işlerde çalışması, hane halkı gelir düzeyine ek olarak bireysel yoksunluk olgusu, vb. kentsel olanaklara ekonomik açıdan erişim problemleri yarattığı görülmektedir (Alkan, 2005; URL-2, 2006). Bu nedenle, mekan kullanımında ücretlendirme ve mekanlara erişim (özel araç yerine toplu taşıma) konuları bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Kadınlar özel araç kullanımına erişimi, erkeklere oranla daha sınırlı olduğu için, kentsel açık yeşil alanların erişebilirliği başlığı altında incelenmesi gereken diğer bir konu da alternatif ulaşım olanaklarıdır. Kadınlar açısından en uygun ulaşım türleri yaya ve toplu taşımadır. Bisiklet kullanımı, toplumsal cinsiyet açısından uygun bir ulaşım türü değildir. Çünkü kadınlar küçük çocukları ile birlikte hareket etmek zorunda kaldığında, bisiklet güvenli bir ulaşım aracı olmamaktadır (Greed, 2003).

Kadınların kentsel açık yeşil alanlara erişimini kolaylaştırmak için yaya yolları, kaldırımlar ve yaya geçitlerinde dikkat edilmesi gereken konular Tablo 3'de detaylı olarak aktarılmaktadır. Mekanlara erişimde toplu taşımayı tercih edenler için en önemli konulardan biri sefer sıklığı ve sayısıdır. Ayrıca toplu taşıma araçlarının duraklarının konuta ve kentsel açık yeşil alanlara uzaklığı, aydınlatılması, engeli, yaşlı ve çocukların kullanımına uygunluğuna dikkat edilmesi gerekmektedir (Greed, 2003; Yılmaz, 2006). Özel araç kullanan bayanlar için gece geç saatlerde otopark kullanmak da güvenlik açısından sorun yarattığı için, erişebilirliği sınırlandırdığı görülmektedir (Cavanagh, 1998).

Kadınlar açısından sadece otomobille ulaşımı sağlanan kentsel açık yeşil alanların erişilebilir olmadığı bilinmektedir. Bunların yerine, kadınlar daha merkezi ve konut yakın çevresindeki parkları tercih etmektedirler (Alkan, 2005). Toplumun genelinde, park türleri arasında en sık kullanılanların, konut alanlarında yer alan, yaya olarak erişilebilir mesafesi içindeki komşuluk ünitesi parkı ve mahalle parkı olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Toplumsal cinsiyet açısından yaya yolları, kaldırımlar ve geçitlerde erişimle ilgili konular (Giritlioğlu, 1991; Greed, 2003; Aydemir, 2004; Yılmaz, 2006; Yılmaz, 2010; URL-2, 2006; URL-5, 2006; URL-7, 2005).

Yaya yollarının yapımında dikkat edilmesi gereken konular
Kullanım açısından; <ul style="list-style-type: none">• Dik ve keskin köşeli olmamalıdır.• Farklı yüzeyler arasında geçişlerde merdiven yerine rampa uygulanmalıdır.• Zemin kaplama malzemesi su tutmayan, sert, düz, oymasız, kaydırmaz bir malzeme seçilmelidir. Kaldırım kenar taşı traşlı ve dar açılı olmalıdır.• Yol kaplaması çeşitlenerek kullanıcıyı yönlendirici olmalıdır. Konfor açısından; <ul style="list-style-type: none">• Belli aralıklarla dinlenme ve olumsuz hava koşullarından korunmak için saçaklar ve oturma yerleri düzenlenmelidir.• Yeterli aydınlatma sağlanmalıdır.• Erişilmesi gereken yerlere en kısa yoldan erişim sağlanmalıdır.• Yaya alanları ile toplu taşıma durakları arasında bağlantı iyi kurgulanmalı, erişim en yüksek düzeyde olmalıdır. Güvenlik açısından; <ul style="list-style-type: none">• Yaya ve taşıt birbirinden ayrılmalı ve mümkün oldukça birbiriyle kesişmemelidir.• Duran ve hareketli yaya güvenlik açısından ayrılmalıdır.
Yaya kaldırımlarının yapımında dikkat edilmesi gereken konular
Kullanım açısından; <ul style="list-style-type: none">• Yaya yollarında ilgili maddeler kaldırımlar için de geçerlidir.• Yaya kaldırımları engelli ve bebek arabalı kullanıcılar dikkate alındığında en az 2 m olması gerekmektedir. Yaya sağlığı bakımından; <ul style="list-style-type: none">• Yayaların, özellikle bebek ve çocukların ve hamilelerin egzos gazından etkilenmemesi için gerekli önlemler alınmalıdır (Egzos gazı denetlemesi, yol-kaldırım arasında tampon bölgelerin oluşturulması, vb.)• Yayalar rahatsız edici gürültüden kurtarılmalıdır. Özellikle yaşlılar ve hasta kişiler ani durumlarda farklı tepkiler verebilmektedir (Yol-kaldırım arasında tampon bölge oluşturulması, vb.) Diğer; <ul style="list-style-type: none">• Sürücü kurslarında dikkatsiz yayalar için daha dikkatli olunması, araçların gereksiz yere klakson çalmaması, vb. konular eğitim programlarına dahil edilmelidir.
Yaya geçitleri yapımında dikkat edilmesi gereken konular
Kullanım açısından; <ul style="list-style-type: none">• Yayalar sık aralıklarla düzey değiştirmek zorunda bırakılmamaz. Zemin kotu kullanımı yayalara aittir. Eğer üst veya alt geçit kullanılacaksa yürüyen merdiven ile erişilen alt ya da üst geçit yapılmalıdır. Hemzemin geçitlerde çocuk ve engelli arabaları için basılınca yanan sinyalizasyonlar bulundurulmalıdır.• Sinyal süreleri çocuklar, engelliler, vb. için gerekli yürüme zamanına göre hesaplanmalıdır.

Trabzon'da yapılan bir çalışmada, erkeklerin kent merkezinde ve eteklerindeki mekanları daha yoğun kullandıkları, yaşlılar ve ev hanımlarının ise konut yakın çevresinde erişebilirlik mesafesindeki parkaları tercih ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca tüm toplum kesimleri açısından özel araç sahipliği arttıkça rekreasyonel kullanım amaçlı kent dışındaki mekanlara gitme oranı artış eğilimi göstermektedir (Gedikli, 1998).

Sonuç

Toplumsal cinsiyet bağlamında, kentsel açık yeşil alanların düzenlenmesinde dikkat edilmesi gereken güvenlik, erişebilirlik, mahremiyet ve kentsel donatılara ilişkin konular yukarıdaki bölümlerde detaylı olarak aktarılmıştır. Kadınlar, yaşlılar, engelliler, vb. dezavantajlı gruplar tarafından kullanım düzeyi yüksek kentsel açık yeşil alanlar üretmek için, kent planlama ve kentsel tasarım süreçlerinde belirtilen konuların tam olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet konusunda kent planlama ve kentsel tasarım açısından bazı mekansal düzenlemeler yapılması, onların sorunlarının çözümü için yeterli olmayacaktır. Toplumsal Cinsiyete Sistemik Yaklaşım Politikaları'nın, ülkemiz planlama sisteminde de tam olarak hayata geçirilmelidir. Bunun için, toplumsal cinsiyet farkındalığı olan, önyargısız, olayları her boyutu ile dikkate alan plancılara, mimarlara, peyzaj mimarları, tasarımcılara ve yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, taleplerini ve şikayetlerini dile getiren bilinçli bir topluma da gereksinim duyulmaktadır.

Kaynaklar

- Alkan, A., (2005). *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*, Dipnot Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.
- Atauz, A., (2004). Toplumsal Cinsiyet, Mekan ve Kentler, *Mimar.İst TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyük kent Şubesi Dergisi*, 4, 14, 54-58.
- Aydemir, S. E., (2004). *Kentsel Donatılar-Rekreasyon, Kentsel Alanların Planlanması ve*

- Tasarımı*, Akademi Kitapevi, Trabzon, 285-338.
- Bauer, U., (1996). *Viyana'da Kadınlardan Kadınlara Konut Projeleri, Diğerlerinin Konut Sorunları*, Der. E. M. Konut, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, 100-109.
- Baykan, C. S., (2005). Kent Planlaması ve Kentsel Yeşil Ağ Bütünleşik Planlamaya Yönelik Yöntem Denemesi, Doktora Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Cavanagh, S., (1998). *Women and The Urban Environment, Introducing Urban Design Interventions and Responses*, C. H. Greed and M. Roberts, Ed., Longman, England, 168-177.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T. and Tiesdell, S., (2006). *Public Places Urban Design-The Dimension of Urban Design, The Social Dimension*, Elsevier, Oxford.
- Ersoy, M., (2009). *Kentsel Planlamada Arazi Kullanım Standartları*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, BRC Basım ve Matbaacılık, Ankara.
- Erüz, S. H. ve Onsekiz, D., (2007). Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi-Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 1, 367-396.
- Gedikli, R., (1998). Kentlerde, Kişi Başına Düşmesi Gereken Açık Yeşil Alan Büyüklüğünün Değerlendirilmesinde Kullanılabilecek Matematiksel Bir Model Önerisi: Trabzon Örneği, Doktora Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Giritlioğlu, C., (1991). *Şehirsiz Mekan Öğeleri ve Tasarımı*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1. Baskı, İstanbul.
- Greed, C., Davies, L., Brown, C. ve Dühr, S., (2002). Report on Gender Auditing and Mainstreaming Incorporating Case Studies and Pilots ,<http://www.rtpi.org.uk>. 30 Aralık 2006.
- Greed, C. H., (1994). *Women and Planning*, Routledge, London.
- Greed, C. H., (2003). Planning for Man and Women Too, Livenable Environment and Architecture International Congress Nature-Cities-Architecture Sustainable Development, 9-36, Trabzon.
- Gül, A. ve Küçük, V., (2001). Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A Serisi, 2, 27-48.
- Gür, Ş. Ö., (1996). *Mekan Örgütlenmesi*, Gür Yayıncılık, Trabzon.
- Mackenzie, S., (2002). *Kentte Kadınlar, 20. Yüzyılın Kenti*, B. Duru ve a. Alkan, Çev., İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara.
- Madanipour, A., (1996). *Design of Urban Space: An Inquiry into A Social-Spatial Process*, John Wiley & Sons Ltd., England.

- Müftüoğlu, V., (2008). Kentsel Açık yeşil Alan Karar ve Uygulamalarının İmar Mevzuatı Kapsamında Ankara Kenti Örneğinde İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, AÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Reeves, D. (2003). *Gender Equality and Plan Making-The Gender Mainstreaming Toolkit*. www.rtpi.org.uk 15 Ocak 2003.
- Steiner, F. R.ve Butler, K., (2007). *Planning and Urban Design Standards, Student Edition*, American Planning Association, John Wiley and Son, Kanada.
- Torkindsen, G., (2002). *People's Needs and Factors That Influence Participation, Leisure and Recreation Management*, Taylor and Francis Group, Fourth Edition, London, 105-127.
- Uzun, G. ve Altunkasa, M.F., (1997). *Rekreasyonel Planlamada Arz ve Talep*, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No:6, Yardımcı Ders Kitapları Yayın No:1, Adana.
- Yılmaz, Z., (2006). Kamusal Mekanların Gender Sistemik Yaklaşım Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yılmaz, Z., (2010). Gender Issues To Consider During The Arrangement Of Recreation Areas, Women Friendly Cities, The United Nations Joint Programme To Protect And Promote The Human Rights of Womenand Grils, Edt. Şenol, N., Sargin, A., Salmaner, N., Karaca, Ö., Haydaş, B., Damla Matbaacılık, Ankara, 48-53.
-
- URL-1, http://www.unhcr.org.tr/MK_Temel_Tanımlamalar.asp Temel Tanımlamalar. 3 Haziran 2006.
- URL-2, <http://www.ncl.ac.uk/guru/assets/documents/ewp2.pdf> School of Architecture, Planning&Landscape Global Urban Research Unit University of Newcastle (GURU), Electronic Working Paper No:2, Tyne, 20 Nisan 2006.
- URL-3,<http://www.communities.gov.uk/publications/planningandbuilding/planningpolicyguidance17>, Planning Policy Guidance 17: Planning for Open Space, Sport and Recreation, Office of The Deputy Prime Minister-ODPM, 12 Mart 2011.
- URL-4, www.rtpi.gov.uk Practice Advice Note No:12- Planning for Women, 10 Ocak 2005.
- URL-5,<http://www.cityshelter.org/03.charte/chartes/charte-en.doc> Commission of European Union-Equal Opportunitiesnit - European Charter for Women in the City, 1994, 25 Kasım 2006.
- URL-6, What Role Can Design Play in Creating Safer Parks, Toronto Parks and Recreation-Project for Public Spaces, http://www.pps.org/topic/desing/toronto_safety_3 Mart 2001.
- URL-7, www.rtpi.gov.uk On-Our Strategy for Progressing Gender Equality, 13 Mart 2006.
- URL-8, http://www.pps.org/info/desing/toronto_safety_2 Key Factors in Planning, Desing and Maintaining Safer Parks, 25 Mayıs 2006.

Kentsel Alanlarda Turizmin Planlanması ve Yönetimi: Beypazarı Örneği¹

Arzu KÖSE, Hamiyet ÖZEN

Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, ANKARA

Özet

Pek çok tarihi olaya sahne olmuş, kültürel yönden geniş bir altyapıya sahip Türkiye'nin tarihi değerlerinin ülke kimliği açısından önemi ve korunması gerekliliği açıktır. Aynı zamanda tabiat ve kültür varlıklarının korunması ve turistik öge olarak kullanılmasının önemi de ortadadır. Turizm planlanması, turizmin toplumun daha iyi bir şekilde yaşaması ve çevresel kaliteye olan potansiyel katkısını optimal düzeye çıkarabilmek amacıyla araştırma ve değerlendirmeye dayanan bir süreçtir. Turizm planlanması, bir bölge için yapılan kapsamlı bir planlamanın bir parçası olarak düşünülmesi gereken bir planlamadır.

Tez çalışması kapsamında kültürel alanlarda turizmin planlanması ve yönetimi için yurtdışı ülkelerde kullanılan bir yöntem olan Bütünleşik Kalite Yaklaşımı (IQM), Türkiye için son yıllarda turizm yönetimi ve planlaması yapılan Beypazarı örneği üzerinde sorgulanmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmakta ve aşağıdaki konuları içermektedir. Birinci bölümde, konu ile ilgili gerekli altyapıyı sağlayacak genel tanımlar, kavramlar ve örneklerle yer verilmektedir. Çalışmanın amacı, yöntemi anlatılarak, bu bölümde yurtdışı ülkelerde kentsel alanlarda turizmin planlanması için uygulanan ve çalışma kapsamında kullanılacak olan yönteme (Bütünleşik Kalite Yaklaşımı (IQM)) ilişkin bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde, çalışma alanı olan Beypazarı'nın seçilme nedeni belirtilip, çalışma alanı hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Yapılan anket çalışmasında izlenen yöntem anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde, yapılan anket çalışması ile elde edilen bulgular ve belirlenen yöntemin Beypazarı turizm planlamasında kullanılabilirliği sorgulanmaktadır.

Dördüncü bölümde ise, Türkiye'de kentsel alanlarda turizmin planlaması ve yönetimine yönelik bir model oluşturmayı amaçlayan bu çalışmaya ait elde edilen sonuçlar ve öneriler ortaya konmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Turizm planlanması ve yönetimi, bütünleşik kalite yaklaşımı (iqm), turizm, Beypazarı*

¹ Bu tez, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Doktora Programı'nda 2011 yılında tamamlanmıştır.

Çocuk Spor Yapılarının Mekansal Örgütlenmesinde Ergonomi Kavramı ¹

Şebnem ERTAŞ^{II}, İlkay ÖZDEMİR

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. İç Mimarlık Bölümü 61080 Trabzon

Özet

Çocuk ve gençlerin sağlıklı büyüebilmesi ve gelişebilmesi için spor yapmaları gereklidir. Büyümenin hızlı olduğu dönemlerde çocuğun bedeni çok değişken bir yapıya sahip olduğundan, genç yaşlardaki fiziksel bozuklukları önlemede ve geciktirmede spor önemli bir rol oynar. Çocukların gelişimde bu kadar önemli olan bu eylem kadar, yapıldığı ortam da en az onun kadar önemlidir. Bu nedenle çocuklar için özel olarak tasarlanan mekanlarda spor yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu mekanların tek bir kompleks içinde işletilmesinin çocuklar için doğru bir uygulama olduğu gözlenmiş, bu tesisler çocuk spor yapıları olarak tanımlanmıştır. Böylece çocukların sağlıklı bir çocukluk geçirme adına kendilerini mutlu hissedebilecekleri çevreleri ve yapıları tasarlama sorunu ortaya çıkmıştır. Bu çevrenin tasarımı ergonomik düzenlemelerden geçmektedir. Tüm bunlar dikkate alındığında çalışma kapsamında, spor-çocuk-ergonomi ilişkisi incelenerek mekan ölçeğinde ergonomik açıdan düzenleme aşamaları ortaya konmuştur. Bu temellere dayanarak, çalışmada çocuk spor ilişkisi üzerine "çocuk spor yapıları " için fiziksel biçimlenmeyi etkileyen ergonomik düzenlenmelere dayalı tasarım süreci içindeki etmenler ve süreci etkileyen faktörler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: .Çocuk, Spor, Ergonomi, Mekan, Çocuk Spor Yapısı

¹Bu makale, birinci yazar tarafından KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı'nda tamamlanmış olan " Çocuk ve Spor İlişkisi Üzerine Fiziksel Biçimlenmeyi Etkileyen Ergonomik Faktörlere Dayalı Bir Model " adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale, daha önce 18. Ulusal Ergonomi Kongresi, Bildiri kitabında ss.110-118, 16-18 Kasım 2012 yayınlanmıştır.

^{II}Yazışmaların yapılacağı yazar: Şebnem ERTAŞ. Sebnem_arc@ktu.edu.tr; Tel: (536) 4181980

Giriş

Çocukluk ve gençlik döneminde kazanılan ve yaşam boyu korunan fiziksel sağlık, bedeninin en üst kapasitede işlev görmesi sağlayan en önemli etkenlerden biridir (Çolakoğlu, 1986). Özellikle okul öncesi ve ilköğretim dönemi içinde spor yapma ve yapılan spor programı ve mekan farklılık göstermelidir. Okul öncesi dönem içinde spor yapma, çocukların fiziksel çalışmalar yoluyla eğitilmelerini sağlama amaçlıdır. Bu tür etkinlikler için farklı yaş gruplarındaki çocuğa sağlanan oyun ortamları önemli bir konudur. Bu mekanlar, çocuğun gelişiminin tüm yönlerine hitap edebilmektedir. Dolayısıyla güvenli olmalı ve çeşitli aktiviteleri sağlamalıdır (Ertaş, 2012). Bu da onlara yönelik mekan kurgusu olan spor yapıları ile olabilmektedir. Spor yapılarına duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Son yıllarda spor yapılarının arttığı da bir gerçektir. Yapıların, özellikle çocuklar için kurgulanması ise 1980'lerden sonra dünyada yayılmaya başlamıştır. Çocuk spor yapılarında öncelikle amaç, çocukların yaş gruplarına göre doğru bir spor eğitimi alarak gelişmelerine yardımcı olmak, sporu hayatlarına kazandırmaktır. Birçok yapıda bulunduğu ülke ve bölgeye bağlı olarak programlar geliştirilerek, farklı yaş gruplarına hizmet verilmektedir. Hazırlanan programlar birçok spor dalı içerdiği gibi farklı yollarla beden ve sosyal becerilerini kazandırarak kendine güvenen bireyler yetiştirmek içindir. Ülkemizde de 2005 yılından itibaren çocuk ve spor kavramları daha çok önem kazanmış, gelişimleri için daha ergonomik daha güvenli programlar ve spor yapıları ortaya çıkmıştır (Ertaş, 2012). Söz konusu çevrenin tasarımı ergonomik düzenlemelerden geçmektedir. Belirlenen ilkeler ve öğelerle çocuk spor yapıları, farklı biçimlerde tasarlanabilmektedir.

Bu bağlamda, çalışmada spor, çocuk-spor ile ergonomi disiplini çerçevesinde çocuk spor yapıları incelenmiştir. Literatür araştırmalarına bağlı olarak mekan örgütlenmesi için ergonomik olarak düzenleme aşamaları ortaya konmuştur. Belirlenen bu ilkeler çerçevesinde çalışmada; çocuk spor ilişkisi üzerine

mekansal açıdan ergonomik düzenlemeler, tasarım süreci içindeki etmenler ve süreci etkileyen faktörlerin ortaya konması amaçlanmıştır.

Çocuk - Spor İlişkisi ve Ergonomi Kavramı

Çocuk insan neslinin en önemli yapı taşıdır. Gelişimi ve gelişimi sırasında iletişimde bulunduğu her şey toplum içinde sağlıklı bir birey olmasında etkilidir. Bu nedenle çocuk kavramı, yirminci yüzyılla birlikte yetişkinden ayrılarak birçok farklı disiplin kapsamında ele alınmıştır. İnsanın temel bileşenleri olan anatomik, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik özellikler açısından çocuk yaş grupları da gelişme evrelerine göre sınıflandırılmıştır.

Çocukların gelişmeleri farklı disiplinler için temel bir ayrımdır. Bu gelişme dönemleri çocukların belirlenen yaş aralıklarına göre yaşam kalitelerini belirlemektedir. Yeni doğan bir bebek ile 3 ya da 12 yaşındaki bir çocuğun gelişimleri ve ihtiyaçları farklıdır. Zamana bağlı olarak çocuklar, çocukluk dönemi olan bu yaş aralığında çok büyük değişimler geçirirler. Bu değişimlerin çocuklar için sağlıklı olması gerekmektedir. Çocuk gelişimini destekleyici bilim dalları ile ortak çalışmaların artırılması bu nedenle önemlidir (Ertaş, 2012).

Çalışmada çocuk; gelişim evrelerini etkileyen en önemli iki disiplinle ele alınmıştır. Bunlardan biri spor, diğeri ise ergonomi bilimidir. Her çocuğun gelişim dönemleri benzerdir, ancak gelişme hızı farklılık göstermektedir. Bunun sağlıklı bir şekilde olmasını sağlayan en önemli etkinliklerden biri spordur. Spor, büyüme çağındaki çocuklar için hem fiziksel hem de sosyal açıdan yararlı ve gereklidir. Çocukların yeteneklerini keşfetmesini sağlar, fonksiyonel kapasitelerini artırır. Çocukların bu bilinçle yetişmelerinde aileleri ve yaptıkları spor ortamı etkilidir. Spor ortamının çocukla uyumlu olması ise ergonomisiyle ilişkilidir. Çocuk ergonomisi, yetişkinden farklıdır ve ona uyumlu tasarımlar yapılmasını gerektirir. Çocuk-ürün-mekan uyumunun temelini, gelişim dönemleri içinde beklentilerini saptamak

ve sonrasında uyum sağlayacağı ortam ve bileşenleri belirlemek oluşturur. Bu da fiziksel biçimlenmeyi etkileyen ergonomik faktörler ile ilişkilidir.

Fiziksel Çevrenin Ergonomik Tasarımı

Mekan Örgütlenmesi ve Ergonomi

İnsan çalışmasının bilimi olan ergonomi, yöntemler geliştirerek vücut işlevlerinin gerçekleşmesini kolaylaştırmayı amaçlarken, çevre ile uyumunu da düzenler. Bu nedenle mekan kavramı ve mekanın işleyişi çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Mekanın yapısal bileşenleri ve öğelerinin uyumlu, kullanışlı, güzel, insana mutlu ve huzurlu bir yaşam sağlayacak şekilde, kullanıcının yaşam tarzı ve hayat görüşüne duyarlı bir biçimde, gerekli konfor düzeyi sınırları içinde, bir bütün olarak düzenlenmesine mekansal örgütlenme denir (Özdemir, 1994).

Mekansal örgütlenme yapılırken yapılan eyleme göre ihtiyaçların doğru ve tam olarak saptanması, çözümlenmenin başarılı olmasını sağlar. Bu belirleme işlemine ihtiyaç programlaması denir (Onat, 1982). İhtiyaç programı, mekan içindeki işlevleri ortaya koyar, bunları gruplar, kullanım amaçlarına göre büyüklüklerini belirleyerek mekan için gerekli koşulları oluşturur.

Mekansal örgütlenme ve onunla bağlantılı olarak ergonominin çocuk spor yapıları tasarımı açısından önemi aşağıda belirtilen üç başlık altında incelenmektedir (Öz, 1992);

- Çocuk spor yapıları açısından,
- Kullanıcı (çocuk) açısından,
- Personel açısından.

• Çocuk Spor Yapıları Açısından Ergonominin Önemi:

Çocuk spor yapıları için öncelikle fiziksel bir tanım kazanmasını sağlayan önemli unsur tasarlanan binadır. Özellikle böyle bir ihtiyacı karşılamak için tasarlanan binanın çocuklar için, çağın gerektirdiği her

türlü ekipmanla donatılarak çekici olması gerekmektedir. Çocuk spor yapılarının türüne ve amacına göre gerekli mekanlara sahip olmayan tesis bir anlam taşımaz.

• Kullanıcı (Çocuk) Açısından Ergonominin Önemi

Çocuklar yetişkin bireylere göre daha çok yaş gruplarına bağlı olarak farklı antropometrik özelliklere sahiptirler. Dolayısıyla spor yaptıkları mekanın kendi ölçülerine uygun olması onları daha rahat davranmaya, aynı zamanda bilinç altında spor kavramını pekiştirmeye yardımcı olur. Çocuk spor yapılarında çocukların kendilerini iyi hissedebilmesi için koşulların fiziki ve psikolojik açıdan uygun olması ile çevreyi benimseyebilecekleri ortamların yaratılması gerekmektedir.

• Personel Açısından Ergonominin Önemi

Kullanıcısının çocuk olduğu yapılarda gerek ders veren öğretmenlerin, gerekse de tesis personelinin performansı, verimliliği doğrudan etkiler. Bu nedenle ergonomi, bu sorunları ortadan kaldırmak ya da en azından minimuma indirerek tesis çalışanlarının performansını arttırmak açısından ortaya çıkmaktadır. Çalışanların kendilerini evlerindeki gibi rahat ve güvende hissetmeleri sağlanmalıdır. Bu da spor yapılarının çekici olmalarına önemli oranda katkı sağlar.

-Çocuk Spor Yapılarının Ergonomik Açısından Düzenlenmesi

Çocuk ergonomisi yetişkinden farklı bir yapıda olup, bu ergonomik prensipler dikkate alınarak tasarım yapılmalıdır. Bu tür spor yapılarındaki ergonomik yetersizlikler çocukların sağlığını ve güvenliğini yakından ilgilendirir. Bu amaçlarla tasarlanan spor yapıları; gerek ders programları gerekse bu tür özel programlar için, mekanları ve donatıları ile çocuklar için tasarlanmalıdır.

Çocuk spor yapılarının tasarımında dikkat edilmesi gereken mekansal düzenlemeler için Ercan (1998)'in yaptığı sıralama esas alınmıştır. Bu sıralamalardan "iş istasyonu

organizasyonu” ele alınmamış, buna ek olarak “mekansal açıdan düzenlemeler” in ayrı bir başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Mekansal açıdan düzenlemeler, insan mekan ilişkisi üzerine iç mekan ve mobilya sistemiyle uyumunu tanımlamaktadır. İç mekan düzenlemesi mekan bileşen ve öğelerinin biçimlenmesi, malzemesi, rengi, dokusu gibi özelliklerden, mobilya- araç/ gereç sistemi ise farklı ekipmanlar ve spor aletleri ile donatı elemanlarından oluşmaktadır.

Çalışmada iç mekanın ergonomik olarak düzenlenme aşamaları;

- Antropometrik açıdan,
- Fizyolojik açıdan,
- Mekansal açıdan,
- Psikolojik açıdan,
- Enformasyon açısından,
- Emniyet açısından düzenleme olarak sıralanmaktadır.

Burada belirtilen tüm etkenler, tasarım aşamasına etki etmektedir. Çünkü sporun yararlı olması sadece verilen eğitimden geçmemekte, aynı zamanda doğru bir tasarlama sürecinden sonra ortaya çıkan spor yapıları ile mümkün olmaktadır (Ertaş ve Özdemir, 2010). Bu tasarlama süreçleri içerisinde mekansal açıdan ergonomik düzenleme çocuk spor yapılarının mekansal açıdan örgütlenmesinde önem taşımaktadır.

Çocuğun sürekli gelişim ve büyüme sürecinde oluşu, değişen gereksinimleri mekan tasarımını yönlendiren ana etkenlerdir (Çukur ve Delice, 2011). Mekansal açıdan ergonomik düzenlemeyi doğrudan etkileyen faktörler; renk, malzemesi, mobilya-arac/gereç tasarımı, boyutları ve çalışma merkezlerinin düzenidir (Kanawaty, 1997). Bu nedenle bir mekanın ergonomik olarak düzenlemesi için mekan bileşen ve öğelerinin doğru biçimde kurgulanması da gerekmektedir. Mekan bileşenleri olarak, döşeme, duvar, kolon, giriş, çatı, merdiven, kapı, pencere; mekan öğeleri olarak donatılar (koltuk, masa, sandalye... vb.), çeşitli araç- gereçler, aksesuarlar (çiçek, aydınlatma elamanları) sayılabilmektedir (Özdemir,1994). Tüm bu parametreler, mekanın mekansal açıdan ergonomik olarak düzenlenmesini sağlamaktadır.

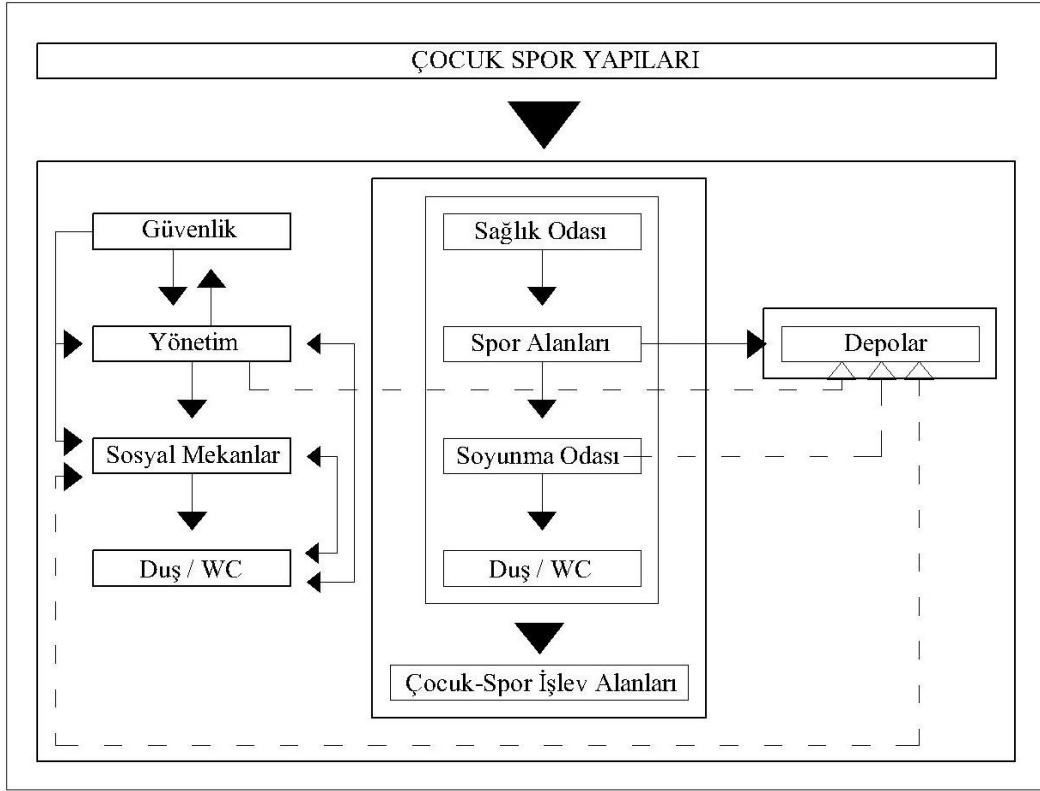
-Çocuk Spor Yapılarında Spor Mekan Tanımları

Çocuk spor yapılarının mimari tasarımında genel yapılaşma prensiplerinin yanı sıra amaca uygun mekanların saptanabilmesi için; yapılacak spor yapısının hangi spor ya da sporlara hizmet vereceği, aynı anda kaç sporcuya hizmet sunacağı, spor branşları için uluslar arası boyutlar, sporcuların yaş grupları gibi yaklaşımlar önemli temelleri oluşturur. Bunu gerçekleştirmek için yaş gruplarına göre dünyada çok sayıda farklı program geliştirilmiştir. Söz konusu programlarda bu bilincin kazandırılması için, amaç ve kapsamların ve de bu eğitimin nasıl verildiğinin yani, yöntem ve araçlarının neler olacağı burada önem kazanmaktadır. Spor yapılacak mekanın bu bilinci pekiştirmesi gerekmektedir.

Dünyadaki çocuk spor yapıları incelendiğinde farklı mekan örgütlenmeleri görülmüştür. İncelenen örneklerde elde edilen bilgilere dayanarak temel olarak bu örgütlenmeleri içeriğindeki branşlar belirlemektedir. Bu branşlar (JAS Çocuk Spor Merkezi, 2012),

- Takım sporları: basketbol, futbol, voleybol, hentbol, salon hokeyi.
- Raket sporları: tenis, badminton, masa tenisi sahası.
- Ana branşlar: yüzme, jimnastik, atletizm ve beceri koordinasyon dersleri, sportif eğitsel oyunlar.
- Fitness dersleri: pilates, step, yoga, fitness.
- Yakın temas sporları: karete, taekwondo, judo,
- Rekreatif sporlar: eğlence parkuru, tırmanma, flying fox (kanyon geçişi) olarak sıralanabilir.

Yukarda belirtilen spor alanları dışında yapının içinde doğum günü atölyesi, soyunma alanları, duş ve tuvalet, sosyal mekanlar ya da esnek kullanım hacimleri, yönetim alanları, yemekhane, yangınlara karşı acil servisler ve güvenlik, sağlık odası ve depo alanları da bulunmaktadır (Şekil 1).



Şekil 1. Çocuk spor yapılarının işlevsel açılımı (Ertaş, 2012).

-Çocuk Spor Yapılarında Renk ve Malzeme

Çocuklar için rengin etkin bir değeri vardır. Piaget'e göre renk, ilk çocukluk döneminde anlaşılmaya ve gelişmeye başlayan bir kavramdır. Bebekler henüz göz gelişimleri tamamlanmadığından renkleri algılayamazlar. İlk dönemlerinde ise renkleri siyah beyaz olarak görmektedirler. Bebeklik döneminde cinsiyete göre renk ayrımı yapılması algısal açıdan anlamlı görünmemektedir (Çukur ve Delice, 2011). Sıcak renklerin havadaki titreşimleri daha kuvvetli olduğu için, soğuk renklere oranla gözü daha önce etkilediği bilinmektedir ve bu doğrultuda çocukların ilk ilgilendikleri renk kırmızıdır (Güller, 2007).

Renk kavramı mekanı algısını artıran ve cazip hale getirebilen bir öğedir. Çocuk spor yapılarında da hareketi ifade eden tonların kullanımı sıklıkla görülmektedir. Mekan içindeki renk düzenlenmesi; yüzeylerden üç boyutlu tüm biçimlenmelere kadar kendini göstererek, çocuğun spora karşı ilgisini arttırmaya

yönelik olmalıdır. Çocuğun mekan içinde sıkılmasını engellemede yardımcı olduğu gibi çocuğun aktif spor yapma eğilimine katkıda bulunmalıdır. Ayrıca spor yapıları

için renk seçiminde, ışığın dağılımı, görme alanının yapısı, kalitesi ve emniyetli renklerin idrak üzerindeki etkileri dikkate alınmalıdır (TSE, 1987).

Çocuk spor yapılarında kullanılan malzemeler tüm mekan bileşen ve öğeleriyle yakından ilişkidir. Yukarıda belirtilen spor branşlarına göre seçilen malzemeler aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 1) (Ertaş, 2012). Bunların dışında çocuklar için duvar yüzeyinde koruyucu amaçla boyları en az 1,20 olan sünger esaslı malzemeler kullanılmalıdır. Mekan öğesi olarak kullanılan donatı ve araç-gereçler için ise keskin köşeli olmaması, plastik esaslı ya da yumuşak dokulu malzemelerden yapılmış olması tercih edilmelidir.

Tablo 1. Sporların branşlara göre uygun saha malzemeleri (Ertaş, 2012).

	Branş	Zemin Malzemesi
Takım Sporları	Futbol	Çim, toprak, suni çim, sentetik kauçuk
	Hentbol	Parke, poliüretan, tartan
	Basketbol	Parke, poliüretan
	Voleybol	Ahşap parke, kauçuk, PVC, taraflex, dökme poliüretan katkılı kauçuk
Raket Sporları	Tenis	Akrilik boyalı zeminler, kuvars kumlu suni sentetik, poliüretan
	Badminton	Parke, tartan
	Masa tenisi	
Ana Branşlar	Yüzme	
	Jimlastik	
	Atletizm	kauçuk, PVC, Hareketli Elemanlar (Minder), Tatami
Fitness Dersleri	Pilates	Döşeme Malzemesi: Parke
	Step	Duvar Yüzeyi: Ayna
	Yoga	
	Fitness	
Yakın Temas Sporları	Taekwondo	Kort ya da tatami minder
	judo	Ölçülerinde tatami minder üzerinde yapılır.
	Karate	Poliüretan veya esnek tahta
Rekreatif Sporlar	Eğlence Parkuru	
	Tırmanma	
	Flying Fox (Kanyon geçişi)	

-Çocuk Spor Yapılarında Mekan Bileşenleri ve Öğeleri

Bir mekanın algılanmasında en önemli elemanlar olarak tanımlanan mekan bileşenlerinin (duvar, kolon, giriş, kapı, pencere,.. vb.) renk ve malzemesi ve mekan öğelerinin (donatı, araç-gereç), yoğunluğu yerleştirme biçimi, stil, renk ve dokusu oldukça önemli rol oynamaktadır (Özdemir, 1994).

Çocuk spor yapılarının mekan birleşen ve öğelerinin kurgulanması, öncelikle bu yapıda yer alacak branşların belirlenmesi, işlev şemalarının hazırlanması ve buna bağlı olarak da mekan örgütlenmesinin yapılmasına bağlıdır. İşlev şemaları, yapı içindeki mekanların birbiriyle ilişkilerini oluşturmada katkı sağlar. Bu şemalara bağlı olarak, mekan örgütlenmesi, yapı içindeki programlara olanak sağlayacak evrensel mekan standartlarını karşılayacak biçimde tasarlanmalıdır (Ertaş ve Özdemir, 2010).

Mekan bileşenleri yapısal mekan oluşturulurken ortaya çıkan elemanlardır. Sabittirler ve çoğunlukla iç mekanı belirleyici, sınırlayıcı roller üstlenirler

(Özdemir, 1994). Mekanın temel strüktürü olan kolon, giriş, duvar, döşeme ve tavan gibi elemanların; bir çocuk spor yapısı için yapılan spora göre uyumlu boyutlanmaya sahip olması en önemli gerekliliktir. Bu yüzeylerin doğru renk ve malzemeyle tasarlanması da diğer bir gerekliliktir. Bu mekan bileşenlerinin çocuklar için aynı zamanda güvenlikte sağlanması gerektiği unutulmamalıdır. Bunların dışında merdiven elemanı, spor yapısı içinde diğer önemli bileşendir. Merdiven, çocuklar için uygun riht yüksekliği düşünülerek tasarlanmalı mimari projeye işlenmelidir. Çocukların yaş grupları düşünülerek, kazalara neden olabilecek kurgulardan kaçınılmalıdır. Korkuluk tasarımı da burada önemli bir unsurdur. Kapı ve pencereler diğer bir mimari elemandır. Bu elemanların da güvenli olması önem taşımaktadır. Pencerelerin tasarımı spor yapılan alanlar için önemli bir veridir. Spor yapılan branşa bağlı olarak pencere ölçüleri düşünülerek tasarlanmalı, doğal ışığın insan psikolojisine etkisi de unutulmamalıdır. Tüm mekanlarda kullanılan kapılar da spor yapıları için önemli bir detaydır. Kapı ölçüleri, aksesuarları ve biçimlenmeleri önemli tasarım kriterleridir. Ayrıca tüm bu

seçimler sırasında çocuklar için kapıyı açma-kapama işlemini rahat yapmalarına elverişli ekipmanların kullanılması gerekmektedir. Bunların dışında aynalar da mekan bileşeni olarak düşünülebilir. Mekan içerisinde görüntülerini yansıtacak aynalar çocuğun mekanı görmesi, düşünmesini ve keşfetmesi açısından ilginç ve önemlidir (Kay, 1996).

Mekansal öğeler yapısal mekanın oluşumundan sonra mekanda yerlerini almaktadır. Kullanıcının gereksinim ve istekleri doğrultusunda çeşitlilik gösteren hareketli elemanlardır (Özdemir, 1994). Ancak, yapısal öğeler kadar mekanda kullanılan donatılar ve çeşitli araç gereçler de bu aşamada önemli vasıtalarlardır.

Çocuk spor mekanlarında kullanılan donatılar çok çeşitli değildir. Spor mekanları genellikle boş mekanlardan oluşmakta çoğunlukla araç ve gereçleri içermektedirler. Ancak, bazı mekanlarında donatı kullanımı da mevcuttur. Çocuklar için mobilyalar tasarlanırken en önemli etkenlerden biri antropometri iken, diğer bir etken de formun şekillenmesidir, ancak bu donatıların mekan içinde örgütlenmesi de unutulmamalıdır. Forum şekillenmesi, biçimi, rengi, dokusu ve malzemesiyle ilişkilidir. Forma verilen biçim, mobilya kullanımını ve algılamasını etkileyecek bir ölçüt olarak ele alınabilir (Çukur ve Delice, 2011). Dikdörtgen formların dengeli ve dinamik, dar açılı formların rahatsız, dairesel formların ise rahatlatıcı ve dinlendirici bir etki yarattığı gözlenmiştir (Aydınlı, 1986). Güvenlik açısından da dik hatlı formlar çocuklar için tercih edilmemektedir.

Çocuk spor merkezi içinde çok amaçlı salonlar, doğum günü atölyesi, soyunma odaları, büro katları, bekleme alanları, ıslak hacimler içinde mobilya kullanımı görülmüştür. Çok amaçlı salonlarda yer alan donatılar, top saklama üniteleri, bekleme ve izleme amaçlı çeşitli oturma donatılarıdır. Doğum günü atölyesi için farklı amaçla kullanılabilen birçok donatı tasarlanmaktadır. Bunları, masa, sandalye, oyun panoları, depolama dolapları gibi farklı mobilyalar oluşturmaktadır.

Soyunma odalarında oturma donatısı ve dolaplar bulunmaktadır. Dolaplar, belirlenen yaş grubunda yer alan çocukların erişilebilirliği ve dolaplarını tanımlarını sağlama amaçlı tasarlanmalıdır. Ofis mekanı içinde yer alan donatılar çoğunlukla çalışanlar içindir. Ancak, çocuğun bu noktalara gelebileceği düşünüldüğünde onlara yönelik oturma donatısı ya da pano, raf, askılık, masa gibi farklı işlevlerde dikkatlerini çekebilecek donatılar olduğu gözlenmiştir. Bekleme alanları genellikle giriş katında kurgulanmıştır. Bu noktada hem çocuklara hem de gelen ailelere yönelik hizmet verildiği düşünülürse, çeşitli oturma donatısı, masa tasarımları, banko tasarımları gibi donatılar yer almaktadır. Duş ve tuvaletlerde kullanılan ekipmanlar, bu yaş grubunda yer alan tüm çocuklara hitap etmelidir. İncelenen örneklerde çocukların ilgisini çekme adına futbol topu ya da kurbağa şeklinde klozet, pasta şeklinde lavabo gibi figüratif tasarımlar yapıldığı görülmüştür. Islak hacimlerde yer alan tezgah boyları yine çocukların antropometrisine ve kullanımına olanak sağlayacak biçimde düşünülmelidir (Şekil 14).

Çocukların, yangın ekipmanları gibi mekan içindeki bazı donatılara da ulaşmalarını gerekmektedir. Bunun gibi bir çok mekan ya da donatılar ve araç gereçler tasarım sürecinde düşünülmesi gereken noktalardır.

Çocuk spor yapıları içinde kullanılan araç ve gereçler çocukların yaşlarına ve becerilerine uygun; hem sabit hem de taşınabilir olmalıdır. Artık çocukların spor yapmalarını kolaylaştırıcı onların antropometrik ölçülerine uygun standartta spor aletleri üretilmektedir (Şekil 15). Bilindiği gibi 0-12 yaş grubundaki antropometrik değişim, bu aletlerin ölçülerinin de yaş gruplarına göre sınıflanmasına yol açmaktadır. Spor yapılarında yer alacak çocukların yaş gruplarını doğru belirlemek, bu aşamada önemli bir veridir (Ertaş ve Özdemir, 2010).

Mekanlar içinde kullanılan bu aletlerin yerleşimi önemlidir. Çünkü kapalı mekanların bu araç gereçlerle ya da diğer malzemelerle donatılması çocuğun hareket alanını büyük ölçüde kısıtlamaktadır. Bu nedenle mekanların tasarımı sırasında bu konu da dikkate alınmalıdır.

Amaca yönelik hareket eğitimi ve gelişimi için spor alanlarında bulunması gereken uygulamaları; aletli uygulamalar, atletizm çalışmaları, jimnastik çalışmaları ve küçük oyunlar için çim alanı- kum havuzu oluşturmaktadır. Hareket eğitimi için gerekli araç gereçler

1. Jimnastik aletleri,
2. El aletleri,
3. Diğer aletler olarak üç bölümde incelenebilir (Kale, 2003).

Bunların açılımları ise aşağıdaki gibidir.

1. Jimnastik aletleri;
 - Çok amaçlı jimnastik aleti,
 - Parmaklıklıklı duvar,
 - Parçalı kasa,
 - Jimnastik minderi,
 - Jimnastik sırasıdır.
2. El aletleri;
 - Jimnastik Lobutu,
 - Fırlatma Topu,
 - Sıçrama İpi,
 - Jimnastik Sopası,
 - Jimnastik Çemberidir.
3. Diğer aletler;
 - Halat,
 - Trampet,
 - Tırmanma kulesi ve duvarı,
 - Sıçrama filesidir,

Sonuçlar

Çocukluk dönemi bireyin gelişme dönemini geçirdiği en hızlı evresidir. Bu nedenle bu evrede, fiziksel çevreyle uyum sağlama birçok disiplin aracılığıyla sağlanmıştır. Bunu sağlayan temel bilimler ergonomi bilimi çatısı altında toplanmıştır. Ergonomi, çocuk için tasarım sorununun en önemli bileşenlerindedir. Yani çocuğun tasarımı olan uyumu, tasarımı kullanılabilirliğidir. Çocuk için spor ortamı sağlamak hem fiziksel koşulları, hem ürünleri, hem de etkinlikleri tasarlamak anlamına gelmektedir.

Yapılan literatür çalışmasına bağlı olarak çocuk spor yapıları üzerine mekansal açıdan ergonomik düzenlemeler için bazı ilkeler belirlenmiştir (Şekil 2).

Bu çalışma kapsamında elde edilen çıkarımların, mekan örgütlenmesinden sorumlu tasarımcılara ve kullanıcılara kaynak oluşturarak; ortaya konan verilerle çocuk, spor ve ergonomi kavramlarına daha bilinçli yaklaşılacağı düşünülmüştür.

Çocuk ve spor ile ergonomi kavramları ve bu kavramların mekansal açıdan ergonomik düzenlemelere etkileri açısından spor alanında eğitim görmüş kişiler (spor bilimcileri, spor hekimleri vb.) ve tasarımcılar için ortaya konan sonuçlar aşağıdaki gibidir.

- Spor yapılarına ve mekanlarına dayalı ortaya konan veriler mümkün olduğu kadar değerlendirilmiş, verilerin bir araya getirilmesi ve bu faktörlere bağlı olarak tasarımcıların kullanması olarak sıralanabilir.
- Çocuk spor mekanlarında yer alabilecek mekanlar belirlenerek, çocuklar için uygun standartların düşünülmesi,
- Mekan içinde tuvalet, el yıkama ve beslenmeyi içerecek sağlık ve güvenlik kriterlerinin karşılanması,
- Soyunma odalarının rahat, havadar, aydınlık, uygun rutubette, ısıtma problemleri olmayan, her sporcuya bir soyunma dolabı düşen, duş, WC, el ve ayak yıkama üniteleri, terapi havuzu, masaj odası gibi, birimlerle desteklenmiş olması,
- Çocuk antropometrisine uygun spor aletlerinin seçilmesi,
- Mekanlar için uygun renklerin seçilmesi,
- Mekanların psikolojik olarak rahatlık hissi verebilecek yapıda olması,
- Mekanlar arası bağlantının doğrudan yapılarak çocuk açısından okunulurluğunun sağlanması başlıkları altında toplanabilir.

Mekansal Açıdan Düzenleme

Spor Mekan (İşlevsel Açılım)

1. Spor Alanları
 - Ana branşlar: yüzme, jimnastik, atletizm ve beceri koordinasyon dersleri, sportif eğitsel oyunlar
 - Takım sporları: basketbol, futbol, voleybol, hentbol, salon hokeyi
 - Raket sporları: tenis, badminton, masa tenisi sahası
 - Fitness dersleri: pilates, step, yoga, fitness
 - Yakın temas sporları: karete, taekwondo, judo
 - Rekreatif sporlar: eğlence parkuru, tırmanma, flying fox (kanyon geçişi)
2. Soyunma Odaları
3. Duş/WC
4. Sosyal Mekanlar
5. Doğum Günü Atölyeleri
6. Sağlık Odası
7. Depolar
8. Güvenlik
9. Yönetim Birimleri

Renk

- Sıcak Renkler
- Soğuk Renkler
- Işığın Dağılımı
- Görme Alanının yapısı
- Işığın Kalitesi ve emniyeti

Mekan Bileşen ve Öğleri

1. Mekan Bileşenleri- Sabit Elm.
 - Döşeme, Duvar, Kolon, Kiriş, Çatı
 - Merdiven
 - Kapı- Pencere
2. Mekan Öğleri- Hareketli Elm.
 - Mobilya
 - Top Saklama Üniteleri
 - Bekleme ve İzleme için Oturma Donatıları
 - Masa- Sandalye- Oyun Panoları
 - Soyunma Dolapları
 - Duş ve WC'lerde Kullanılan Ekipmanlar
 - Kapılar
 - Yangın Ekipmanları
 - Araç/ Gereçler
 - Jimnastik aletleri
 - a. Çok amaçlı jimnastik aleti
 - b. Parmaklıklı duvar
 - c. Parçalı kasa
 - d. Jimnastik minderi
 - e. Jimnastik sırası
 - El aletleri
 - a. Jimnastik Lobutu
 - b. Fırlatma Topu
 - c. Sıçrama İpi
 - d. Jimnastik Sopası
 - e. Jimnastik Çemberi
 - Diğer aletler
 - a. Halat
 - b. Trompet
 - c. Tırmanma kulesi ve duvarı
 - d. Sıçrama filesi

Şekil 2. Mekansal Açıdan Ergonomik Düzenleme İlkeleri

Çocuk spor yapıları olarak adlandırılan bu mekanlar, içinde bir çok branşı bulunduran, farklı yaşlardaki çocukların spor yapmalarına uygun alanları bulunduran tesislerdir. Bu yapılar Türkiye'de ise 2000'li yıllardan sonra hizmet vermeye başlamıştır. Ancak, sayıları hala yetersizdir. Ülkemizde mevcutta yer alan çocuk spor yapıları, çoğunlukla sonradan spor tesisi amacıyla yeniden düzenlenen, farklı mekansal işlevlerdeki yapılardan dönüştürülmüştür. Bu nedenle sadece iç mekan tasarımının yeniden yapılması ile oluşan yapılar istenilen ergonomik düzenlemeler için yetersiz kalmaktadır. Oysa çocukların gelişimde önemli bir etken olan bu yapılar, belirlenen spor etkinliklerine ve fiziksel eğitim programlarına bağlı olarak, çocuklar için uyumlu ergonomik düzenlemeler ile tasarlanmalı ve yapılandırılmalıdır.

Kaynaklar

- Aydınlı, S., (1986). Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Çolakoğlu, H., (1986). Çocuk ve Spor, MEB., Ankara.
- Çukur, D. ve Delice Güller E., (2011). Erken Çocukluk Döneminde Görsel Algı Gelişimine Uygun Mekan Tasarımı, Aile ve Toplum Eğitim, *Kültür ve Araştırma Dergisi*, 7, 24.
- Ercan, M., N., (1988). "Çalışma Yerlerinin ve Yaşam Ortamlarının Ergonomik Şekillendirilmelerinde Genel Prensipler, İTC Milli Prodükte Merkezi 1. Ulusal Ergonomi Kongresi, MPM, Ankara.
- Ertaş, Ş., (2012). Çocuk ve Spor İlişkisi Üzerine Fiziksel Biçimlenmeyi Etkileyen Ergonomik Faktörlere Dayalı Bir Model, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri, Trabzon.
- Ertaş, Ş. ve Özdemir Maşat, İ., (2010). Çocukların Spor Yapma Bilinci Kazanmasında Spor Tesisleri Tasarımının Rolü, Çocuk ve Spor Kongresi, Kıbrıs.

- Ertay Ş. ve Özdemir Maşat, İ., (2010). Çocuk Spor Tesislerinde Fiziksel ve Fizyolojik Konfor Şartlarının Değerlendirilmesi “ JAS Örnekleme”, 1. Uluslararası Lisansüstü Araştırmaları Sempozyumu; Yapılı Çevre, Odtü, Ankara.
- Güller, E., (2007). Sağlık Yapılarında Renk Olgusunun Özel Dal Hastaneleri Hasta Yatak Odası Örneklerinde Araştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kale, R., (2003). Okul Öncesi dönemde beden eğitimi ve oyun öğretimi, Nobel yayınevi, 2. Baskı, Ankara.
- Kanawaty, G., (1997). İş Etüdü Çeviren : Akal, Z., Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kay, A., (1996). Reggio Emilia: Four Key Ideas, Texas Child Care Fall.
- Onat, E., (1982). Mekansal Düzenin Kuruluşu ve Mimarlıkta Tasarlama Üzerine Kavramsal Bilgiler, ADMMA, Ankara.
- Öz, O., Z., (1992). Kütüphane Binalarının Mekansal Organizasyonlarında Ergonominin Önemi ve Standardizasyon, Türk Kütüphaneciliği.
- Özdemir Maşat, İ., (1994). Mimari mekanın değerlendirilmesinde mekan örgütlenmesi kavramı: Konutta yaşama mekanları, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- TSE (1987). Çalışma Sistemlerinin Tasarımında Ergonomik Kurallar, T.S.5108.

JAS Çocuk Spor Merkezi
<http://www.jas.com.tr>, 3 Haziran 2012.

Planlama-Siyaset İlişkisinin Türkiye Kırsal Planlama Süreci Üzerine Etkileri¹

Pakize Ebru SİNAN, Cenap SANCAR

Öncü Mimarlık, Ankara

Özet

Ülkemizde sadece kırsal alanların planlanması konusunda geçerli olmamakla birlikte, planlama eyleminin dönemin güncel siyasi yapısından fazlasıyla etkilenmekte olduğu bilinen bir durumdur. İleride gerçekleştirilecek planlama çalışmalarına rehberlik edebilmesi amacıyla söz konusu bu durumun somut bir şekilde ortaya konulması gerektiği düşünülmektedir.

Bu doktora tezinin amacı; planlı dönem olarak adlandırılan 1960 dönemi sonrası kırsal alana ilişkin üretilen politikaların, yasal düzenlemelerin ve planlama araçlarının, dönemin siyasi yapısı ile ilişkili olduğu varsayımından yola çıkılarak, bu ilişkinin kırsal planlamayı ne boyutta ve hangi doğrultuda yönlendirmiş olduğunun analiz edilmesidir.

Tezin amacına yönelik olarak üç aşamalı bir yöntem izlenmiştir. Birinci aşamada planlı dönemde görev yapmış hükümetlerin hükümet programları ve üst düzeyde planlamanın önemli yönlendirici belgelerinden kabul edilen 5 Yıllık Kalkınma Planları, kırsal planlamaya verdikleri önem bakımından kavramsal olarak içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. İkinci aşamada planlı dönem sonrası gerçekleştirilen Bölgesel Kalkınma Planları, Kırsal Kalkınma Projeleri ve kanunlar ortaya konulmuş ve tarihsel olarak incelenmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise ilk aşamada ortaya konulan kırsal planlamanın siyasi duruma ilişkin kavramsal analiz ile ikinci aşamada ortaya konulan kırsal planlama araçlarına ilişkin tarihsel analiz birlikte değerlendirilip sonuç olarak; siyaset ile planlama politikaları-uygulamaları arasındaki ilişki ortaya konulmuş ileride gerçekleştirilecek planlama çalışmalarında, olası siyasi müdahaleler bağlamında rehber niteliğinde bir zemin oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: *Hükümet programları, kırsal planlama, siyaset, içerik analizi.*

¹ Bu tez, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Doktora Programı'nda 2012 yılında tamamlanmıştır.

Mimarlık Eğitiminin Sürekliliği¹

Kıymet SANCAR ÖZYAVUZ^{II}, Ayhan KARADAYI

KTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, 61080, Trabzon

Özet

Mimarlık eğitimi mimarlık okullarında başlamakta ancak yaşam boyu sürmektedir. Türkiye’de mimarlık eğitimi genel olarak, dört yıllık mimarlık bölümlerinde başlamakta ve bitmektedir. Mimarlık eğitimi ile mimarlık mesleği uygulaması arasında süreklilikten söz etmek mümkün değildir, hatta bir kopukluğun olduğu gözlenmektedir. Mimarlık eğitimini tamamlayan bir mimar, çoğunlukla, kurumsal eğitimle ilişkisini kesmektedir.

Mimarlıkta sürekli mesleki gelişimle amaçlanan, daha üst düzey bir diplomaya yönelik formal eğitim değil, mimarların bilgi ve becerilerinin toplumun ihtiyaçlarına uygun olmasını garantiye alan, bunların yitirilmemesini, zenginleştirilmesini veya artırılmasını sağlayan ve yaşam boyu süren bir öğrenme süreci oluşturmaktır.

Çalışmada, mimarların mesleki bilgi olarak kendilerini ne kadar yeterli gördükleri, hangi alanlarda kendilerini geliştirmek istedikleri ve buna bağlı olarak hangi alanlarda eğitim almak istedikleri araştırılmıştır. Veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Çalışma sonunda elde edilen veriler grafik ve tablolar şeklinde sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Mimarlık eğitimi, sürekli mesleki gelişimi, uzaktan eğitim, yaşam boyu eğitim.*

¹Bu makale, birinci yazar tarafından KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı’nda tamamlanmış olan "Mimarlık dünyasında yaşam boyu öğrenme: İnteraktif e-atölye modülü önerisi" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale, daha önce Yapı Dünyası dergisi (2013)202/203, s: 26-31 sayısında yayınlanmıştır.

^{II}Yazışmaların yapılacağı yazar: Kıymet SANCAR ÖZYAVUZ. sancarkiyomet@yahoo.com; Tel: (505) 716 64 06

Giriş

Mimarlık eğitimi mimarlık okullarında başlamakta ancak yaşam boyu sürmektedir. Türkiye’de mimarlık eğitimi genel olarak, dört yıllık mimarlık bölümlerinde başlamakta ve bitmektedir. Mimarlık eğitimi ile mimarlık mesleği uygulaması arasında süreklilikten söz etmek mümkün değildir, hatta bir kopukluğun olduğu gözlenmektedir. Mimarlık eğitimini tamamlayan bir mimar, çoğunlukla, kurumsal eğitimle ilişkisini kesmektedir. Yurtdışında ise lisans derecesinde mezun olduktan sonra, mimar adayının ya yüksek lisans yapması gerekmekte, ya uzman bir mimar yanında çalışması gerekmekte, ya da denetleyici kurumlar tarafından belirli sürelerde sınava tabi tutulup başarılı olunması durumunda mesleki uygulama yetkisi alması gerekmektedir.

Mimarlık eğitimi ve mimarlık mesleği arasında bir sürekliliğin bulunmadığı, mezun olan öğrencilerin gerek mimarlık okullarına gelmeden önce almış oldukları eğitim nedeniyle, gerekse mimarlık eğitiminin dört yıl olması nedeniyle mimarlık mesleği için gerekli olan bilgi ve becerileri eğitim süresince tam anlamıyla kazanamamaktadır. Çalışmada, mimarların mesleki bilgi olarak kendilerini ne kadar yeterli gördükleri, hangi alanlarda kendilerini geliştirmek istedikleri ve buna bağlı olarak hangi alanlarda eğitim almak istedikleri araştırılmıştır. Bu amaçla veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir.

Mimarlık eğitimi

Mimarlık, kültürel bir arka plan ve görgü gerektirmektedir. Hem bu alt yapının oluşturulması hem de temel mimarlık eğitiminin verilmesi dört yıllık bir eğitim süresinde pek mümkün olmamaktadır. Bu eksiklerin giderilebilmesi için mezuniyet sonrası eğitim kaçınılmaz görünmektedir. Özellikle hızla değişen ve gelişen teknoloji karşısında bilgisayar okur-yazarı sayısındaki artış, öğrenme öğretme ortamlarını teknolojiyle destekleme ve bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmesinde teknolojiden yararlanma gereksinimleri, mesleki gelişim temelini oluşturmaktadır.

Eğitim tamamlandıktan sonraki süreç mimarın mesleki gelişimine önemli ölçüde yararı bulunmaktadır. Bu gelişim zaman ve uygulama sayesinde kazanılan deneyim ve bilgi artış olarak tanımlanabilmektedir. Bu süreç, mimarın meslek yaşamı süresince oluşan düzensiz bir eğitimidir (Erkman, Özsoy, 1995). Günümüz dünya koşulları sürekli öğrenim ve eğitimi gerektirmektedir. Dolayısıyla mesleğe başlamadan ne kadar çok bilgi ve beceri kazanılırsa meslek hayatında bunların geliştirilmesi daha kolay ve yararlı olmaktadır. Bu nedenle yurtdışındaki mimarlık okullarında mümkün oldukça bu bilgi ve becerilerin mimar adaylarına kazandırılması için ders programları hazırlanmakta ve öğrencilerin dünyanın her yerinde çalışabilmesi için koşullar sağlanmaktadır. Dünyada mimarlık mesleğinin geleceği ve mimarlık eğitimi tartışılmaktadır. Mimarlık eğitimine çağın koşullarına göre yeniden biçim verilmesi planlanmakta ve ülkeler arasındaki farklı uygulamaların en az düzeye indirilerek karşılıklı öğretim üyesi ve öğrenci değişiminin, en önemlisi bilgi akışının arttırılmasına hedeflenmektedir.

Türkiye’nin mimarlık alanında çok temel ve büyük bir eğitim sorunu bulunmaktadır. Mimarlık eğitimine alınan öğrencilerin seçiminden başlayarak, bir yandan eğitim altyapısı gözetilmeden ve toplumun beklentilerine yanıt veremeyecek biçimde açılan ve her yıl sayısı artan mimarlık okulları ile öğrenci sayıları ve lisansüstü programları, diğer yandan yeterli formasyonu kazanamamış meslek elemanlarının yasa gereği başkaca bir koşul aranmadan mimarlık uygulamaları içinde yer alarak, meslek yaşamları boyunca güncel bilgiler edinme konusunda etkin bir “Meslek içi Eğitim” sisteminin bulunmayışı uluslararası mimarlık uygulamaları ile örtüşmemektedir.

Ülkemizin ekonomik yapısı ve çalışma koşulları nedeniyle, genç bir mimarın yöneleceği alanı belirlemesi, büyük oranda karsısına çıkacak olasılıklara bağlı olmaktadır. Mimarlar çalışmak için bir alan değil bir iş seçmek durumundadırlar. Seçilen işe bağlı alanda eksik bilgisini,

deneyimini tamamlama çabasına giren mimar, bu amacına tümüyle iş yerinde çalışarak öğrenme yolu ile ulaşabilmektedir. Mimarlık eğitimi ve mimarlık mesleği ilişkilerinde var olan süreksizlik ve kopukluğun giderilebilmesi, diğer bir deyişle mesleğin eğitim ve uygulamasının sağlıklı bir biçimde bütünleştirilebilmesi gerekmektedir. Mimarlığın sanat boyutundan giderek uzaklaşarak, sadece teknisyen düzeyine indirgenerek oldukça sığ bir bakışla eğitimin sürdürülmeye yönelmesi yanında uzmanlaşma adına mimarlık mesleğinin de bütünsellikten uzak parçalara ayrılması, uygulama üzerinde önemle durulması gereken çok karmaşık sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu nedenle mimarların yaşam boyu gelişen, değişen ve üretilen bilgileri edinmesi, yeni uygulama yöntemlerini ve malzemeleri tanıması ve bunları kendi çalışmalarında kullanması sağlanmalıdır. Bu sorun çözümü meslek içi eğitimden geçmektedir. Ayrıca eğitim programları esnek olarak tasarlanması ve zamanla geçerliliğinin kaybetmiş bilgilerden arındırılması gerekmektedir. Kaliteli bir mimarlık eğitimi için; eğitim, öğretim ve pratik arasında güçlü ve karşılıklı etkileşime dayanan bir bağın kurulması gerekmektedir. Öğrencilerin mimari pratik kazanabilmesi için yaptıkları staj çalışmaları daha nitelikli hale getirilmeli ve öğretim programları ile eşgüdümlü biçimde özenle uygulanması gerekmektedir. Böylece eğitim ve meslek arasındaki süreklilik sağlanabilmekte ve mimar adayının pratik deneyim sorunu kısmen de olsa giderilebilmektedir.

Mimarlıkta sürekli mesleki gelişim

Mimarlıkta sürekli mesleki gelişimle amaçlanan, daha üst düzey bir diplomaya yönelik formal eğitim değil, mimarların bilgi ve becerilerinin toplumun ihtiyaçlarına uygun olmasını garantiye alan, bunların yitirilmemesini, zenginleştirilmesini veya artırılmasını sağlayan ve yaşam boyu süren bir öğrenme süreci oluşturmaktır. Ayrıca, mimarlık mesleği ve mesleki hizmetin; etkinliğini, verimliliğini ve gelişimini sürekli kılmak amacıyla; meslek mensuplarına

değişen dünya koşulları, bilimsel-teknolojik gelişmeler ve toplumsal gereksinimler çerçevesinde, mesleki formasyonlarını sürekli geliştirme ortamlarını, olanaklarını ve fırsatlarını sunmak, edindiği yeni bilgi ve becerilerini değerlendirmek ve referansları haline getirmektir.

Mimarlık mesleğinde aynı zamanda, bireyin gelişim açısından kişisel bir sorumluluğu da sahip olması gerekmektedir. Ancak Türkiye'deki mimarlar sürekli mesleki eğitim konusunda yeteri kadar ilgili değildir. Bunun üç temel nedeni vardır: birincisi bu konuda bir kültürün olamamasıdır. İkinci olarak ise, sürekli mesleki gelişim için son yıllara kadar kurs ve eğitim programlarının bulunmayışıdır. Üçüncü olarak ise; mali ve zaman sorunlarının bulunmasıdır. Mimarlar sürekli mesleki gelişimi mali olarak karşılayamayacaklarını düşünmektedirler. Mali olarak karşılandığında ise zaman açısından problem yaşamaktadırlar. Ancak sürekli değişen bir toplumda ve çevrede yaşandığı için, bu değişen dünyaya ayak uydurabilmek için bilgilerinde sürekli güncellenmesi ve değişmesi gerekmektedir. Özellikle hızla değişen ve gelişen teknoloji karşısında bilgisayar okur-yazarı sayısındaki artış, öğrenme öğretme ortamlarını teknolojiyle destekleme ve bilimsel araştırmaların gerçekleştirilmesinde teknolojiden yararlanma gereksinimleri, mesleki gelişim temelini oluşturmaktadır. Öğretim elemanlarının en genel anlamda bilim ve teknolojiye katkıda bulunma ve nitelikli insan gücünü karılama sorumluluklarını yerine getirmeleri, en son bilgi ve teknolojileri işe koşmalarını gerektirmektedir (Odabaşı, 1999).

Yetişkin öğrenenlerin geçmiş yaşantıları, eğitimleri ve kişilikleri, yaşları, öğrenme ve öğretme stilleri, güdülenme kaynakları gibi bireysel özellikler, kişisel gelişim özellikleri ve sosyal etmenler bireylerin öğrenmeyi etkilemektedir. Bu nedenle yetişkin bireylere yönelik gerçekleştirilecek öğrenme etkinliklerinde yetişkinlerin sahip olabilecekleri bu çeşitliliğin göz önüne alınarak eğitim programları düzenlenmelidir.

Sürekli mesleki gelişim, yalnızca, son yıllarda belirginleşen işsizlik, mesleki kriz ve ihtiyaca cevap arayan bir kavram olarak değil, mimarlığın özüne, bütünlüğüne, tarihsel gelişimine, dönüşümüne ilişkin ve gelecek dinamizmi olan bir kavram olarak ele alınmaktadır. (Gürsel, 2004)

Türkiye’de 2004 yılında “Mimarlar Odası Sürekli Mesleki Gelişim Merkezi” Anayasa’nın 135 inci maddesi ile 3458 sayılı Mühendislik ve Mimarlık Hakkındaki Kanun, 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu ve ilgili diğer kanunlara göre, Mimarlar Odası’nın görevleri arasında bulunan mesleğin genel menfaatleri, kamu ve toplum yararı doğrultusunda yürütülecek sürekli mesleki gelişim, araştırma ve uygulamaları bu Yönetmelikte düzenlenen amaç, yöntem, ilke ve koşullar içersinde yerine getirmek üzere kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır.

Pek çok ülkede bu anlamda eğitim programları meslek odaları ve üniversiteler bünyesinde düzenlenmektedir. Düzenlenen eğitimlere katılım kredilendirme ve meslek puanı olarak değerlendirilmekte ve mimarların katılımı sağlanmaktadır.

Çalışmanın metodolojisi

Bu çalışma tanımlayıcı araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket çalışmasında mimarların mesleki alandaki bilgi eksikliklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Anket çalışması Doğu Karadeniz Bölgesi’nde (Trabzon, Rize, Artvin, Gümüşhane, Bayburt, Giresun) aktif olarak mimarlık yapan mimarlara uygulanmıştır. Bölgede görev yapan toplam 98 mimara anket çalışması uygulanmıştır. Anket formu katılımcılara e-mail yoluyla, telefon ile ve elden ulaştırılmıştır.

Anket; mimarların sosyodemografik özellikleriyle ilgili sorulardan, katılımcıların mesleki yatkınlığı ve ilgi alanları ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Verilerin istatistik analizlerinde tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır.

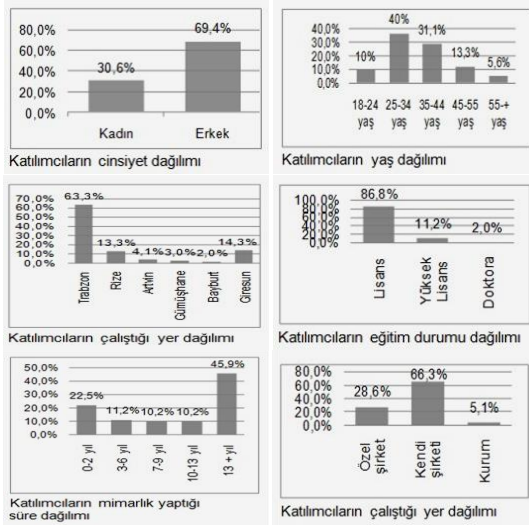
Katılımcıların sosyodemografik özellikleri başlığı; cinsiyet, yaş, çalıştığı ve yaşadığı şehir, eğitim durumu, mimarlık yaptığı süre ve çalıştığı yer maddelerinden oluşmaktadır. Katılımcıların mesleki bilgisi başlığı; kendilerini yeterli gördükleri alanlar, tasarladıkları proje türleri, uzmanlaşmak istedikleri proje alanları, mesleki bilgi olarak kendilerini ne kadar yeterli gördükleri, hangi alanlarda eğitim almak istedikleri ve mesleki alanda gördükleri eksiklikleri gidermek için neler yapılması gerektiğini sorgulayan maddelerden oluşmaktadır.

Bulgular ve irdeleme

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile katılımcının mesleki bilgisi başlığındaki sorular irdelenerek bölgedeki SMG eğitimleri kapsamında hangi derslerin verilmesi gerektiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

-Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri İle İlgili Bulgular

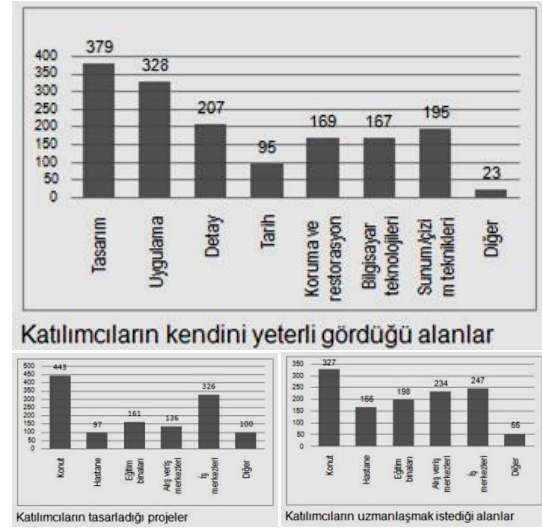
Araştırmaya %69,4 oranında erkek, % 30,6 oranında kadın mimar katılmıştır. Katılımcıların %10’u 18-24 yaş, %40’ı 25-34 yaş, % 31,1’i 35-44 yaş, %13,3’ü 45-55 yaş ve %5,6’sı 55 ve üstü yaş aralığında bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların %63,3’ü Trabzon ilinde, %13,3’ü Rize ilinde, %4,1’i Artvin ilinde, %3’ü Gümüşhane ilinde, %2’si Bayburt ilinde ve %14,3’ü Giresun ilinde çalışmakta ve yaşamaktadır. Katılımcıların %86,8’i lisans, %11,2’si yüksek lisans ve %2’si doktora mezunlarından oluşmaktadır. Anket çalışmasına katılan mimarların %22,5’i 0-3 yıl, %11,2’si 3-6 yıl, %10,2’si 7-9 yıl ve 10-13 yıl aralığında, %45,9’u ise 13 yıldan fazla mimarlık yapmaktadır. Katılımcıların %28,6’sı özel bir şirkette, %66,3’ü kendi bürosunda, %5,1’i kurumda çalışmaktadır (Şekil 1).



Şekil 1. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ait dağılımlar

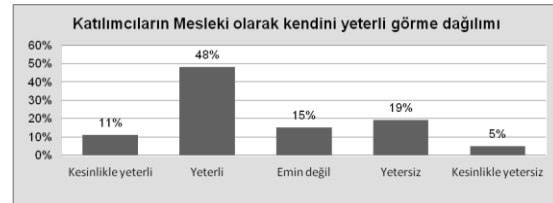
-Mesleki bilgi ile ilgili bulgular ve irdelemeler

Katılımcıların mesleki olarak kendilerini yeterli gördükleri alanları, tasarladığı projeleri ve uzmanlaşmak istediği proje alanlarını belirlemek amacı ile katılımcılara sıralama soruları yöneltilmiştir. Kendilerini hangi alanlarda yeterli gördüğünün önem düzeyi hesaplandığında, katılımcıların kendini en yeterli gördüğü alanın tasarım (379) olduğu tespit edilmiştir. Bunu sırası ile uygulama (328), detay (207), sunum/çizim teknikleri (195) ve koruma/restorasyon (169) takip etmektedir. Ne tür projeler tasarladıklarının önem düzeyi hesaplandığında, katılımcıların en fazla konut (443) tasarladığı görülmektedir. Bunu iş merkezleri (326), eğitim binaları (161), alışveriş merkezleri (136) takip etmektedir. Hangi proje alanlarında uzmanlaşmak istediklerinin önem düzeyi hesaplandığında, katılımcıların en fazla konut (327) alanında uzmanlaşmak istediği görülmektedir. Bunu iş merkezleri (247), alışveriş merkezi (234), eğitim binaları (198) ve hastane (166) takip etmektedir (Şekil 2).



Şekil 2. Katılımcıların mesleki bilgilerine ait dağılımlar

Katılımcıların mesleki alanda kendilerini yeterli görme düzeylerini belirlemek amacıyla 5'li likert ölçeği ile soru yöneltilmiştir. Katılımcılar yaklaşık olarak %59 oranında kendilerini mesleki bilgi olarak yeterli görürken, %15 oranında ise mesleki bilgilerinden emin olmadıklarını ve %24 oranında kendilerini yetersiz gördüklerini belirtmişlerdir (Şekil 3).



Şekil 3. Katılımcıların mesleki olarak kendini yeterli görme dağılımları

Mesleki bilgi olarak kendini yeterli görme ile katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve SMG eğitimlerine katılımı arasındaki ilişkiler araştırılmıştır.

Mesleki bilgi olarak kendini yeterli görme ile erkek ve kadın grupları arasında istatistikî olarak $p \leq 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (Tablo 1). Erkekler (3,62) kadınlara (3,03) göre kendilerini mesleki bilgi anlamında daha fazla yeterli gördüklerini belirtmişlerdir.

Mesleki bilgi olarak kendini yeterli görme ile SMG eğitimlerine katılım arasında istatistikî olarak $p \leq 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (Tablo 1).

SMG eğitimlerine katılanlar (3,63) mesleki bilgi anlamında daha fazla yeterli katılmayanlara (3,09) göre kendilerini gördüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 1. Bağımsız örneklem T Testi (Mesleki bilgi olarak kendini yeterli görme ile cinsiyet grupları ve SMG eğitimlerine katılım arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi)

Mesleki bilgi olarak kendini yeterli görme		N	Ort.	Std. Sap.	t	df	p
Cinsiyet	Erkek	68	3,62	1,051	2,457	96	,016
	Kadın	30	3,03	1,159			
SMG Eğitimlerine Katılım	Evet	63	3,63	1,052	2,326	94	,022
	Hayır	33	3,09	1,156			

Katılımcıların kendilerini mesleki bilgi yapanlar arasındaki farktan açısından yeterli görüp görmemeleri kaynaklanmaktadır. 3-6 yıl mimarlık yaptıği yıla göre istatistiki olarak yapanlar (4,00) 0-3 yıl mimarlık yapanlara $p \leq 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık (2,82) göre kendilerini daha yeterli göstermektedir (Tablo 2). Bu durum 3-6 yıl görmektedir. Bu durum 3-6 yıl mimarlık yapanlar ile 0-3 yıl mimarlık

Tablo 2. ANOVA (Katılımcıların mesleki bilgi düzeyinin mimarlık yaptıği yıl ile ilişkisinin değerlendirilmesi)

Katılımcıların mesleki bilgi olarak kendilerini yeterli görme düzeyleri		N	Ort.	Std. Sap.	p	Karar
Mimarlık yılı	0-3yıl	22	2,82	,907	,029	Fark, 0-3 yıl arası mimarlık yapanlar ile 3-6 yıl arası mimarlık yapanlardan kaynaklanmaktadır
	3-6yıl	11	4,00	,894		
	7-9yıl	10	3,50	1,354		
	10-13yıl	10	3,70	1,059		
	13 den fazla	45	3,53	1,120		

Katılımcıların mesleki alanda gördükleri eksiklikleri gidermek için neler yapılması gerektiğini belirlemek için 6 maddeden oluşan 5'li likert ölçeği ile soru yöneltilmiştir. Mimarlar, sürekli mesleki eğitim merkezi tarafından verilen derslerin niteliği iyileştirilmeli maddesine %76,8 oranında, geziler düzenlenmeli maddesine %81,0 oranında, ortak projeler yapılmalı maddesine

%74,7 oranında, proje uygulama aşamasına yönelik video sunumları yapılmalı maddesine %86,3 oranında, yurt içi-yurtdışı konusunda uzman mimarlar seminer vermeli maddesine %88,4 oranında, dersler video çekimleri ile desteklenmeli maddesine %91,6 oranında katıldıklarını belirtmişlerdir. Diğer maddesine görüş bildiren olmamıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Mesleki alandaki eksiklikleri gidermek için yapılması gerekenler ile ilgili tablo

Mesleki alandaki eksiklikleri gidermek için yapılması gerekenler	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Emin değilim		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Sürekli mesleki eğitim merkezi tarafından verilen derslerin niteliği iyileştirilmeli	1	1,1	3	3,2	15	15,8	54	56,8	19	20
Geziler düzenlenmeli	2	2,1	5	5,3	9	9,5	46	48,4	31	32,6
Ortak projeler yapılmalı	1	1,2	6	6,3	15	15,8	48	50,5	23	24,2
Proje uygulama aşamasına yönelik video sunumları yapılmalı	-	-	3	3,2	8	8,4	56	58,9	26	27,4
Yurt içi-yurtdışı konusunda uzman mimarlar seminer vermeli	-	-	5	5,3	5	5,3	48	50,5	36	37,9
Dersle video çekimleri ile desteklenmeli	-	-	2	2,1	5	5,3	57	60	30	31,6

Mesleki alanda yapılması gerekenler ile katılımcıların sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Mesleki alandaki bilgi eksiklerini gidermek için yurt içi-yurt dışı konusunda uzman mimarların seminer vermesi gerekliliği ile erkek ve kadın

grupları arasında istatistikî olarak $p \leq 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir (Tablo 4). Kadınlar (4,45) erkeklere (4,06) göre daha fazla yurt içi-yurt dışı konusunda uzman mimarların seminer vermesi gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 4. Bağımsız örneklem T Testi (Mesleki alandaki bilgi eksikliklerini gidermek için yapılması gerekenlerin cinsiyet ile ilişkisinin değerlendirilmesi)

Mesleki alandaki bilgi eksikliklerini gidermek için yapılması gerekenler	Cinsiyet	N	Ort.	Std. Sap.	t	df	p
Yurt içi-yurtdışı konusunda uzman mimarlar seminer vermeli	Erkek	66	4,06	,975	-1,992	93	,049
	Kadın	29	4,45	,572			

Mesleki alandaki eksiklikleri gidermek için geziler düzenlenmesi isteği, katılımcıların eğitim durumlarına göre istatistikî açıdan $p \leq 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık göstermektedir (Tablo 5). Bu durum doktora yapanlar ile yüksek lisans ve lisans

dercesine sahip olanlar arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Lisans (4,01) ve yüksek lisans (4,27) derecesine sahip olanlar, doktora yapanlara (1,00) göre daha fazla mesleki alanda geziler düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 5. ANOVA (Katılımcıların mesleki alandaki eksiklikleri gidermek için yapılması gerekenlerin düzeyinin eğitim durumları ile ilişkisinin değerlendirilmesi)

Mesleki alandaki bilgi eksikliklerini gidermek için yapılması gerekenler	Katılımcının sosyodemografik özellikleri	N	Ort.	Std. Sap.	p	Karar
Geziler düzenlenmeli	Lisans	82	4,01	1,000	,000	Fark, doktora yapanlar ile lisans ve yüksek lisans derecesine sahip olanlardan kaynaklanmaktadır
	Eğitim durumu Yüksek Lisans	11	4,27	,905		
	Doktora	2	1,00	1,414		

Katılımcıların eğitim almak istedikleri alanlarını belirlemek amacı ile sıralama sorusu yöneltilmiştir. Hangi alanlarda eğitim almak istediklerinin önem düzeyi hesaplandığında, katılımcıların en çok tasarım ve yapı (300) alanında eğitim almak istediği görülmektedir. Bunu proje ve inşaat yönetimi (214), hukuk, haklar ve mesleki uygulama (177), koruma ve yenileme (159) ve çevre (139) konu alanları takip etmektedir (Şekil 4).



Şekil 4. Katılımcıların mesleki olarak kendini yeterli görme dağılımları

Sonuçlar

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde (Trabzon, Rize, Artvin, Gümüşhane, Bayburt, Giresun) aktif olarak mimarlık yapan mimarların mesleki bilgisini, SMG eğitimleri kapsamında hangi alanda eğitim almak istediklerini belirlemek için yapılan bu çalışma konunun çok fazla araştırılmaması nedeniyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan mimarların çoğu kendini tasarım alanında yeterli gördüklerini ve daha çok tasarım alanında eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcıların belli alanlarda uzmanlaşmak istediğini ve bu yönde kendilerini geliştirmek istediğini göstermektedir. Bu görüşü en çok konut tasarladıklarını ve yine konut alanında uzmanlaşmak istediklerini belirtmeleri de desteklemektedir. Katılımcıların istekleri göz önüne alınarak SMG eğitimlerinin düzenlenmesi daha yararlı olacaktır.

Katılımcılar, sürekli mesleki eğitim merkezi tarafından verilen eğitimlerin niteliğinin iyileştirilmesini, ortak projeleri destekleyecek etkinliklerin yapılmasını, gezilerin ve seminer programlarının düzenlenmesini istediklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcıların yeniliklere açık, bilgiye gereksim duyduğunun göstergesidir. Bu nedenle katılımcıların bilgi ihtiyacının iyi tespit edilmesi ve eğitimlerin buna göre düzenlenmesi daha yararlı olacaktır.

Araştırmada katılımcıların çoğunun kendini mesleki bilgi anlamında yeterli görürken, yine çoğu bu eğitimlerin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu da sürekli mesleki gelişime olan ihtiyacı bir kez daha doğrulamaktadır. Katılımcıların mesleki bilgi olarak kendilerini yeterli görmeleri, yaş grupları, mimarlık yaptıkları yıl aralıkları ve çalıştıkları yere göre istatistikî olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Daha fazla iş deneyimine sahip olan mimarlar yeni mezun mimarlara göre kendilerini daha yeterli görmektedir. Bu sonucu katılımcıların yaş grupları arasındaki farklılık ta desteklemektedir. Bu, katılımcıların yaparak, deneyimleyerek öğrendiklerini göstermektedir. Dolayısıyla SMG kapsamında verilecek eğitimlerin yöntemi seçilirken bu özellik dikkate alınmalı

ve eğitimler buna göre yeniden düzenlenmelidir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; SMG mimarlar tarafından talep edilmektedir, ancak verilen eğitimlerin iyileştirilmesi gereksinimlere cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Bayam, Y. ve Karacadağ, M.C., (2002). *Türkiye'de Uzaktan Eğitimin Geleceği ve E-Üniversite, Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu*, 23-25 Mayıs, Eskişehir.
- Erkman, U., Özsoy, A. (1995). "Mimarlık Eğitimi ve Mimarlık Mesleği İlişkileri: Gözlemler ve Öneriler", *Mimarlık ve Eğitimi Forum 1: Nasıl Bir Gelecek*, Cenker Matbaası, İstanbul.
- Gürsel, Y., (2004). *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Mimarlıkta Sürekli Mesleki Gelişim*, İstanbul, 30 s.
- Hidroğlu, S., Önsüz, M. F., ve ark., (2010). Bir Tıp Fakültesindeki Öğretim Üyesi, Uzman ve Asistan Doktorların Sürekli Mesleki Gelişim Kavramına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi, *Marmara Medical Journal* 23 (3), sy:360-368.
- Nilsson, K., (2004). *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Mimarlıkta Sürekli Mesleki Gelişim*, İstanbul.
- Odabaşı, H. F., (1999). Öğretim Üyelerinin Akademik Personel Geliştirme Etkinliklerine İlişkin Görüş ve Önerileri, Yayınlanmış Araştırma.

Yapılı Çevrede Sınır – İnsan - Mekan İlişkisinin Değerlendirilmesi¹

Funda KURAK AÇICI^{II}, İlkay MAŞAT ÖZDEMİR

KTÜ Mimarlık Fakültesi, Trabzon, Türkiye

Özet

Mekan, insan ile anlam kazanmakta, insan da kendi sınırları ile bu mekanı oluşturmaktadır. Mekan, en basit biçimde sınırlandırılmış boşluk olarak tanımlansa da, "sınır"ın ne olduğu ve insanın "sınır" kavramından ne anladığı da aynı derecede önemli olmaktadır. İnsan-yapılı çevre ilişkisi mekan ve sınırları anlamlandırma konusunda önem teşkil etmektedir. Çevre ve insan etkileşiminde, algı, biliş ve davranış mekanizması da tanımlanmalıdır. Bunlardan bağımsız insan-mekan iletişimi mümkün olmamaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında çalışma kapsamında, insan-sınır-mekan ilişkisini konut ölçeğinde incelemeye önce, insan-mekan ve sınır kavramlarının irdelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle öncelikle KTÜ bünyesindeki mekan konusunda uzman olduğu düşünülen akademisyenler ile anket çalışmaları yapılarak, sınır ve özellikle de iç mekanda sınır sorusuna cevap aranmıştır. Bu çalışmada her birinden 10 kavram-kelime şeklinde cevaplar gelmiş ve bu cevaplar SPSS de kullanım sıklıkları ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda ortaya çıkan kavramlar tanımlanarak açıklanmıştır. Tanımlanan kavramlar bir sınıflamaya dahil edilerek analiz aşaması için ortaya koyulacak bir tablolama sistemine hazırlık yapılmıştır. Son aşamada ise, müstakil konut ölçeğinde yapılacak alan çalışmasında ortaya çıkan verilerden yararlanılarak oluşturulan bir anket çalışması ile 'Sınır' kavramının konut ölçeğinde sınanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sınır, İnsan, Mekan, Algı, Müstakil Konut

¹Bu makale, birinci yazar tarafından KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Programı'nda tamamlanmış olan "Sınır Kavramı Ve İç Mekan İlişkisi Yaşama Mekanları Örneği" adlı doktora tezinin ilk bölümü üzerinden hazırlanmıştır. Makale, daha önce ODTÜ'de 14-16 Ekim 2010 tarihinde gerçekleştirilen 1. Uluslararası Lisansüstü Araştırmaları Sempozyumunda sunulmuş olan bildirinin yeniden düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

^{II}Yazışmaların yapılacağı yazar: Funda KURAK AÇICI. fundakurak@ktu.edu.tr; Tel: (530) 692 93 93

Giriş

Doğa da bir formun diğerinden ayrılması sınır çizgileriyle mümkün olmuştur. Sınır için her zaman gözle görünen bir çizgi, katı bir öge de gerekmemektedir. Doğada kendiliğinden oluşan sınırlar yeryüzünün en yoğun kullanıcıları için son derece önemlidir. İnsanlar, yaşam alanlarına dolayısıyla da sınırlara her zaman ihtiyaç duymuşlardır. Yaşamak için barınmak, korunmak, yemek-içmek ve uyumak gibi en temel gereksinimlerin karşılanması özel alanlar yaratmakla mümkün olmuştur. Bu tür özel alanların oluşturulması için sınır kavramı gereklidir.

“Yaşam kalitesi, yaşam biçimi ile ilintilidir ve yaşam biçimi ile mekan arasındaki uyum kullanıcının tatmini açısından önemlidir. Mekan kalitesini, içinde yer alacak yaşam biçimine uygun eylemlere gösterdiği uyuma göre ölçmek mümkündür. Tasarımcıların, kullanıcı tarafından algılanacak duyuşal sonuçları tahmin etmek yerine, kullanıcıların algıladığı duyuşal sonuçları yeni tasarım süreçlerine katması, tasarım kalitesini büyük ölçüde artıracaktır”, (Günel, Esin, 2007). Kullanıcının mekan içindeki algısı onun mekan sınırlarını vermektedir. Ulaşılan kullanıcı sınırları ile kurgulanan mekan, memnun edici bir düzeye ulaşacaktır. Sınır, insan ve algı ile doğrudan ilişkilidir.

Çalışmanın ilk bölümünde, teorik bilgiler verilerek çalışmanın temeli kurulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde “Sınır” kavramı araştırılarak, yan ve alt başlıklar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan kavramlarla anket tekniği kullanılarak, belirlenen bir denek grubu çalışmaya dahil edilmiştir. Ön çalışma şeklinde yapılan anket tekniğinde, akademisyenlerden oluşan gruba, sorulan “Sınır Nedir?” ve “İç Mekanda Sınır Nedir?” sorularına en az 10 kelime, kavram veya sıfat ile cevap vermeleri beklenmektedir. Elde edilen anket sonuçlarından spss yöntemiyle belirlenen en sık tercih edilen kavramlara ulaşılacaktır.

SINIR KAVRAMI

Sınır Kavramının Sözlük Anlamı

Sınırın sözlük anlamına bakıldığında çok dar bir bakış açısı görülmektedir. Fakat mimari olarak sınır, içinde birçok anlamı ve yan anlamı barındıran kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Düz anlamından çok, içinde barındırdığı yan anlamlarla etkili olmaktadır. Ansiklopedik sözlükte; Bir ülkenin topraklarının egemenliğini sürdürdüğü yetki bölgesini ayıran, belirleyen çizgi, hudut; bitişik iki ülkeyi, iki bölgeyi, iki araziye ayıran çizgi; aynı zamanda, bir alanı çevreleyen, bir uzaklığın başlangıcını ya da sonunu belirleyen çizgi; iki şey arasındaki ayırım, ayrılma noktası; bir zaman diliminin başını veya sonunu belirleyen yada içine alan şey; bir eylemin, bir etkinin, bir durumun aşamayacağı nokta olarak tanımlanmaktadır (Büyük Larousse, 1973).

“Sınırın anlamı baktığınız yere göre değişir. Sizin açınızdan sınır kazandığınız, size ait olan bir alanı belirlerken diğerleri için hapsedildiğiniz bir toprak parçasıdır. Yani sınır birbirine zıt iki kavramın tek bir kelime ile ifadesidir. Bir yandan özgür olduğunuz alanı tanımlarken diğer yandan size yasak olanları belirler” (Kaynak, 2008). Sınır insanlar için çok farklı olarak algılanabilmektedir. Sınır ve sınırlamak olumsuzluk ifade etmesi yanında olumlu olarak da algılanabilmektedir. Sınırlamak aynı zamanda tanımlama ve belirlemek için de kullanılabilir. Sınır yaşamın her alanında insan, mekan bağlamında; doğada, felsefede, siyasette, vb. karşımıza çıkmaktadır (Uçar, 2005).

Sınır ve İnsan

“Yaşamlarımızda herhangi bir sorumluluk ve sahiplenme yanılısı bir sınırlar sorunudur. Ev sahiplerinin arazilerinin çevresine fiziksel mülkiyet çizgileri çekmeleri gibi, yaşamımızda neyin bizim sorumluluğumuzda olduğunu ve neyin olmadığını ayırt etmemize yardımcı olacak zihinsel, fiziksel, duyuşal ve ruhsal sınırlar belirlememiz gerekmektedir” (Cloud, Townsend, 2008).

Zihinsel Sınır: Zihinsel, zihin ile ilgili anlamına gelmektedir. Zihin; bellek, anlayış, kavrayış, bilinç olarak ifade edilmektedir. Zihinsel sınır, insanın kavradığı, anladığı, belleğinde oluşturduğu kavramlar olarak düşünülebilir.

Fiziksel Sınır: Fiziksel, fizik ile ilgili olan, genel olarak doğaya, maddelere, nesnelere ilişkin olan anlamındadır. Fiziksel sınır, dokunarak, görerek algılanan sınırlardır.

Duygusal Sınır: Duygusal, duygulara dayanan, duygularla ilgili, hissi olarak ifade edilmektedir. Duygusal sınır, herhangi bir şey ya da nesneye karşı insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenimdir.

Ruhsal Sınır: Ruhsal, ruhla ilgili olan, ruhi, tinsel anlamına gelmektedir. Ruh; İnsanda vücuttan ayrı bir varlık olarak kabul edilen öz, tin, canlılık, duygu olarak ifade edilmektedir. Ruhsal sınır, varlığı bilinen fakat görünmeyen, hissedilen ama net bir şekilde ifade edilmeyen sınırlardır.

Yukarıda ifade edilen sınırların hepsi insan ile ilgili olan kavramlardır. İnsanın kendi içinde yaşadığı, dışarı vurduğu, kendince tanımlayabildiği bazen görünen bazen görünmeyen, her biri için aynı olabildiği gibi farklı anlamlar da ifade edebilen hislerdir, biçimlerdir şeylerdir.

Sınırlar, kim olduğumuzu tanımlayan, sorumluluk alanını belirleyen kişisel çizgilerdir (Cloud, Townsend, 2008). Kendi sınırlarımızı belirlediğimizde, karşımızdakilerin de bu sınırlara saygı göstermesi beklenir. Sınırlarımıza olan saygı, bize olan saygıdır. Sınırlarımız çiğnendiğinde, zamanla dikkate alınmadığımız ortaya çıkar. Her sınır ihlali bir yenisini doğurarak, yaşama müdahale edilmeye devam eder ve sonunda kendimize olan saygımızı da yok eder. Burada bahsedilen durum insan psikolojisi ile ilgilidir. Kişisel durumun kavranması, kişisel konforun sağlanması, mekansal konforu da beraberinde getirir. İnsan öncelikle kendisiyle, hayatla barışık olduğunda, yaşamını oluşturduğu mekanlarda huzurlu olabilmektedir. Kişiliğinden ödün vermeden, çevresiyle ve

ailesiyle ilişkilerinde başarılı olan bir insan, kendi alanını- sınırını koruyarak, özgürce yaşayabilmektedir. Sınırını koruyamadığında ya da oluşturamadığında kendi özgürlüklerinde sınırlanmak durumunda kalmaktadır. İnsan için karşısındakini anlamak önemlidir. Çağdaş insan, insanı bilmelidir. İnsanı bilen kendini anlar; kendini anlayan, insanları anlar. Ve demokratik bir toplumun temelleri bu anlayış üzerine kurulur (Cüceloğlu, 2007).

İnsan bilebildiği anlayabildiği ölçüde mekanları oluşturur. Bilmek de, anlamak da insan hayatındaki sınırlara dahildir. Sınırlar insanın kendisinde başlar ve biter. Belirleyici, tanımlayıcı olan yine insandır. İnsanı anlamak sınırlarını anlamakla olanaklıdır. İnsanı anlayabilmek için, insan ve çevre ilişkilerinde algı ile bağlantısını bilmek gerekmektedir. İnsan, algı biliş ve davranış sisteminin çözümlenebilmesi ile anlaşılabilir.

ALGI, BİLİŞ VE DAVRANIŞ SİSTEMİ

İnsan, davranışları ile çevreyle etkileşime girerek çevresini ve bulunduğu mekanı biçimlendirmeye başlamaktadır (Örer, 2002). Bu durumda algı, biliş ve davranış sistemi ile insanın genel yapısı ilişkilendirilebilmektedir. İnsanı tanımlayabilmek ve mekan ile anlamlandırabilmek için insan mekanizmasının çözümünde algı, biliş ve davranış sistemini bir bütün olarak ele almak gerekmektedir.

Algı: Mekansal Algı - Çevresel Algı

“Algı psikolojisinde; “Algı” çevresel bilginin duyular aracılığı ve zihinsel bir süreçle okunması, şeklinde tanımlanır”(Özen, 2004). İnsan-çevre ilişkisi mekan ve sınırları anlamlandırmada önem teşkil etmektedir. Çevre ve insan etkileşiminde, algı, biliş ve davranış mekanizması tanımlanmalıdır. Algı, bilgi toplama ve duyuları kullanma süreci ve biliş, yorumlama, kavrama ve yerleştirme süreci sonrasında çevresel davranış oluşmaktadır (Ittelson, 1978). “İnsan çevresini önce deneyimlemekte, anlamlı parçalar ve ilişkiler olarak tanımlamakta ve bunu da

sonraki deneyimleri için kullanmaktadır” (Uçar, 2005). Deneyim insanlar için gereklidir; deneyimle kendi alanlarını oluşturmakta, sınırlamaktadırlar. Deneyim insanların yaşama biçimlerine şekil vermektedir. İnsan, kendi biyolojik yapısı ve algılama biçimi sonucunda öğrenme yoluyla davranışlarını oluşturmaktadır. Farklı insanlar için aynı mekandaki algı düzeyi farklılıklar gösterebilmektedir. İnsanın, mekansal algısı, onun mekanı nasıl algıladığıyla ve kendi içinde bu algıyı nasıl şekillendirdiğiyle ilgilidir. Bu anlamda, insanın bakış açısı, sosyo-kültürel yapısı, gelenek-görenekler ve tüm yaşamı boyunca öğrendikleri mekansal algının oluşmasında etkindir. Çevre ve insan arasındaki ilişki, bir taraftan kişisel düzenlemeleri çevre bünyesi içinde bütünleştirme; diğer taraftan da bu düzenlemeleri somut mimari elemanlara dönüştürme çabalarını kapsamaktadır (Aydınlı, 1986). Çevreyi anlamlandırmada ve çevre ile iletişim kurmaktan gerekli olan algı, tasarımcı, yapı ve kullanıcı ilişkisini anlamada ve yapılandırmada son derece önemli bir konumda bulunmaktadır.

Biliş

Biliş, bilgi edinimini oluşturan süreçtir. Biliş, algıdan daha çok zihinsel bir nitelik kazanmaktadır. Çok fazla algısal zenginliğe sahip olan biliş, bilgiyi ayrıştırarak basitleştirebilmektedir (Ülkü, 1998). Biliş bir tanıma ve anlama sürecinden sonra insana kalan verilerle oluşmaktadır. Algı ve biliş, insanın çevre ile olan ilişkisini şekillendiren en önemli öğelerdir. Algı ve biliş davranış ile birleştiğinde bir sistem haline dönüşerek, insanın psiko-sosyal durumunu tam olarak ifade edebilmektedir.

Davranış-Mekansal Davranış

İnsanın çevresi ile ilişkisinin etkileşimi davranışı oluşmaktadır. Davranış, algı ve biliş sonrasındaki tepki olarak da ifade edilebilmektedir. Davranış, insan ve çevresi arasındaki etkileşimlerin tümüdür. Hareket etmeden, düşünmek, hayal kurmak, plan yapmak da bir davranıştır. Davranış, kendi içinde birden fazla etkinlik barındırabilir.

İnsan, davranışları ile değerlendirilmektedir. İnsanın çevre ile etkileşimi davranışları ile şekillenmektedir. İnsana kimlik kazandıran algı ve biliş sonucunda ortaya çıkan davranışlarıdır. Algı ve biliş, insanın davranışlarını belirleyerek, çevresi ile ve toplumla ilişkilerini düzenlemektedir. Böylelikle insan kendi yaşama çevresini oluşturmak adına mekanlar yaratmak ve düzenlemektedir. Her insan, kendi kişisel özellikleri ile oluşturduğu davranış biçimine sahiptir. Davranış sisteminin eyleme dönüşmesinde ve eylem alanları oluşturmada mekan ile ilişkiler başlamaktadır. İnsan-mekan iletişimi başladığında, insan-mekan iletişim sisteminin algı-biliş-davranış mekanizmasının işlerliği sonucunda bir takım yeni davranış özellikleri ortaya çıkar. (Günel, 2006). Sınır ve insan denildiğinde algının yanı sıra akla gelebilecek kavramlar olan kendileme, egemenlik alanı, kişisel alan ve mahremiyet bu başlık altında irdelenerek, insan bağlamında sınır ile psikoloji arasındaki ilişki kurulmaya çalışılacaktır.

Kendileme (Kişiselleştirme) ve Kişisel Mekan

Kişi, kendine ait olan mekanı düzenlemekte ve organize etmekte farklılaşmaktadır. Bu durum, kendileme/kendini kılma terimiyle tanımlanmaktadır (Bilgin, 1991). Kendileme, sorumluluk özelliğini de yapısında taşımaktadır. Kendileme kavramı, sahiplenme ve benimsenmeyi de beraberinde getirmektedir. İnsanın, sahip olduklarını koruması, savunması ve sevmesi ile kişileştirme söz konusu olabilmektedir. İnsan-mekan bağlamında kendileme ile insanın ve mekanın sınırları net bir şekilde ortaya çıkabilmektedir.

Kişisel alan, bir kişinin vücudunu çevreleyen alan olarak tanımlanabilmektedir. Bu anlamda insanın sınırının derisi olduğu söylenebilmektedir. Birey kişisel alanını kendi belirlediği için, yönetmek de tamamen kendi elindedir. Kişisel alan kavramı, insanı, büyüüp küçülerek saran bir balon gibi düşünülebilir. Bu balonlar, kendine özgü ve

eylemlerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan hacimlerdir. Dolayısıyla kişisel alanlar, mekan varoluşunun ve eylemin hammaddesini oluşturmaktadır [12]. Kişisel alanını genişletmek ya da daraltmak kişiye, çevresine ve ilişkilerine bağlıdır. İnsanlar, arkadaşlık ilişkilerinde birbirlerine yakınlık göstermeleri kadar belirli bir mesafede koymaktadırlar. Kişisel alan eşit bir şekilde etrafa yayılmadığı gibi bir formda da değildir. Kişisel alana en güzel örnek olarak kaplumbağa kabuğu verilebilir.

Mahremiyet ve Egemenlik Alanı

Mahremiyet, kişiye veya bir gruba diğerlerinin optimum düzeyde yaklaşma koşulu olarak tanımlanabilir. Bireylerin veya grupların diğerleriyle görsel, işitsel, kokusal olarak birbirlerini etkilemelerini kontrol edebilme kabiliyetidir [11]. Mahremiyet, günlük hayatın sürekliliği için gerekli olan başlıca değerlerden biridir. İnsanın, ders çalışma, uyuma, dinlenme gibi eylemlerde bulunduğu çevre tarafından rahatsız edilemeyeceği, belirli konfor düzeyinde eylemi gerçekleştirme süreci sağlanmasında özel bir öneme sahiptir. Bu koşul sağlandığında beraberinde memnuniyet duygusunun gerçekleşmesi olanaklı olmaktadır (İnal, 1996). Mahremiyeti sağlamada egemenlik alanı ve kişisel alan da son derece etkilidir. Bu üç kavram bir arada çalışmakta ve her biri için sınırlanmış alanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Sınır kavramı, kişisel alan, mahremiyet ve egemenlik alanı için gereklidir ve içlerinde barınmaktadır.

Egemenlik alanı, kişi veya kişilerin savunduğu, koruduğu sınırlanmış alan olarak tanımlanabilmektedir (Lang, 1987). İnsanın temel ihtiyaçlar ve değer yargılarını sağlamak için ortaya koyduğu kişisel alan ve mahremiyet davranışlarının gerçekleşebilmesi, egemenlik alanının sınırlarının iyi belirlenmesi ile oluşabilmektedir. İnsanlar, farklı egemenlik alanlarında farklı fonksiyonlar gerçekleştirmekte, bazı oluşumları da diğer insanlarla birlikte kullanabilmektedirler. Temel ihtiyaçların sağlanabilmesi, korunabilmek ve çevre ile mücadele

edebilmek için belirli egemenlik alanına sahip olunması gerekmektedir.

Bu çalışmada, "Sınır kavramını" anlatabilmek ve anlamlandırabilmek açısından yukarıda bahsedilen; Algı; Çevresel-Mekansal Algı, Biliş, Davranış; Mekansal Davranış, Kişileştirme, Kişisel Alan, Mahremiyet ve Egemenlik Alanı kavramları, kişinin mekan kullanımı ile doğrudan ilişkilidir. İnsan, mekanı kendi yaşamına uygun bir biçimde uyarlarlarken sınır kavramını kullanmaktadır. Bunu yaparken de tüm bu kavramlardan bağımsız hareket edememektedir. Çünkü bunlar insanın doğasında vardır. Bu bilgilerin ışığında, sınır-mekan-insan davranışı tanımlanacaktır.

SINIR - MEKAN - İNSAN DAVRANIŞI

Moslow'a göre, insan davranışı gereksinmeden kaynaklanır. Davranışı şekillendiren gereksinimler ise en zorunlu ve yaşamsal olandan daha az zorunlu ve daha az yaşamsal ve seçkin olana doğru bir dizilim içindedirler.

Moslow'un gereksinimler listesi;
1.Fizyolojik gereksinimler (beslenme, çoğalma),
2. Güvenlik gereksinmesi (fiziksel zarar ve tehditlerden korunma),
3. Ait olma, bağlanma gereksinmesi,
4.Saygınlık, prestij gereksinmesi,
5. Özgerçekleştirim-kendini kanıtlama gereksinmesi,
6. Entelektüel, duysal ve estetik doyum (Moslow, 1964).

Yukarıda sıralanan gereksinimler, birincil ve öncelikli gereksinimler (fizyolojik ve güvenlikle ilgili olanlar) ve üst düzey gereksinimler olarak ayrılabilir. İnsan yaşamında öncelikli olarak birincil gereksinimler, daha sonra da üst düzey gereksinimler karşılanmalıdır (Proshansky, 1970).

Sınır kavramını oluşturan özellikleri Lawrance (Lavrence, 1987) dörde ayırır;
1 Dışarıdakilerinin eve ulaşımını düzenleyen, içeridekilerin kontrollerini

yakın çevrelerine kadar yayabildikleri hukuki sınır,
2 Ev ve dış dünya arasındaki insan ve bilgi akışını engelleyen fiziksel sınır,
3 Özel ve kamusal alanların karakterlerine ve limitlerine işaret eden sembolik sınırlar,
4 Mekanı tasarımı ve kullanımını düzenleyen idari kurallar ve pratikler.

Yapılı çevrede mekan kullanımı değerlendirilmesinde sınır kavramının insanlar için ne düşündürdüğü, nasıl nitelendirildiği değer kazanmaktadır. Mimaride sınır kavramı mekan örgütlenmesinde anlamlı hale gelmektedir. Her kullanıcı kendi mekanını kendi değerlerine göre örgütlemekte ve kendi sınırlarını yaratmaktadır. Sınır-Mekan-İnsan ilişkisini anlamak ve mekan bazında değerlendirmek için bir ön çalışma yapılmıştır.

Ön Plot Çalışma: Sınır- Mekan- İnsan İlişkisinin Saptanması

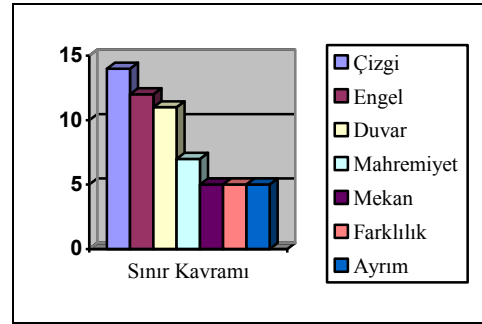
Yapılı çevrede Sınır-Mekan-İnsan ilişkisinin saptanması için yardımcı olması niteliğinde bir ön çalışma yapılması uygun görülmüştür. Burada yapılan çalışma ile çalışmanın ileriki safhalarında müstakil konut ölçeğinde görüşme tekniği ile kullanıcılarla yapılacak çalışma için bir alt zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ön plot çalışmadan bahsedilecektir.

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi bünyesindeki akademisyenlerle 2 anket çalışması yapılmıştır. Belirlenen denek grubuyla yapılan plot çalışma kapsamında her bir anket çalışması kapsamında tek soru sorulmuştur. Burada beklenen, akademisyenlerin konuya bakış açılarının ortaya çıkarılmasıdır.

Anket çalışmalarından ilkinde "Sınır Nedir?" sorusuna yanıt aranmaktadır. Denek grubuna mail yoluyla ulaşılarak bu soruya en az 10 kavram (kelime, sıfat...) şeklinde cevap vermeleri istenmiştir. Mimarlık, İç Mimarlık ve Şehir ve Bölge Planlama bölümlerindeki akademisyen gruptan 50 kişiden 40 kadarı anketlere

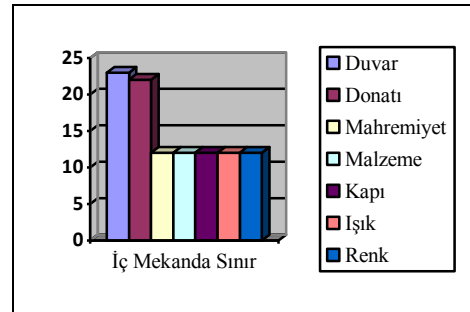
cevap verebilmiştir. Cevaplardan en çok tercih edilenlere göre bir tablo oluşturulmuştur. Bu tablo; denek grubu tarafından en düşük 2 kez tekrarlanmış olan cevaplarla sınırlı tutulmuştur. Anketteki verilerden sınır kavramı olarak ifade edilen kavramların kullanım sıklıkları spss yöntemi ile belirlenmiştir. (Tablo1).

Sınır kavramı olarak en çok tercih edilen kavramlar grafiksel olarak aşağıda verilmiştir (Şekil 1).



Şekil1. Tablo 1'in grafiksel anlatımı

İç Mekanda Sınır kavramı olarak en çok tercih edilen kavramlar grafiksel olarak aşağıda verilmiştir (Şekil 2).



Şekil 2. Tablo 2'nin grafiksel anlatımı

2. anket çalışmasında, "İç Mekanda Sınır Nedir?" sorusuna cevap aranmaktadır. İlk anket çalışmasındaki gibi, mail yoluyla denek grubuna ulaşılmış ve 10 kavram (kelime, sıfat...) ile bu soruya cevap vermeleri beklenmiştir. Tablo 2'nin oluşturulmasında da tablo 1 deki gibi yol izlenmiştir.

Tablo 1. Sınır Kavramı Üzerine Yapılan Anket Sonuçlarının Frekans Dağılımları

Kavramlar	Kişi Sayısı	Yüzdesi
Çizgi	14	% 42.4
Engel	12	% 36.4
Duvar	11	%33.3
Mahremiyet	7	% 21.2
Mekan, Farklılık, Ayrım	5	% 15.2
Çit, Kapı, Uç, Son, Algı, Tanımlı, Belirli, Kural, Yasak, Bitmek, Sosyal Statü, Öteki, Egemenlik Alanı	4	% 12.1
Yol, Özgürlük, Ulaşamama, Netlik, Yapı, Tutsak, Uzak, Yüzey, Başlangıç, Kapalı, Hat, İnsan	3	% 9.1
Keskin, Bölge, Uzlaşma, Kot Farkı, Kültür, Bütünleme, Zaman, Doku, Renk, Katı, Kopuş, Yasa, Tel Örgü, Mülkiyet, Son Nokta, Ayrılık, Kırmızı, Uyarı, Aşk, Deniz, Geçiş, Kişisel Alan, Perde, Malzeme, Mobilya, Set, Yıkım, Durum, Kaya, Tehlike, Yabancı	2	% 6.1

Tablo 2. İç Mekanda Sınır Kavramı Üzerine Yapılan Anket Sonuçlarının Frekans Dağılımları

KAVRAMLAR	KİŞİ SAYISI	YÜZDESİ
Duvar	23	% 69.7
Donatı (Mobilya)	22	% 59.4
Mahremiyet, Malzeme, Kapı, Işık, Renk	12	% 36.4
Döşeme	10	% 30.3
Eşik, Perde, Doku,	7	% 21.2
Kolon, Bölücü, Pencere, Kot Farkı, Sıcaklık,	6	% 18.2
Kiriş, Halı, Fark, Ayrım, Çizgi, Yeşil,	5	% 15.2
Gizlilik, Tavan, Merdiven, Yüzey, Yönlendirme, Kişisel Alan,	4	% 12.2
Mekan, Algı,	3	% 9.1
Egemenlik Alanı, Mekan Örgütlenmesi, Sirkülasyon, Düzlem, Hacim, Durdurma, Boşluk, İz, Hareketsizlik, Su, Görünmeyen, İç, Dış, Form, Ölçü/Oran, Baskı,	2	% 6.1

Tablo1 ve Tablo2 deki bulgular aşağıdaki verilen Tablo 3 de sınıflandırılmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Lawrance (1989), sınır olgusunu dört'e ayırmıştı; bu dört tanımlamadan ilk üçünden yararlanılarak sınır nedir ve iç mekanda sınır nedir sorularına verilen cevaplar

aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir. Dördüncü tanım olan idari kurallar ve pratikler anket çalışmamızdaki sınır ve iç mekanda sınır sorularına verilen cevaplarla örtüşmediğinden sınıflama dışında tutulmuştur.

Tablo 3. Sınır ve İç Mekanda Sınır Kavramlarının Sınıflandırılması

Sınır ve İç Mekanda Sınır Kavramlarının Sınıflandırılması			
	Hukuki Sınır	Fiziksel Sınır	Sembolik Sınır
Sınır Kavramı	Mekan , Çit	Engel, Duvar	Çizgi, Mahremiyet, Uç, Son,
	Kapı, Kural	Yapı, Yüzey	Farklılık, Ayrım, Algı
	Yasak, Uzlaşma	Hat, Doku	Tanımlı/Belirli, Sosyal
	Yasa,Tel Örgü	Kot Farkı, Katı	Statü, Öteki, Egemenlik
	Mülkiyet, Perde	Deniz, Malzeme	Alanı, Yol, Özgürlük, Netlik,
	Tutsak, Set	Mobilya	Uzak, Başlangıç, İnsan,
	Yabancı, Kapalı	Yıkım	Renk, Kültür, Zaman,
	Uyarı	Kaya	Ayrılık, Aşk, Kişisel Alan, Durum, Tehlike
İç Mekanda Sınır Kavramı	Eşik, Pencere	Duvar, Malzeme, Döşeme,	Donatı(mobilya), Renk, Halı,
	Kapı, Bölücü	Doku, Kiriş, Kot Farkı,	Mahremiyet, Fark, Ayrım,
	Mekan, Merdiven,	Sıcaklık, Kolon, Yeşil(lik),	Algı, Çizgi, Kiriş, Egemenlik
	Durdurma, Baskı	Tavan, Merdiven, Yüzey,	Alanı, Kişisel Alan,
		Sirkülasyon, Düzlem,	Yönlendirme, İz, Mekan
	Hacim, Boşluk, Su, İç, Dış,	Örgütlenmesi,	
	Form, Ölçü/Oran	Hareketsizlik, Görünmeyen,	

SONUÇ

Yapılı çevrede mekan üzerine yapılacak çalışmalar öncesinde çalışma konusu olarak sınır yaklaşımları üzerine durulmuştur. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında konut iç mekanı ve çevresi üzerinde yapılacak anket ve görüşme tekniğine girilmeden bir ön çalışma tamamlanmıştır. Bu çalışmada şimdiye kadar yapılmış olan ön çalışma ele alınmıştır. Bu ön çalışmada denek grubu olarak KTÜ Mimarlık Fakültesinde konusunda uzman akademisyenlerle (40 kişi) "Sınır nedir" ve "İç mekanda sınır nedir" en az 10 kavram (kelime, sıfat...) ile ifade ediniz sorularına verilen cevaplar Spss yöntemiyle kullanım sıklıklarına göre değerlendirilmiştir. Sınır kavramına verilen cevaplardan frekans dağılımlarına bakıldığında sırasıyla Çizgi, Engel, Duvar, Mahremiyet, Mekan, Farklılık ve Ayrım en çok söylenen cevap olmuştur. İç Mekanda Sınır sorusunun cevaplarından da sırasıyla, Duvar, Donatı (Mobilya), Mahremiyet, Malzeme, Kapı, Işık ve Renk kavramları ortaya çıkmıştır. Yapılan anket çalışmasına verilen cevaplar değerlendirildiğinde Lawrance'in sınır olgusundan yola çıkılarak, Hukuki Sınır, Fiziksel Sınır ve

Sembolik Sınır sınıflaması yapılmıştır. Anket sonucunda verilen cevaplardan Sınır kavramında denek grubunun daha soyut düşünürken, İç Mekanda Sınır Kavramında daha somut düşündükleri ortaya çıkmıştır. Genel olarak tüm cevaplara bakıldığında Duvar ve Mahremiyet kavramlarının her iki soruda da çok fazla sayıda kişi tarafından sınır olarak nitelendirildiği görülmektedir. Tablo3'de görüldüğü gibi sembolik sınırlar sınıflamasına giren cevaplar ağırlıklı olarak tercih edilmiştir.

Çalışmanın sonraki aşamasında Trabzon'da müstakil konut sitelerinin yer aldığı bir bölge belirlenmiştir. Bu bölge, ulaşım ve yerleşme yönünden son zamanlarda oldukça fazla tercih edilmektedir. Yapılı çevrede müstakil konut siteleri, çevresiyle beraber ele alınacak, kullanıcıların mekan örgütlenmesinde sınır kavramını nasıl yaşamlarına uyarladıkları ortaya çıkarılacaktır. Burada yapılması planlanan anketler sonrasında akademisyen ve halkın konuya bakış açıları karşılaştırılacaktır.

Bu çalışmada ortaya konulan sonuçlar, ileriki aşamalarda konut ölçeğindeki çalışmalarda referans olarak kullanılabilir. Kendi mekanlarında kendi sınırlarını oluşturmak için yararlanılabilecek değerlerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Kaynaklar

- Aydınlı, S., (1986), "Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model", Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgin, N., (1991), "Eşya ve İnsan", Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Büyük Larousse, 1973, Librairie Larousse Copyright, Interpress Basın ve Yayıncılık, İstanbul.
- Cloud, H., Townsend, J., 2008, "Sınırlar", Güpüpoğlu, İ., (çev.), Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Cüceloğlu, D., (2007), "İnsan ve Davranışı", Büyük Fikir Kitapları Dizisi, Remzi Kitabevi, 16. Basım, İstanbul.
- Günel, B., (2006), "İnsan-Mekan İletişim Modeli Bağlamında Konutta Psiko-Sosyal Kalitenin İrdelenmesi", Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Günel, B.; N., Esin, (2007), İnsan-Mekan İletişim Modeli Bağlamında Konutta Psiko-Sosyal Kalitenin İrdelenmesi, İTÜ Dergisi/a Mimarlık Planlama, Tasarım, Cilt:6, Sayı:1, 19-30.
- Ittelson, W. H., (1978), "Enviromental Perception and Urban Experience", Environment and Behavior, 10: 193-13.
- İnan, C., (1996), "Kamusal Çevrelerde İnsan-Çevre-Davranış Etkileşim Sistemi: Bir Alan Çalışması", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kasım, İstanbul.
- Lang, J., (1987), "Housing, Dwellings and Homes", Design Theory, Research and Practice", Wiley&Sons, New York.
- Lavrence, R. J., 1987, "Housing, Dwelling and Homes, New Mexico
- Moslow, A. H., 1964, "The theory of the hierarchy of needs, in The Problems of Personality and Motivation in American Psychology", pp, 105-136, Eds. Reykowski, J., Pwn, Warsaw, Poland.
- Örer, G., 2002, "Konut-Kimlik-Ev Modeli ve Bu Modelin Bir Örnek Olarak İstanbul Kenti'nde Uygulanması", Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şubat.

- Özen, A., (2004), "Sanal Ortamlarda Mekansal Okuma Parametreleri ve Sanal Müzeler", Y. Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s 45.
- Proshansky, H. M., 1970, "Environmental Psychology", Holt Rinehart and Winston, N.Y
- Uçar, Ö.M., (2005), "Sınır Kavramına Mekansal Bir Yaklaşım: Ankara Bahçelievler Yerleşiminde Sınırlara Bağlı Bir Analiz", İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Şubat 2005.
- Ünlü, A., (1998), "Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar", İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Saydam Yalıtımlı Yapı Dış Kabuğu Isıl Performansının Deneysel İncelenmesi¹

Esra LAKOT ALEMDAĞ, Mustafa KAVRAZ

Avrasya Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, TRABZON

Özet

Yalıtım amaçlı duvar iç ya da dış yüzeyine uygulanan opak malzemeler kışın iç mekândan dışa ısı kayıplarını engellemekte ancak güneş ışınım geçirgenlikleri olmadığı için kış güneşinden pasif yöntemle faydalanmada çok fazla katkı sağlamamaktadırlar. Bu nedenle, enerji etkin yapı kabuğu kuruluşlarında yüksek güneş ışınım geçirgenliğine sahip saydam yalıtım malzemeleri kullanımı, güneşten ek ısı kazancı sağlaması nedeniyle avantajlıdır. Çalışmada Trabzon ilinde dış yüzeyine saydam ve opak yalıtım uygulanmış, farklı optik ve termofiziksel özelliklere sahip duvar kuruluşlarının atmosferik koşullar etkisindeki ısıl davranışları deneysel olarak incelenmiştir. İlk bölümde çalışmanın konusu, kapsamı ve amacı hakkında bilgi verilmiştir. Ardından saydam yalıtım malzemesi ve uygulamalarıyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalara kısaca değinilerek, çalışmanın alt yapısını oluşturacak literatür araştırması yapılmıştır. Yapılan çalışmalar bölümünde, deney düzeneğinin kurulduğu arsanın fiziksel ve iklimsel özellikleri, deney odalarının plan ve kesitleri, kullanılan malzemelerin teknik özellikleri, ölçüm sistemi ve kullanılan aletler detaylı olarak anlatılmıştır. Bulgular ve irdelemeler bölümünde, bir yıllık ölçüm periyodunda seçilmiş aylar ve günlere ait ölçüm sonuçları grafikler halinde sunulmuştur. Farklı tiplerde düzenlenen opak ve saydam yalıtımlı duvar kuruluşlarındaki ısı geçişi ise günlük ve saatlik olarak hesaplanmıştır. Ayrıca ısıtmanın istendiği ve istenmediği dönemlerde ısı kayıp ve kazançları hesaplanarak aylık ortalamalar halinde değerlendirilmiştir. Ardından her bir duvar tipi için aylık ısıl verimler hesaplanarak duvarlar arası karşılaştırma yapılmıştır. Sonuçlar bölümünde ise yapı dış kabuğunda saydam yalıtım uygulaması ile güneş enerjisinden elde edilen ısı kazançlarının yapının enerji etkinliğine ve iç ortam ısıl konforuna etkisi değerlendirilmiştir.

























































Anahtar kelimeler: Saydam yalıtım, yapı dış kabuğu, güneş enerjisi, ısı kazancı, ısıl konfor

¹ Bu tez, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Doktora Programı'nda 2013 yılında tamamlanmıştır.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ

2016

mimarlık

 DEKAN Prof. Dr. Yalçın YAŞAR	 DEKAN YRD. Doç. Dr. Dilek BEYAZLI	 DEKAN YRD. Doç. Dr. Muteber ERBAY							
		 FAKÜLTE SEKRETERİ Handan HACIAHMETOĞLU							
 BÖLÜM BAŞKANI Prof. Dr. İlyaz ÖZDEMİR	 BÖLÜM BAŞKAN YRD. Yrd. Doç. Dr. Murat TUTKUN		 Prof. Dr. Sonay CEVİK	 Prof. Dr. Asiye PEHLEVAN	 Prof. Dr. Yalçın YAŞAR	 Prof. Dr. Ali Ö. ASASOĞLU	 Prof. Dr. Ö. İskender TULLUK		
		 BÖLÜM SEKRETERİ Özlem Ş. KÜÇÜK	 Prof. Dr. Kestulis ZALECKIS	 Doç. Dr. Nilgün KULOĞLU	 Doç. Dr. A. Melih ÖKSÜZ	 Doç. Dr. Reyhan M. SARI	 Doç. Dr. Asu BEŞGEN		
			 Doç. Dr. Derya E. ŞEN	 Doç. Dr. Cengiz TAŞAN	 Doç. Dr. Nimet C. KAHYA	 Doç. Dr. Nihan ENGİN	 Doç. Dr. Süleyman ÖZGEN		
			 Doç. Dr. Mustafa KAVRAZ	 Doç. Dr. Manfredo MANFREDINI	 Yrd. Doç. Dr. Hamiyet ÖZEN	 Yrd. Doç. Dr. Ayhan KARADAYI	 Yrd. Doç. Dr. Nihan VURAL		
			 Yrd. Doç. Dr. Serbulent VURAL	 Yrd. Doç. Dr. Demet Y. YILDIRIM	 Yrd. Doç. Dr. Aysun A. ÖKSÜZ	 Yrd. Doç. Dr. Fulya Ü. DEMİRKAYA	 Yrd. Doç. Dr. Ayça A. USTAOMEROĞLU		
			 Yrd. Doç. Dr. Serap DÜRMEŞ	 Yrd. Doç. Dr. Sibel M. KALFA	 Öğr. Gör. Dr. Ozlem AYDIN	 Öğr. Gör. Dr. Fatih ŞAHİN	 Öğr. Gör. Dr. Ayimet S. ÖZYAVUZ		
			 Öğr. Gör. Ayşegül ÖZYAVUZ	 Arş. Gör. Çağlar AYDIN	 Arş. Gör. Etra İMMOĞLU	 Arş. Gör. Gürkan TOPALOĞLU	 Arş. Gör. Selin OKTAN		
			 Arş. Gör. Elif ÖZTÜRK	 Arş. Gör. Şölen K. HENDEN	 Arş. Gör. Bahar KÜÇÜK	 Arş. Gör. Semih YILMAZ	 Arş. Gör. S. Aybike ÖZDAĞ		
			 Arş. Gör. Barış İLBAN	 Arş. Gör. Beyza ATALAY	 Arş. Gör. Ahmet KÜRKÇÜ	 Arş. Gör. Aslıhan ÖZTÜRK	 Arş. Gör. Deniz BAYRAK		
			 Arş. Gör. Merve T. GERÇEK	 Arş. Gör. Merve TUTKUN	 Arş. Gör. Fatih YAZICI	 Arş. Gör. Buğra TOPDAĞI			

iç mimarlık

 BÖLÜM BAŞKANI Doç. Dr. Erkan AYDINTAN	 BÖLÜM BAŞKAN YRD. Doç. Dr. Tülay ZORLU	 BÖLÜM BAŞKAN YRD. Doç. Dr. Filiz TAŞAN	 Doç. Dr. Muteber ERBAY	 Doç. Dr. Ayfer D. ÇAVDAR	 Yrd. Doç. Dr. Songül YALÇINKAYA	 Yrd. Doç. Dr. Şebnem ERTAŞ	 Yrd. Doç. Dr. Funda K. AÇICI		
		 BÖLÜM SEKRETERİ Rabia YAMAK	 Öğr. Gör. Dr. Dilara ONUR	 Öğr. Gör. Saffet E. LÜLEÇİ	 Öğr. Gör. Betül AKGÜL	 Arş. Gör. Dr. Özge S. İSLAMOĞLU	 Arş. Gör. Aylin ARAS		
			 Arş. Gör. Burcu E. ZİREK	 Arş. Gör. Kübra Ö. DEĞER	 Arş. Gör. Pinar KÜÇÜK	 Arş. Gör. Serap F. BÜYÜKÇAM	 Arş. Gör. Zeynep SADIKLAR		
			 Arş. Gör. Elif AKTAŞ	 Arş. Gör. Alper TORUN	 Arş. Gör. Firdevs KULAK	 Arş. Gör. İmran KAVAZ	 Arş. Gör. Güler KARABEKİR		
			 Arş. Gör. Semiha İSMAİLOĞLU	 Arş. Gör. Tolga CÜRĞÜL	 Arş. Gör. Serkan SİPAHI				

şehir ve bölge planlama

 BÖLÜM BAŞKANI Doç. Dr. Cenap SANCAR	 BÖLÜM BAŞKAN YRD. Yrd. Doç. Dr. Aygün ERDOĞAN	 BÖLÜM BAŞKAN YRD. Öğr. Gör. Dr. Gökhan H. ERKAN	 Doç. Dr. Dilek BEYAZLI	 Doç. Dr. Yelda A. TÜRK	 Doç. Dr. Sanem Ö. TURAN	 Yrd. Doç. Dr. Ersin TÜRK	 Yrd. Doç. Dr. Zeynep Y. BAYRAM		
		 BÖLÜM SEKRETERİ Ercan BÜLBÜL	 Yrd. Doç. Dr. Şeyda BÜLBÜL	 Öğr. Gör. Dr. Nilgün KİPER	 Arş. Gör. Beyza KARADENİZ	 Arş. Gör. B. Sczen ÖZEN	 Arş. Gör. Meltem DURAN		
			 Arş. Gör. Seda ÖZLÜ	 Arş. Gör. Beytullah SULAK	 Arş. Gör. Sincem D. ÖZKAN	 Arş. Gör. Pelin TATTI	 Arş. Gör. Ceren UNLU		
			 Arş. Gör. Emrehan ÖZCAN	 Arş. Gör. Cansu GÜLLER					



Hizmet Ödülleri Töreni, Osman Turan Kongre ve Kültür Merkezi, 5.4.2016 (Akademik Kurul)



Asiye PEHLEVAN



Yalçın YAŞAR



Sonay ÇEVİK



Ali Osman ASAOĞLU



Hamiyet ÖZEN



Ayhan KARADAYI



Nilgün KULOĞLU



İlkey ÖZDEMİR



Rabia YAMAK



Ahmet Melih ÖKSÜZ



Cenap SANCAR



Cengiz TAVŞAN



Ayça A. USTAÖMEROĞLU



Türkan ŞEN

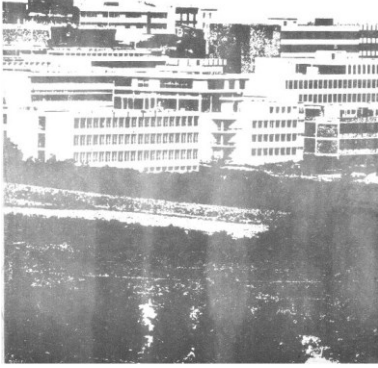


Handan HACIAHMETOĞLU



Berat YILMAZ

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE



SAYI: 1 (1976)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE



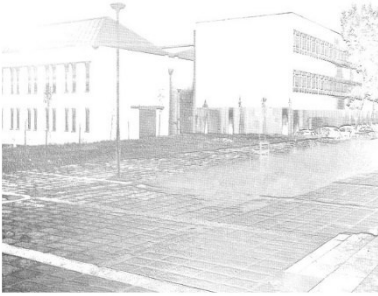
SAYI: 2 (1977)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE



SAYI: 3 (1978)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE



SAYI: 4 (1979)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE



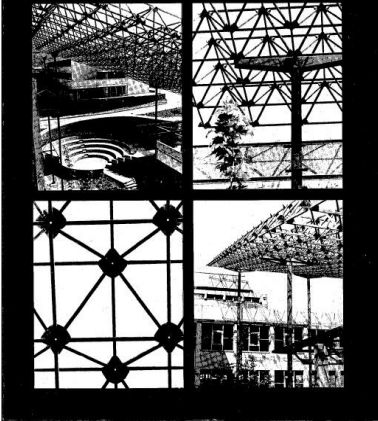
SAYI: 5 (1980)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE



SAYI: 6 (1981)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE



SAYI: 7 (1982)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE
Yıl: 2015 Sayı: 8



SAYI: 8 (2015)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE
Yıl: 2016 Sayı: 9



SAYI: 9 (2016)

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ



MİMARLIK FAKÜLTESİ

2005

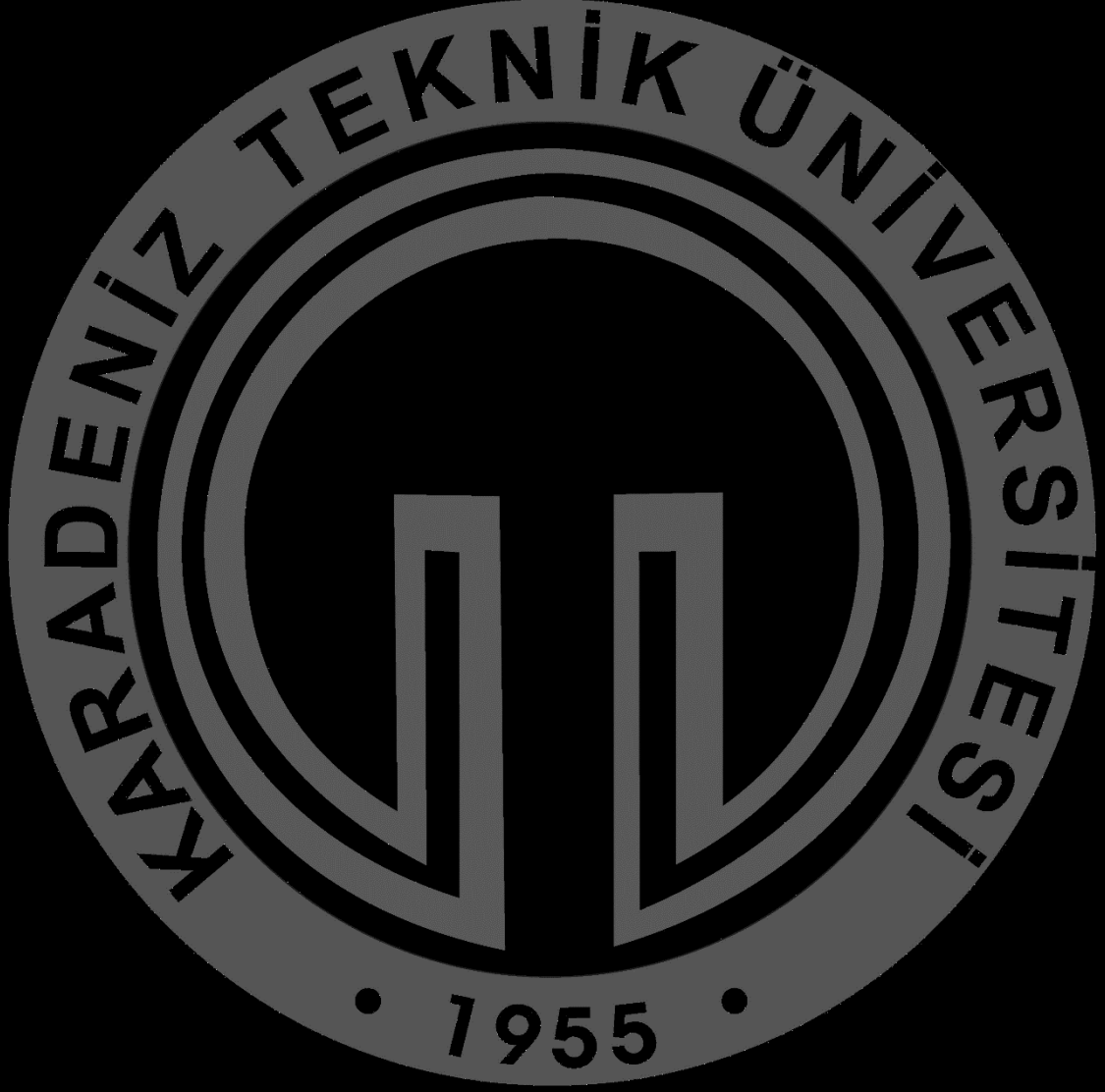
mimarlık 1963

iç mimarlık 1990

2002

çevre ve şehir
planlama

şehircilik ve
çevre



KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
61080 Trabzon / Türkiye
www.ktu.edu.tr